

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заст. гендиректора НБУВ. **Редакційна колегія:** М. Закіров (заст. голов. ред.), канд. іст. наук, заввідділу політологічного аналізу, Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп, 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuv.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 5 2018

ЗМІСТ

Коротко про головне

Президент: Ми маємо наполегливо працювати для того, щоб Україна змінилася відповідно до стандартів НАТО.....3

Візит в Україну Федерального президента Республіки Австрія.....3

Аналітика

Політичні акценти

Ворошилов О.

Пресс-конференция Президента Украины П. Порошенко «Вызовы–2018» в отзывах экспертов.....4

Потіха А.

Політична партія «Рух нових сил» в Україні без М. Саакашвілі.....9

Якименко Ю.

Вероятность досрочных парламентских выборов в Украине в оценках политиков и экспертов.....16

Рудь І.
Позиція політичного керівництва РФ щодо вирішення конфлікту на Сході України в оцінках експертів21

Тарасенко Н.
Миротворча місія ООН як спосіб вирішення конфлікту на Донбасі: оцінки експертів.....24

Жангожа Р.
Коллизии на европейском рынке природного газа (политическая составляющая).....38

До нових стандартів самоврядування

Пальчук В.
Розширення повноважень ОТГ у сфері земельних відносин.....44

Економічний ракурс

Кулицький С.
Сучасний етап розвитку оборонно-промислового комплексу і виробництва продукції подвійного призначення в Україні.....54

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України.....69
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....80
Корпоративне співробітництво.....89
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....92
Діяльність науково-дослідних установ.....94
Наукові видання.....96

До уваги держслужбовця

Гришина Т.
Актуальні питання етнонаціональної політики в Україні (за фондами Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, 2012–2017 рр.) (Закінчення, початок у № 4).....100

Коротко про головне

Президент: Ми маємо наполегливо працювати для того, щоб Україна змінилася відповідно до стандартів НАТО

Президент П. Порошенко на зустрічі з представниками вітчизняного та іноземного бізнесу зазначив, що Українська держава щоденно має позитивні зрушення й досягнення у впровадженні реформ як з точки зору економіки або енергетики, так і з точки зору безпеки.

«На сайті НАТО Україна перейшла в іншу категорію – перейшла в перелік країн-аспірантів. Я прийняв рішення спрямувати листа до Генерального секретаря НАТО, базуючись на своїх домовленостях. І на сьогодні Україна включена в перелік країн-аспірантів, – зазначив Президент. – І далі ми маємо наполегливо працювати для того, щоб Україна змінилася відповідно до стандартів НАТО. Цьому значною мірою буде сприяти проект закону про національну безпеку, зареєстрований в парламенті, який був схвалений і розроблений у тісній співпраці із нашими партнерами по НАТО».

Президент наголосив, що це також має прямий і безпосередній стосунок до інвестиційного клімату. «Тому що посилюється парламентський контроль за сектором оборони і безпеки, посилюється громадський контроль за сектором оборони і безпеки. І збільшується рівень довіри до України як до надійного партнера НАТО», – зазначив він *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2018. – 12.03).*

Візит в Україну Федерального президента Республіки Австрія

13–15 березня 2018 р. на запрошення Президента України П. Порошенка відбудеться офіційний візит Федерального президента Республіки Австрія А. Ван дер Беллена, якого супроводжуватиме потужна делегація представників ділових і бізнесових кіл.

Під час візиту заплановано двосторонні переговори у вузькому колі та в складі офіційних делегацій, а також спільна участь президентів у відкритті українсько-австрійського бізнес-форуму. Програмою перебування також передбачено відвідування Президентом Австрії м. Львів.

Цей візит стане продовженням політичного діалогу на найвищому рівні, який було започатковано під час візиту П. Порошенка до Відня 8 лютого 2018 р. *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2018. – 12.03).*

Аналітика

Політичні акценти

О. Ворошилов, ст. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Пресс-конференция Президента Украины П. Порошенко «Вызовы–2018» в отзывах экспертов

28 февраля Президент П. Порошенко в Национальном культурно-художественном и музейном комплексе «Мистецький арсенал» дал двухчасовую пресс-конференцию «Вызовы–2018», на которой рассказал о достижениях на посту главы государства, а также о планах на будущее.

Это уже шестая встреча П. Порошенко с журналистами в подобном формате за четыре года его президентства. Первую пресс-конференцию он провел 25 сентября 2014 г., а предыдущая была в мае 2017 г.

Причины организации пресс-конференции в эфире радиостанции «Голос столицы» политолог В. Войтков пояснил следующим образом: «В последнее время к П. Порошенко сформировалась критическая масса вопросов. Очевидно, связано это с нехваткой любого диалога и нехваткой коммуникации, так как Администрация Президента, к сожалению, избрала тактику монолога... Мы видим, что пресс-конференция – это огромное событие, хотя этого не может быть в демократическом обществе, то есть это нормальная практика, когда пресс-секретарь Президента или руководитель пресс-службы мог бы каждую неделю выходить и объяснять основные решения власти и отвечать на вопросы журналистов, а П. Порошенко мог бы выходить к журналистам хотя бы ежеквартально».

Среди основных вопросов, которые затрагивались на пресс-конференции, можно назвать следующие:

- война России против Украины;
- евроатлантическая интеграция Украины;
- принятие закона о нацбезопасности;
- миротворцы ООН на Донбассе;
- возвращение Крыма Украине;
- участие в выборах Президента.

Кроме того, речь шла о взаимоотношениях силовиков и бизнеса (в том числе о создании национального бюро финансовой безопасности как аналитической структуры), об отношениях с Польшей, убийстве П. Шеремета, освобождении заложников, о пресс-конференции В. Януковича, об отдыхе на Мальдивах и др.

Следует отметить, что пресс-конференцию Президента Украины журналисты окрестили «скоропостижной», так как известно о ней стало только в обед 27 февраля. В то время как обычная практика для «больших» конференций глав государств анонсировать их заранее – хотя бы для того,

чтобы журналисты успели аккредитоваться. В итоге «за бортом» данного мероприятия остались региональные СМИ, которые просто не успели аккредитоваться и доехать.

Обычно срочный созыв пресс-конференции крупного политического деятеля обещает нечто громкое на выходе. Поэтому в журналистской среде строились разные и порой взаимоисключающие друг друга догадки. Всерьез говорили о роспуске Верховной Рады и перевыборах, называя точную дату 19 августа; также всерьез обсуждался формат новой пропрезидентской силы в составе: 50 % – БПП, 30 % – «Народный фронт», 20 % – В. Гройсман и его люди. Одни предполагали, что Президент сообщит о полном разрыве отношений с МВФ. Другие считали, что он, напротив, заявит о готовности выполнить все без исключения требования кредиторов.

Однако эти ожидания не оправдались, считает политолог, директор Аналитического центра «Третий сектор» А. Золотарёв. «Самое главное он не сказал. Что было такого сказано, что требовало срочной пресс-конференции? Я ничего не нашёл, – отметил политолог. – Ничего такого, что действительно является новостью, здесь мы не услышали. Президент поделился упаковкой, а вот то, что должна была узнать страна, что должны были обсуждать во всех новостях..., очевидно, не состоялось».

Подобной точки зрения придерживается и директор Института анализа и менеджмента политики Р. Бортник, по мнению которого общение главы государства со СМИ было малоинформативным и напомнило пресс-конференции эпохи президентства Л. Кучмы. «Ожидания, что сейчас Порошенко откровенно расскажет о досрочных парламентских выборах или других важных вещах, так и остались фантазией. Пожалуй, Президент не сказал ничего нового, декламируя то, о чем говорилось и раньше. ...К сожалению, не прозвучал ряд острых вопросов. Например, о данных канала “Аль Джазира” и офшорах на 500 млн, а многих оппозиционных СМИ лишили возможности задать свои вопросы. Ключевым рейтинговым масс-медиа так и не позволили поинтересоваться насущным у Президента», – говорит Р. Бортник.

Со своей стороны директор Информационно-аналитического центра «Перспектива» П. Рудяков уверен, что проведение пресс-конференции П. Порошенко – ошибка команды Президента. Зачем было проводить пресс-конференцию сейчас, в таких условиях, задается вопросами П. Рудяков, даже признавая, что П. Порошенко – известный оратор, один из лучших публичных спикеров.

«Тема была “Вызовы–2018”. Главный, который я уловил, – война России против Украины. А на следующий день посол ЕС в Украине Х. Мингарелли на конференции озвучил свои вызовы для украинской власти на 2018 г.: борьба против коррупции, обеспечение верховенства права, которое еще в стране на работает на 100 %, создание Антикоррупционного суда, реформа СБУ и ГПУ под контролем экспертов – международных, европейских. Получается целый набор вызовов, о которых Президент даже

не упомянул. ...А социальная составляющая – получилось, что мы все живем хорошо», – сказал П. Рудяков.

Политтехнолог А. Якубин отмечает, что «мы увидели, скорее, отчет о деятельности, нежели дискуссию. Президент выступал в роли человека, который знает все ответы. И только его видение ситуации является истинным. Он сказал ровно то, что хотел сказать. Порошенко не был откровенен с журналистами. На более-менее острые вопросы он уходил от прямого ответа».

Впрочем, рассуждая о том, зачем понадобилось проводить данную пресс-конференцию, значительная часть как журналистов, так и экспертов разделяет точку зрения, озвученную обозревателем «Без табу» В. Могилевским: «П. Порошенко 28 февраля 2018 г. решил ни мало, ни много тонко намекнуть на свое участие в грядущих президентских выборах. Причем о самом народном волеизъявлении речи практически не шло – лишь однажды Президент между делом отметил, что вообще-то пока не объявлял о намерении включиться в предвыборную гонку. Однако это был тот случай, когда сомнительное “нет” означает однозначное “да”. Ведь и до, и после пресс-конференция больше смахивала на выступление кандидата с активной демонстрацией его сильных сторон и достижений. С обязательной ремаркой о том, что выдающийся бизнесмен еще не проиграл ни одной предвыборной кампании в своей жизни. Понятно лишь одно: отмашка по поводу участия Порошенко в президентской гонке–2019 была дана настолько отчетливо, что не разглядеть ее мог лишь слепой».

По мнению директора Института глобальных стратегий В. Карасева, П. Порошенко на пресс-конференции фактически обозначил своего главного конкурента на выборах – Ю. Тимошенко, а также назвал главное оружие против прохождения ее во второй тур и победы в президентских выборах. «Если говорить о приоритетах или о важных акцентах, сделанных Президентом на пресс-конференции, то, безусловно, это предвыборный акцент. Порошенко фактически обозначил, не пофамильно, а иносказательно, своих главных конкурентов на выборах – Ю. Тимошенко; обозначил, что главный внутренний враг – это популизм. Очевидно, что антипопулизм будет главным... оружием против Тимошенко. Оружием для недопущения ее во второй тур или недопущения ее победы», – сказал политолог.

Кроме того, по словам политолога, Президент также назвал «атаманщину, махновщину» и другие факторы, которые дестабилизируют нынешний политический режим. «Понятно, что за этот год Президент попытается как-то укрепить силовую составляющую власти, потому что в условиях постоянных действий этих дестабилизирующих факторов, конечно, трудно обеспечить единство властной команды по обеспечению второго президентского срока», – считает В. Карасев. Как отмечает политолог, Президент также обозначил основную линию, которая должна обеспечить ему победу, подчеркнув свое внешнеполитическое самопозиционирование – курс на Запад, где он – гарант западного курса и европеизации страны.

«С этим связано и предложение внести в Конституцию положение о вступлении в Евросоюз и НАТО. Это делается и с предвыборной целью, потому что все, кто будет выступать против того, чтобы внести эти положения в Основной закон, соответственно, будут номинироваться как противники европейского пути Украины, европейского и евроатлантического выбора, как противники укрепления национальной безопасности страны. И некоторые из них могут быть обозначены реваншистами. А именно на недопущение реванша, как это следует из текста и контекста пресс-конференции, Президент, очевидно, собирается выстраивать свою линию не только обороны против оппонентов, но и курс на победу», – пояснил В. Карасев.

При этом, отметил эксперт, П. Порошенко почти развеял опасения по поводу возможности досрочных парламентских выборов. «Если будут досрочные парламентские выборы, стало быть и президентских выборов в том формате, с теми акцентами, которые были контурно обозначены на пресс-конференции, конечно же, не будет. Поэтому пока вопрос досрочных выборов в парламент снимается, и очевидно все эти разговоры – это был своеобразный инструмент принуждения и дисциплинирования Премьер-министра и “Народного фронта” к командным действиям в единой президентской команде», – сказал В. Карасев. По его мнению, все остальное в выступлении Президента – это протокольные, дежурные тезисы, в которых нет какой-то принципиальной новизны.

Политолог И. Петренко в свою очередь отмечает, что главный вызов для Президента – переизбраться на второй срок, над чем АП уже активно начинает работать. «Президенту нужно и сохранить влияние в парламенте, и побороть конкурентов, в первую очередь Тимошенко. При этом нужно сохранить поддержку своих соратников, которые явно уже имеют определенный уровень неудовлетворения Президентом и некоторыми его решениями», – пояснил эксперт.

По его мнению, в целом было очень мало конкретики, а это наталкивает на мысль, что его пресс-конференция была также предметом определенных торгов. «Нельзя сказать, что сценарий досрочных парламентских выборов исключен окончательно. Он остается. Еще остается время. Есть много других факторов. Это может быть, например, определенной технологией, которая поможет Президенту переизбраться. Если рейтинг будет падать, то он может сыграть в игру “слабый парламент, сильный Президент”, – добавил политолог. – Такой вариант возможен, но является достаточно опасным для Президента, поэтому его пока отложили».

По мнению же И. Тышкевича (Информационно-аналитический портал «Хвиля»), данную пресс-конференцию П. Порошенко смело может записать себе в актив. Он отмечает, что общий ход мероприятия, поднятые темы и расставленные акценты позволяют судить о том, с чем Президент будет выходить на выборы в 2019 г.: «Ключевой вопрос: а пойдет ли Порошенко на второй срок? Данная тема поднималась несколько раз, каждому журналисту

Петр Алексеевич нашел что сказать. Вначале однозначно заявил, что решение баллотироваться он примет с началом избирательной кампании, не раньше. На повторение вопроса потроллил журналиста ответом, что “100 % примет участие в выборах... как избиратель”. Но ближе к концу, говоря о политических партиях, оговорился, что не будет выступать как партийный выдвиженец. Этот ответ можно трактовать и как отказ от фигурирования в партийных списках, а можно воспринять как сигнал о “самовыдвижении” в 2019 г. Последнее вполне оправдано, учитывая рейтинги блока имени Президента и ответы на другие вопросы журналистов».

Удачным анонсированным пиар-ходом И. Тышкевич называет предложение закрепления в Конституции «европейской и евроатлантической интеграции». Во-первых, это выбивает аргументы у Ю. Тимошенко, требующей скорейшего проведения референдума на ту же тему. Во-вторых, в отличие от всенародного голосования, шансов проиграть в ВР меньше.

По мнению обозревателя, пресс-конференция П. Порошенко очертила направления, в которых будет идти «реклама» Президента в ближайшее время. Это:

- разделение зон ответственности, где Президенту приписываются политические и экономические успехи страны, а негатив оставляется правительству и депутатам;

- гиперболизация успешных контактов с ЕС, США, НАТО, при этом особое внимание будет уделяться личному вкладу П. Порошенко;

- апелляция к среднему классу, когда давно назревшие изменения в государственную систему будут представляться как реакция первого лица на недостаточное внимание к таким людям со стороны правительства и политиков;

- тема популизма станет одной из основных в агитации против политических оппонентов.

«Пресс-конференция П. Порошенко в целом прошла удачно. Он снял пару неприятных вопросов, расставил нужные акценты, обозначил свои будущие достижения. Предвыборная кампания началась», – заключает И. Тышкевич.

Политолог В. Цибулько акцентирует внимание на том, что «на этой пресс-конференции Президент дал четко понять, что роспуска Верховной Рады не будет. Слухи о досрочных парламентских выборах сильно преувеличены. Парламент текущего созыва должен завершить законодательное обеспечение реформ. Второй сигнал – Президент в случае похода на второй президентский срок ожидает широкой коалиции в свою поддержку. И, скорее всего, ставку он сделает на средний класс. В своей вступительной речи он много внимания уделил именно проблемам и перспективам мелкого и среднего бизнеса».

Но самый важный сигнал, который прозвучал, убежден эксперт, это необходимость внесения в Конституцию внешнеполитического выбора страны. То есть чтобы в преамбуле Основного закона были зафиксированы

евроінтеграція і інтеграція з НАТО. Это четкий сигнал к началу подготовки к референдуму по этому поводу. И итоги такого референдума станут маркером поддержки его политики или неподдержки.

В. Фесенко, глава Центра перспективных политических исследований «Пента» со своей стороны отметил: «Никаких сенсаций я на этой пресс-конференции не услышал. Было много неудобных вопросов, но на все Президент дал исчерпывающие ответы. Не следует искать что-то между строк.

Президент пытался по некоторым вопросам сохранить интригу. Правда, не совсем получалось. Он косвенно дал понять, что будет принимать участие в очередных президентских выборах и намерен их выиграть».

В целом же мнения в обществе по поводу пресс-конференции Президента П. Порошенко разделились на диаметрально противоположные. Кому-то резко не понравились вопросы журналистов, кому-то не понравились ответы Президента на них. В обоих случаях авторы не стесняются обоюдно острых и достаточно обидных эпитетов. В то же время следует отметить, что иного результата, в существующих обстоятельствах, и не могло быть. Украина на протяжении последних нескольких лет находится в весьма сложном положении, и реакция на выступление главы государства не может быть однозначно позитивной.

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Політична партія «Рух нових сил» в Україні без М. Саакашвілі

12 лютого 2018 р. лідера партії «Рух нових сил» М. Саакашвілі в примусовому порядку депортували з України й повернули до Польщі, звідки, як повідомили в Держприкордонслужбі, він прибув з порушенням законодавства. Одразу ж експерти й політики намагалися спрогнозувати, що буде з цією політичною силою після депортації М. Саакашвілі. Дехто вважає, що ця партія втратить свій вплив і більшість її прихильників знизять свою активність. Серед експертного середовища є й ті, хто впевнений в активізації політсили й поверненні М. Саакашвілі в Україну.

Проте, як відомо, представники опозиції разом з партією «Рух нових сил» М. Саакашвілі ще до подій 12 лютого мали розбіжності в планах і між ними загострювалися відносини. Як інформують ЗМІ, розкол серед опозиціонерів стався ще в середині жовтня. Тоді представники різних політичних організацій, крім партії «Рух нових сил» М. Саакашвілі та кількох народних депутатів, які представляють парламентські партії, припинили активні вуличні акції. У цьому складі протести тривали весь листопад і грудень, причому їхній кількісний склад поступово збільшувався. Але вже 17 грудня розпочинається криза, після того як частина прихильників М. Саакашвілі спробувала захопити Жовтневий палац. Ця спроба закінчилася

невдало і викликала гнів навіть у західних посольствах на чолі з американським. Там дали зрозуміти, що нині на дворі не 2013 р. і не потрібно «розгойдувати човен». Після цього М. Саакашвілі поспішив «відхреститися» від штурму, назвавши його учасників провокаторами. Його тут же затаврували єврооптимісти, а Є. Соколов і С. Семенченко дали зрозуміти, що налаштовані продовжувати акції самостійно і в наметовому містечку під ВР житимуть автономно (URL: <https://strana.ua/articles/analysis/127722-mikhomajdan-saakashvili-avakov-semenchenko-oppozitsija-ne-toropit-obedinenie.html>. 2018. 6.03).

Проте після Нового року акції відновилися, але було відчуття, що протестний рух іде на спад. Натомість, після депортації М. Саакашвілі акції протесту знову посилилися. Сам же М. Саакашвілі заявив, «що нам треба на це реагувати спокійно. Нам треба реагувати на їхню слабкість силою духу. На їх розведення треба реагувати правдою» (URL: <https://inforesist.org/vyidvorenje-saakashvili-rouavilsya-kommentarij-politika>. 2018. 12.02).

Щоправда, влада перейшла до більш жорстких заходів після чергових провокацій мітингів під стінами Верховної Ради. Це завершилося ліквідацією наметового містечка, яке існувало кілька місяців у центрі столиці. Як інформують ЗМІ, уранці 3 березня біля наметового містечка під Верховною Радою відбулися сутички між поліцією та протестувальниками. У поліції заявили, що на території табору проводилися слідчі дії за рішенням суду в рамках двох кримінальних проваджень – одне з них відкрито за фактом спроби захоплення Міжнародного центру культури й мистецтв (Жовтневого палацу), інше – щодо подій 27 лютого біля ВР. Представники поліції демонтували намети біля Верховної Ради. «До відділків поліції доставлено понад 100 осіб, які чинили спротив співробітникам поліції. Розпочато кримінальне провадження за ст. 345 КК “Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу”», – зазначили в поліції (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/3/7173535>. 2018. 3.03).

Також у поліції повідомили, що під час проведення слідчих дій і заходів зі звільнення проїзду на вул. Грушевського в центрі столиці між представниками правоохоронних органів та мешканцями наметового містечка виникли сутички. «Результатом перешкоджанню законним діям поліцейських стала госпіталізація семи працівників Нацполіції з ушкодженнями різного ступеню тяжкості: двоє правоохоронців – легкого та п'ятеро – середнього», – заявили у МВС.

У свою чергу Генеральний прокурор України Ю. Луценко підтримав дії МВС у наметовому містечку під Верховною Радою. Про це він заявив у коментарі на своїй сторінці у Facebook. «ГПУ підтримує законні дії МВС 3 березня в наметовому містечку. Одночасно прокурори уважно стежать за законністю дій правоохоронців щодо затриманих», – підкреслив Ю. Луценко (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/3/7173507>. 2018. 3.03). При цьому він зазначив, що з першого дня акцій, організованих партією «Рух нових сил», М. Саакашвілі «заявляв про гарантію на мирний протест». «Не

зважаючи на те що з того часу правоохоронці вилучили в осіб, пов'язаних з цими акціями, купу зброї та вибухівки, що одні активісти акцій затримані за підозрою у викраденні людини, інші – за підозрою у вбивстві цілої сім'ї фермерів, ми й надалі гарантуємо людям право на протест. Де завгодно і коли завгодно», – наголосив Генеральний прокурор.

Разом з тим, на його переконання, «перетворювати наметові містечка біля центральних органів влади в накопичувач екстремістів, зброї і вибухових речовин – табу». «Табір, де за гроші Курченка розробляються плани захоплення парламенту, звідки регулярно починаються атаки, в тому числі із застосуванням зброї, на працівників МВС, мав бути припинений», – заявив Ю. Луценко.

Народний депутат, член колегії Міністерства внутрішніх справ України А. Геращенко також підтримує дії правоохоронців і вважає, що вдалося запобігти трагедії. «Трагедії в центрі Києва сьогодні вдалося уникнути. Це зроблено завдяки професійним діям поліції і Національної гвардії, що діють виключно в рамках закону. Неприпустимо, коли в центрі європейської столиці в наметах зберігалися десятки бойових гранат, готових до застосування в будь-який момент», – зазначив він (URL: <http://patrioty.org.ua/blogs/unyknuly-trahedii-herashchenko-rozpoviv-novi-podrobytsi-pro-protesty-pid-verkhovnoiu-radoiu-219319.html>. 2018. 3.03).

За його словами, у кожного громадянина України є право на мирний протест, гарантоване Конституцією, але мирний протест не передбачає зберігання зброї, готової до використання в будь-який момент проти інших громадян або правоохоронців. При цьому він нагадав, що правоохоронці ні на кого не нападали, а лише вимушені були захищати правопорядок. «Мітингувальники були попереджені слідчими Національної поліції про необхідність провести огляд і обшук наметів, їм було запропоновано сприяти цьому. Замість мирного протесту і взаємодії, у поліцейських почали кидати пляшки із запальною сумішшю і каміння», – зазначив А. Геращенко. За його словами, правоохоронців змушені були застосувати силу, передбачену й дозволену законом. Усі, хто був затриманий правоохоронцями та хто не причетний до зберігання бойових гранат, нанесення каліцтв поліцейським й інших правопорушень, відпущені по домівках і можуть продовжити мирний протест.

Натомість опозиційні політики дії правоохоронців назвали незаконними і вимагають покарання. Кадри з побитими учасниками АТО, яких поліцейські тримають на снігу на колінах, справили сильне враження. Партія «Рух нових сил» уже оголосила про підготовку масштабної акції протесту (18 березня). Триває підготовка до наступних акцій протесту в регіонах. М. Саакашвілі наголошує на необхідності активізувати протестні акції і вважає, що у влади немає підтримки народу й нині унікальний шанс перемогти.

Натомість С. Семенченко вже не вірить в успіх мирних протестів, а вірить тільки у «великі батальйони».

Опозиційні партії («Батьківщина», «Громадянська позиція» А. Гриценка, Європейська партія М. Катеринчука, партія «Рух нових сил» М. Саакашвілі, «Народний контроль» Д. Добродомова, «Альтернатива», а також громадський рух «Хвиля» В. Чумака) підписали заяву, у якій засуджуються дії влади.

На думку підписантів, план влади розігнати МіхоМайдан має на меті показати, що будь-який мирний протест буде дискредитований, а його учасники покарані. «Українцям пропонують змиритися з тим, що від них нічого не залежить. А тим, хто не змириться, поліцейські кийки, наручники, решітка. Ми запевняємо українців, що докладемо всіх зусиль, щоб цей план не був втілений у життя», – наголошується в заяві.

Тим часом партія «Рух нових сил» на зборах у Європі прийняв кілька важливих рішень. Зокрема, висунання власного кандидата на пост Президента, здійснити його вибір через процедуру праймеріз. «Ми усвідомлюємо, що рішення про обрання такого кандидата не може бути прийнято вузьким колом партійного активу. Такий шлях був би неправильним. Тому ми переконані, що такого кандидата повинні вибрати самі виборці за допомогою праймеріз – попередніх виборів кандидата. Партія «Рух нових сил» візьме на себе розроблення правил проведення праймеріз і забезпечення неупередженого спостереження та суддівства цього процесу», – наголошується в рішенні зборів (URL: <http://person.org.ua/saakashvili-menyayet-kurs-politik-otreksya-ot-semenchenko>. 2018. 28.02).

При цьому представники партії «Рух нових сил» запевнили, що у випадку перемоги в праймеріз кандидата від іншої політичної сили всі кандидати партії «Рух нових сил», які беруть участь у праймеріз, у подальшому залишаться в команді переможця, підтримуватимуть його в передвиборній кампанії, яка розпочнеться після праймеріз.

Також було прийнято рішення продовжувати роботу над комплексним планом реформ. Залучати людей, які готові працювати й змінювати Україну на краще. Формувати і втілювати в життя великий план системних позитивних змін.

Продовження партійного будівництва. Партія «Рух нових сил» створюватиме партію мережевого типу, з горизонтальними зв'язками, засновану на особистій ініціативі. Без великих вертикальних керівних ієрархій. Партія фінансуватиметься не за рахунок окремих особистостей або олігархів – основою фінансування буде фандрайзинг і краудфандінг (добровільні внески і збір коштів від активістів та прихильників партії).

Партійна структура партії стане основою для проведення виборів будь-якого рівня: від місцевих до президентських, а також захисту результатів виборів.

Лідери партії вважають, що їхнє основне завдання полягає в усуненні П. Порошенка від влади. Тому вони планують створення єдиного координаційного комітету опору диктатурі П. Порошенка. «Перед загрозою реальної небезпеки влади Порошенка для держави ми пропонуємо

координувати всі дії опозиційних сил за наступними пунктами: протидія фальсифікаціям на виборах і захист результатів голосування; покласти край внутрішнім суперечностям та критиці один одного; координація і спільне проведення акцій протесту; ніяких домовленостей із владою; чесна політична конкуренція», – наголошують підписанти заяви.

На їхнє переконання, варто домовитися про чесну передвиборну боротьбу, а кандидат, який перемаже в першому турі президентських виборів, ставши основним суперником П. Порошенка в другому турі або його сателіта, отримає підтримку інших опозиційних сил, що підтримують пункти цих домовленостей.

Партія продовжуватиме підтримувати мирні акції протесту й заперечуватиме будь-яке насилля. «Партія вітає всі мирні акції протесту проти діючої влади. Хто б не говорив, що в таких акціях немає сенсу, однак поки це єдиний інструмент тиску суспільства на владу. Це показник Європі і світу, що в Україні є справжнє громадянське суспільство. Сьогодні суспільство незадоволене політикою влади й хоче її мирної та безкровної зміни шляхом відставки», – наголошується в заяві.

При цьому партія обіцяє, що продовжуватиме власні мирні акції протесту, зробивши все можливе, щоб запобігти провокаціям.

Деякі українські експерти сумніваються в результативності акцій протесту, які ініціює партія «Рух нових сил», адже їхні вимоги не зовсім близькі більшості населення. Як зазначив політолог В. Фесенко, більшість пересічних громадян України досить байдуже сприймає протистояння між радикально налаштованою антипрезидентською коаліцією та силовими структурами.

За його словами, не варто порівнювати Майдан 2013–2014 рр. з тим, що відбувається нині, адже розгін студентського Майдану викликав не просто емоції, а обурення, а сьогодні ми бачимо тільки реакцію в соціальних мережах. «Кадри того, як розганяли студентський Майдан, бачила вся країна, і саме це підняло хвилю обурення, насамперед у киян. Пізніше приєдналися інші міста, що спровокувало великий Майдан, який почався через день, 1 грудня», – зазначив експерт (URL: http://penta.org.ua/expert_comments/4261. 2018. 6.03).

Натомість, за його словами, події під Верховною Радою це якісь емоції, а надмірна жорсткість при зачистці наметового містечка була викликана подіями під Верховною Радою, коли напали на представників поліції, Національної гвардії. «Тоді було більшість постраждалих з їхнього боку. Тоді і шини палили, і кидали каміння. Можливо, саме ці події спровокували дані емоції і більш жорсткі дії з боку правоохоронців», – наголошує В. Фесенко.

Щодо реакції пересічних громадян на ці події, то, за словами експерта, вони вважають, що це «політичні розборки», які не стосуються їхніх інтересів.

Щодо повернення М. Саакашвілі в Україну, то, за словами експерта, скоріше, буде друга спроба (його повернення в Україну). «Період його

підвищеної активності? Я думаю, що ще не кінець. Я думаю, що ми ще побачимо спробу “камбек”, спробу повернення. Наскільки вона буде вдалою? Як відреагують прихильники Саакашвілі на сьогоднішню екстрадицію? Відповіді на ці питання, я думаю, ми отримаємо найближчим часом. Це відкриті питання», – зазначив він (URL: http://penta.org.ua/expert_comments/4234. 2018. 14.02).

Крім того, за словами В. Фесенка, можлива і якась активізація протестних настроїв. «Як показала історія його (М. Саакашвілі) затримання в грудні, то, у принципі, це може привести до деякого сплеску. Може бути, навіть буде спроба радикалізації. А ось чи вдасться вона? І чи отримає це підтримку з боку інших політичних сил? Це теж питання відкрите. Усе залежить від різних обставин. Думаю, що влада передбачила протести, і сподіваюся, прораховували ситуацію і підготували контрзаходи», – зазначив політолог.

На його думку, можливо влада побоювалася, що якщо М. Саакашвілі залишиться, то буде зроблена спроба радикалізації. «А без його участі, можливо, це рух все-таки не буде мати єдиного центру керівництва», – вважає експерт.

За словами В. Фесенка, прихильники М. Саакашвілі можуть узгоджувати свої дії з ним по скайпу, телефону. На сьогодні це не проблема. У будь-якому разі без його присутності це буде все-таки інший рівень організації.

Щодо потенційних союзників партії, то тут теж існує проблема. Вони не готові ставати «під одні прапори» з М. Саакашвілі, адже всі вони претендують на лідерство й мають амбітні плани. Зокрема, як інформують ЗМІ, співолова партії «Демократичний альянс» В. Гацько зазначив, що його політсила не планує брати участі в акції 18 березня. «Наше завдання – вибудувати відносини з метою створення союзу демократичних сил, що сформуують команду на майбутні вибори», – наголосив він.

ЗМІ повідомляють, що «Самопоміч» і «Батьківщина» також утримуються від участі в заходах, які організовує партія «Рух нових сил». Особливу позицію зайняла партія «Свобода», яка жорстко критикує владу та засудила розгін МіхоМайдану, але брати активну участь в акціях партії «Рух нових сил» не планує. Як зазначив заступник голови ВО «Свобода» експарламентар Ю. Сиротюк, на мітинг 18 березня масово приходити не планують. Хоча їхні представники на ньому будуть. «Спочатку в акціях брали участь як керівництво “Свободи”, так і регіональні представники партії. Але через ідіотські, на мій погляд, вимоги не брати із собою партійні прапори наших однопартійців стало менше, хоча в числі спікерів зазвичай Ю. Левченко (позафракційний парламентар, який представляє “Свободу”), А. Семеніхін (мер м. Конотоп, член “Свободи”)), – зазначив Ю. Сиротюк.

На думку політичних оглядачів, взаємовідносини націоналістів і влади останнім часом стають більш напруженими. Особливо це помітно на тлі негативного ставлення Президента до «національних дружин», яке

П. Порошенко продемонстрував на своїй прес-конференції. Лідер Нацкорпусу А. Білецький уже дав на це дуже жорстку відповідь. Ситуація загострюється. Але націоналісти поки не хочуть вливатися в масовку М. Саакашвілі та інших лібералів. Якщо вони й проведуть акції, то свої. «По-перше, серйозні гравці просто не хочуть створювати масовку на заходах партії Саакашвілі і його ще більш дрібних союзників. По-друге, проти грає фактор близьких виборів: більшість партій перебувають у мовчазному консенсусі, що треба не “майданити”, а готуватися до виборчих кампаній. По-третє, недільні марші, хоча і сформували кістяк протестуючих до 10 тис. осіб, усе ж не знаходять високої громадянської підтримки. Вони так і не стали хвилями, на яких могли б усі покататися. По-четверте, вуличну активність не підтримує Захід, і влитися в протестний струмінь – ризикувати втратити його підтримку», – наголосив політолог Р. Бортник ([URL: https://strana.ua/articles/analysis/127722-mikhomajdan-saakashvili-avakov-semenchenko-opozitsija-ne-toropit-obedinenie.html](https://strana.ua/articles/analysis/127722-mikhomajdan-saakashvili-avakov-semenchenko-opozitsija-ne-toropit-obedinenie.html). 2018. 6.03).

Соціологічні дослідження засвідчують, що рейтинг партії «Рух нових сил» залишається досить низьким і висока активність його учасників не додає популярності цій політичній силі. Тому малоймовірно, що більш рейтингові партії підтримуватимуть партію «Рух нових сил». Значно простіше критикувати владу за допомогою засобів масової комунікації, зокрема телебачення. Прикладом може бути партія «За життя», лідери якої постійно виступають в телеефірі з жорсткою критикою влади, при цьому рідко беруть участь у радикальних вуличних акціях.

Більшість рейтингових лідерів були б не проти отримати підтримку від менш рейтингових партій, а не навпаки. Як зазначив політолог П. Олещук, будь-який альянс має на меті розподіл потенційних вигод від перемоги. «І ось питання: навіщо лідеру рейтингів Ю. Тимошенко йти на домовленості, коли їй і так прогнозують перемогу?» – запитує політолог.

На його думку, опозиційні сили з «майданного табору» підуть на обидві виборчі кампанії окремо, великої угоди не буде.

Подібну думку висловив і В. Фесенко: «Об'єднання або ж приєднання потрібно чекати від малорейтингових кандидатів. А ось політики калібром серйозніше – Гриценко, Тимошенко – самі балотуватимуться, а домовлятимуться між собою вже після першого туру».

За словами експертів, для Ю. Тимошенко, рейтинг якої найбільш високий, нині важливо об'єднати навколо себе політиків «майданної» опозиції ще до першого туру виборів, щоб не допустити розмиву голосів і вийти до другого туру з великим відривом. Тому малоймовірно, що партія «Рух нових сил» без М. Саакашвілі і навіть з ним матиме значну підтримку з боку відомих політичних сил, а тим більше з боку пересічних громадян, які вже втомилися від заворушень та радикалізму. Люди розуміють, що застосування сили викличе лише зворотну реакцію і хаос.

Щоправда, недооцінювати партію «Рух нових сил» не варто, адже вона залучає до своїх лав учасників АТО, молодь і багатьох невдоволених та

радикально налаштованих громадян з різних регіонів України, які можуть бути задіяні в силовому протистоянні.

Ю. Якименко, мл. науч. сотр. ФПУ НБУВ

Вероятность досрочных парламентских выборов в Украине в оценках политиков и экспертов

Дискуссия о досрочных выборах в Украине с разной степенью интенсивности продолжается еще с конца 2015 г., когда в итоге политического кризиса правительство во главе с Премьер-министром А. Яценюком ушло в отставку. Тогда вопрос досрочных выборов парламента называли фактически решенным. С тех пор в политикуме и экспертной среде неоднократно назывались все новые сроки старта внеочередной избирательной кампании, но, поскольку эти прогнозы не оправдались, сегодня многие наблюдатели скептически относятся к заявлениям, что досрочные выборы все-таки состоятся.

Напомним, еще в октябре Президент Украины П. Порошенко заявил, что досрочных парламентских выборов в стране не будет.

Сегодня эксперты констатируют старт кампании по очередным выборам, которые должны пройти в 2019 г.

Однако вероятность роспуска парламента и проведения досрочных парламентских выборов уже в этом году, по оценкам наблюдателей, пока нельзя полностью исключать.

Многие политики и эксперты высказывают предположение, что власть все-таки рассматривает вариант досрочных парламентских выборов. Среди мотивов такого решения называют низкий уровень электоральной поддержки пропрезидентских политических сил. В случае проигрыша на президентских выборах П. Порошенко возглавляемая им политическая партия может не преодолеть избирательный барьер.

По оценкам экспертов, если бы выборы состоялись осенью 2015 г., Блок П. Порошенко мог бы рассчитывать примерно на 11 % голосов избирателей. Осенью 2016 г. этот показатель составлял уже около 8 %, а в декабре 2017 г. – около 5 %.

Существенных предпосылок к улучшению социально-экономической ситуации в стране, что могло бы укрепить рейтинг БПП, сегодня нет. Поэтому ко времени очередных выборов в Верховную Раду уровень поддержки этой политической силы может сократиться еще более значительно. В такой ситуации досрочные выборы представляются более выигрышным вариантом для политической команды Президента.

Кроме того, считают эксперты, для представителей БПП предпочтительнее участие в выборах по смешанной пропорционально-мажоритарной системе. Досрочные выборы могли бы позволить реализацию

такого варианта до того, как избирательное законодательство будет изменено, чего настойчиво требуют у украинской власти ее западные партнеры. «Расчет идет на то, что если Порошенко сейчас проведет парламентские выборы и зацементирует некое ядро сторонников, то вкуче с админресурсом он сможет вытянуть нужный результат на президентских. Но я думаю, что для него это слишком высокие ставки. Если он проиграет досрочную кампанию, то это будет крест на его амбициях переизбраться», – говорит представитель БПП народный депутат С. Лещенко (URL: <https://strana.ua/articles/124279-sostojatsja-li-dosrochnye-vybory-verkhovnoj-rady-v-2018-hodu.html>).

«Сейчас слишком раздроблены силы, которые желали бы этих досрочных выборов, не сработал и фактор улицы. Единственный аргумент, который говорит в пользу досрочных выборов, что если Президент сильной рукой разгоняет парламент, который не нравится избирателям, то это добавит ему 5 % к рейтингу. Но это, подчеркиваю, единственный аргумент», – заявляет народный депутат И. Попов (URL: <https://strana.ua/articles/124279-sostojatsja-li-dosrochnye-vybory-verkhovnoj-rady-v-2018-hodu.html>).

«Конечно, у искушения провести досрочные парламентские выборы в 2018 г. есть, как минимум, несколько серьезных недостатков и для нынешнего Президента, и для его команды. Здесь стоит отметить, что на подобный сценарий очень неохотно согласятся западные партнеры Украины. А если и согласятся, то будут очень тщательно наблюдать за проведением выборов. Кроме того, опасность есть и в том, что БПП может и не получить хороших результатов на внеочередных выборах. А это уже почти гарантированное поражение их кандидата на президентских выборах в 2019 г.», – считает политолог А. Радчук (URL: <https://ru.slovoidilo.ua/2018/02/19/kolonka/aleksandr-radchuk/politika/poroshenko-2.0-perevybory-rady-kak-shans-vtoroj-srok>).

Признаком того, что сегодняшние дискуссии о возможности назначения досрочных выборов имеют некоторые основания, наблюдатели называют существенную активизацию региональных ячеек главных политических сил. СМИ сообщают, что и Оппозиционный блок и «Батьківщина» уже к началу марта в целом завершили подготовку к избирательной кампании, а партия «Рух нових сил», возглавляемая М. Саакашвили, уже к апрелю завершит формирование своих региональных штабов. Активно готовятся к старту нового политического сезона также партии «За життя» и «Основа», возглавляемая С. Тарутой. Кроме того, сообщается об активизации кандидатов, планирующих баллотироваться в мажоритарных округах.

По мнению политолога К. Бондаренко, вероятность досрочных парламентских выборов в ближайшие полгода достаточно высока. Непосредственно спровоцировать такой сценарий могло бы событие, которое приведет к очередному политическому кризису и развалу коалиции, например отставка Премьер-министра. «Под досрочные выборы уже готовится административный ресурс, в том числе это показывает дело мэра

Одессы Труханова – власти любой ценой нужен “мэрский ресурс”, чтобы выиграть выборы. Поэтому против мэров возбуждают и будут и дальше возбуждать уголовные дела, вешая их “на крючок”», – отмечает эксперт (URL: <https://strana.ua/articles/124279-sostojatsja-li-dosrochnye-vybory-verkhovnoj-rady-v-2018-hodu.html>).

Политолог В. Небоженко, говоря о вероятности роспуска Верховной Рады, указывает на две возможные причины такого события. «Первая – Президенту очень мешает “сепаратистская” позиция Премьер-министра Гройсмана, который все дальше и дальше отходит от личных планов Президента. Вторая – свободомыслие и желание влиять на политику “Народного фронта”. То есть Порошенко нужны досрочные выборы парламента не столько для получения пропрезидентского большинства в парламенте, сколько для того, чтобы расчистить политическое поле от “Народного фронта”», – заявляет В. Небоженко.

По его мнению, в этом вопросе Президент может пойти двумя путями: либо начать кампанию по борьбе с коррупцией против лидеров «Народного фронта», либо пойти на досрочные парламентские выборы. «Причем необязательно, что будет выбран вариант досрочных выборов – вполне возможно, что Генеральный прокурор возьмется за борьбу с коррупцией, особенно после появления Антикоррупционного суда. И эта борьба будет направлена прежде всего на уничтожение лидеров “Народного фронта”», – говорит политолог, подчеркивая, что пока трудно предположить какой из путей выберет Президент (<https://www.unian.net/politics/10018148-raschistit-politicheskoe-pole-ekspert-obyasnil-zachem-poroshenko-dosrochnye-vybory.html>).

О том, что вариант досрочных выборов рассматривается в Администрации Президента, говорит и политолог Р. Бортник. По его мнению, окружение П. Порошенко не уверено в его победе на президентских выборах. «Они понимают, что если он проиграет, то они не смогут использовать админресурс осенью 2019 г. на выборах в ВР. И тогда их ждет в лучшем случае эмиграция или вал судебных решений по коррупции и очень безрадостные перспективы. Поэтому они хотят закрепиться в парламенте, используя нынешний админресурс и лояльность мажоритарщиков. Чтобы потом меньше зависеть от любого исхода президентских выборов», – считает политолог (URL: <https://strana.ua/articles/124279-sostojatsja-li-dosrochnye-vybory-verkhovnoj-rady-v-2018-hodu.html>). Он подчеркивает также, что для власти более выгодно проводить парламентские выборы раньше или одновременно с президентскими. «В случае поражения на парламентских выборах или неудачной победы Порошенко понимает, что ему ничего не светит на президентских», – подчеркивает Р. Бортник. При этом для оппозиции, по его мнению, более выгодны плановые выборы в 2019 г., поскольку к тому времени рейтинг власти может стать еще ниже (URL: <https://rian.com.ua/video/20180218/1032443756/Ukraine-vibori-Bortnik.html>).

Глава Комитета избирателей Украины А. Кошель, напротив, отмечает, что досрочные выборы могут быть выгодны и оппозиции. «Если факт досрочных выборов будет иметь место, то я думаю, что в первую очередь это будет выгодно оппозиции, хотя я не исключаю, что такие сценарии рассматривают и в лагере власти. Но давайте представим. Сперва парламентские выборы, затем формирование коалиции, нового правительства совпадет во времени с президентскими выборами. Если парламент следующего созыва столкнется с невозможностью формирования коалиции, внутрипарламентскими ссорами, это будет бить по Президенту, покажет, что Президент не контролирует ситуацию», – считает А. Кошель (URL: <https://strana.ua/articles/124279-sostojatsja-li-dosrochnye-vybory-verkhovnoj-rady-v-2018-hodu.html>).

О том, что решение о проведении досрочных выборов принято, заявляла, недавно лидер партии «Батьківщина» Ю. Тимошенко. «По нашим данным, существует план провести досрочные парламентские выборы. Не прямо сейчас, а перед самыми президентскими, – заявила она. – Президент не верит в свою победу на выборах и хочет зафиксировать в парламенте еще на пять лет старую систему интересов и связи политиков и коррумпированных кланов» (URL: http://timer-odessa.net/statji/vibori_2018_bit_ili_ne_bit_848.htm).

О готовности к досрочным выборам заявляют и представители партии «Відродження». «“Відродження” принимает постоянное участие во всех выборах с 2015 г. И мы готовы участвовать в парламентских выборах в том числе, – говорит первый замглавы партии В. Пилипенко. – Но решение о внеочередных парламентских выборах зависит от правящей коалиции и от того, воспользуется ли Президент своим правом распустить действующий состав Верховной Рады» (URL: <https://strana.ua/articles/124279-sostojatsja-li-dosrochnye-vybory-verkhovnoj-rady-v-2018-hodu.html>).

Представители Оппозиционного блока в свою очередь высказывали сомнения в таком сценарии. «Относительно слухов о досрочных выборах. Я за досрочные выборы и Президента, и парламента. Но я не верю, что власти решатся пойти на этот шаг», – заявил недавно представитель Оппозиционного блока А. Вилкул (URL: <http://gordonua.com/news/politics/vilkul-ya-za-dosrochnye-vybory-i-prezidenta-i-parlamenta-my-gotovy-v-nih-uchastvovat-i-pobezhdad-232577.html>).

«Порошенко понимает, что следующие парламентские выборы выиграет тот, кто выиграет президентские... Теоретически он мог бы пойти на досрочные парламентские выборы, чтобы к моменту президентских опираться на свою фракцию в новом парламенте. Но как на это отреагирует Запад – Штаты и Европа? Последнее слово однозначно будет за Западом – согласятся ли они на такой сценарий. То, что этот парламент недееспособный..., это всем понятно. Но... у нас внешние факторы играют большую роль, чем внутренние. И на любые желания Президента могут наложить вето Европа и Соединенные Штаты Америки», – говорит народный

депутат от Оппозиционного блока С. Ларин (URL: <https://strana.ua/articles/124279-sostojatsja-li-dosrochnye-vybory-verkhovnoj-rady-v-2018-hodu.html>).

«В принципе, Запад выступает против досрочных парламентских выборов. Досрочные выборы они воспринимают как элемент дестабилизации и угрозу восстановления российского влияния. Западные партнеры не раз сами говорили об этом. Поэтому они против вариантов досрочных выборов, они считают, что для таких перемен нужен еще год, чтобы спокойно можно было работать, проводить какие-то реформы и изменения в украинском обществе. Поэтому я думаю, что западные партнеры не будут поддерживать досрочные выборы», – отмечал недавно политолог Р. Бортник (URL: <http://thekievtimes.ua/politics/536238-zapad-podderzhivaet-dosrochnye-parlamentskie-vybory-v-ukraine.html>).

В связи с этим наблюдатели обращают внимание на недавнее заявление главы представительства Евросоюза в Украине Х. Мингарелли, который высказался против досрочных выборов в стране, поскольку их проведение может помешать проводимым реформам и повредить политической стабильности. «Надеюсь, выборы произойдут именно тогда, когда они должны пройти», – заявил он (URL: <https://newsone.ua/news/politics/v-es-vyskazalis-naschet-dosrochnykh-vyborov-v-ukraine.html>).

О том, что досрочные выборы в Украине могут стать результатом политической дестабилизации, заявил директор Национальной разведки США Д. Коутс. «Общественное недовольство темпами реформ, пониженный уровень жизни, ощущение усугубляющейся проблемы коррупции и политическая поляризация в преддверии запланированных президентских и парламентских выборов в 2019 г. способны привести к досрочным выборам», – отметил он (URL: <https://korrespondent.net/ukraine/3940683-natsrazvedka-ssha-ukrayne-hroziat-dosrochnye-vybory>).

В целом, как заключают эксперты, предпосылки и возможности для проведения внеочередных парламентских выборов в Украине существуют, но однозначных прогнозов на этот счет наблюдатели стараются избегать, так как такой сценарий предполагает множество рисков для главных политических игроков, которые сегодня трудно предусмотреть.

Позиція політичного керівництва РФ щодо вирішення конфлікту на Сході України в оцінках експертів

На сьогодні питання миротворчої місії на Донбасі є одним з ключових для припинення безпосередніх бойових дій. Сторони конфлікту використовують питання миротворців як елемент тиску на опонентів, висувачи часто повністю потилежні тези щодо ролі, повноважень і розташування миротворчої місії.

Як відомо, у 2017 р. Президент України П. Порошенко висунув ідею введення миротворців на всю територію окупованого Донбасу. У відповідь на це президент РФ висунув вимогу, що миротворці повинні перебувати на лінії розмежування «і ні на жодних інших територіях». У лютому 2018 р. президент Росії В. Путін заявив, що не проти того, щоб «поставити» Донбас під міжнародний контроль, однак про це необхідно домовитися із «ДНР/ЛНР». «Потрібно, щоб вони (миротворці ООН) знаходилися всюди, тобто фактично йдеться про те, щоб поставити всю цю територію під міжнародний контроль. Росія “за” або “проти”? Ми, як мінімум, не проти», – сказав В. Путін.

Крім того, російський лідер додав, що «керівництву України потрібно домовлятися з цими невизнаними республіками». Однак цього начебто ніхто не хоче робити. Також В. Путін заявив, що Мінські домовленості залишаються безальтернативною основою врегулювання кризи на Донбасі.

Зазначимо, що Президент України П. Порошенко на прес-конференції 28 лютого заявив, що після президентських виборів у Росії відновляться переговори на вищому рівні в нормандському форматі з питання введення миротворчої місії ООН на Донбас. Він наголосив, що введення миротворців – це «єдиний варіант, яким можна зупинити вбивство українців». Миротворці зможуть роззброїти незаконні збройні формування та «взяти під контроль неконтрольовану ділянку українсько-російського кордону і зупинити інфільтрацію російських військ, російської зброї на окупованій території» (URL: <https://vesti-ukr.com/politika/279683-putin-vyskazalsja-o-mirotvortsakh-oon-na-donbasse>. 2018. 28.02).

У лютому 2018 р. на Мюнхенській безпековій конференції чиновники США й НАТО обговорювали питання розміщення миротворчої місії з українськими та російськими дипломатами. Деякі американські представники в приватних розмовах озвучували застереження, що Вашингтон може потрапити до пастки В. Путіна. «Росія не зацікавлена в тому, щоб ситуація в Україні заспокоїлася. Миротворчі сили можуть ненавмисне закріпити російський контроль над територіями на Донбасі, а не вирішити конфлікт», – вважають нинішні й колишні чиновники США.

Водночас і прихильники, і скептики вважають, що США варто бути обережними в обговоренні такого сценарію. «РФ може спробувати затримати чи зірвати процес переходу під контроль миротворчих сил частини українсько-російського кордону. Ризики можна пом'якшити, якщо пропозиція включатиме певне пом'якшення санкцій до повного відновлення миру в Україні», – допускають колишні американські високопосадовці.

На Мюнхенській конференції колишні американські дипломати від демократичних і республіканських адміністрацій ставили під сумнів нинішні обговорення цього питання.

Так, колишній посол США в Росії М. МакФол нагадав про приклад Кіпру, де миротворці були розміщені у 1964 р. «Ці сили досі там, а укладення мирної угоди, яка б об'єднала окуповану Туреччиною північ острова з рештою країни, лишається туманним. Поясніть, чим у цьому конкретному випадку фактори відрізняються, щоб це не призвело до сценарію на зразок перманентного поділу як на Кіпрі?» – спитав МакФол присутнього в Мюнхені постійного представника США в НАТО К. Волкеру.

Посол США в ООН за часів адміністрації Д. Буша-молодшого Д. Болтон заявив, що миротворчі місії міжнародної організації зазвичай заморожують конфлікт, а не вирішують його.

Українські чиновники в Мюнхені зробили заяву, що не мають сумніву щодо американського плану, однак не вірять, що РФ з ним погодиться.

Діючи американські дипломати переконані, що вікно можливостей відкриється в період між завершенням російських президентських виборів і початком чемпіонату світу з футболу, який має цього року відбутися в Росії. «План з миротворцями спрацює лише в тому випадку, якщо В. Путін захоче позбутися західних санкцій», – вважає колишній заступник Генсека НАТО А. Вершбоу (URL: https://espresso.tv/news/2018/02/24/myrotvorci_mozhut_zamorozyty_konflikt_na_donbasi_zamist_yogo_vyrishennya_wsj. 2018. 24.02).

Політичний експерт С. Постоловський наголосив: «На сьогодні я не бачу передумов того, що одразу після виборів Путін погодиться на миротворчу місію на Донбасі. Зараз доки йде обмін думками, але конкретної домовленості немає. Тому що для Путіна важливі два ключові питання: російський військовий контингент на території Донбасу й контроль над українсько-російською межею», – сказав експерт.

С. Постоловський підкреслив, що проблема полягає в тому, що В. Путін не піде на те, щоб миротворці встановили контроль на кордоні. «Якщо говорити про часові рамки розгортання миротворців, то це може бути рік, може півтора. Усе залежить від того, як домовиться Росія і США відносно формату контингенту. Адже не можна виключати ризик того, що Росія руками бойовиків почне атакувати миротворців», – сказав він. С. Постоловський нагадав про загрози В. Путіна річної давності: «Не потрібно забувати заяву Путіна, зроблену в жовтні 2017 р. у Валдаї: якщо хочете миротворців, це може бути велика різанина. Це його фраза була. Він це не просто так сказав». Також він припустив введення нових санкцій з боку

Сполучених Штатів Америки. «Але якщо Путін так гратиме, США накладе на його найближче оточення ще жорсткіші санкції», – підсумував експерт (URL: <https://prm.ua/ru/ekspert-nazval-dve-tseli-putina-na-donbasse-kotoryie-mogut-zablokirovat-mirotvorcheskuyu-missiyu>. 2018. 23.02).

Г. Чижов, керівник дослідницьких програм Центру сприяння реформам, коментуючи позицію В. Путіна напередодні виборів у РФ і його вплив на ситуацію на Сході України, зробив власний аналіз цих проблем. «У авторитарному недемократичному суспільстві (якою є нинішня РФ) результат виборів передбачуваний, а ось наслідки – ні», – заявив експерт.

«Голосування на виборах президента РФ 18 березня в будь-якому випадку покладе початок ряду нових політичних тенденцій. На сьогодні вирішується питання щодо конфігурації майбутнього уряду РФ: хто його очолить, хто в нього увійде, хто за що відповідатиме. Досить імовірно, що зміниться склад Адміністрації президента. Нарешті можна очікувати, що й безпосередньо політика Росії зміниться. Думаю, що одразу після інавгурації президента (а можливо, і до неї) потрібно чекати якихось символічних кроків, які продемонструють актуальні політичні пріоритети. Як це було, наприклад, у 2012 р., коли суспільству дали зрозуміти, що “гайки закручуватимуться”», – резюмував експерт.

Коментуючи позицію В. Путіна щодо України, Г. Чижов зазначив, що українська сторона наразі не може передбачити поведінку В. Путіна щодо Донбасу, однак можна припускати, що очільник РФ поступово йтиме на компроміси з Україною та Заходом. На думку Г. Чижова, є міжнародні підстави прогнозувати, що буде саме так. Крім того, надходять певні сигнали, що Росія до такого компромісу схиляється, однак наразі ніхто не може підтвердити на 100 %, що все дійсно так.

Аналізуючи питання введення миротворчого контингенту на Схід України, експерт заявив, що це основний реальний спосіб розрядити ситуацію. Спочатку Росія буде гаряче сперечатися про принципи розміщення миротворців, а потім поступово погоджуватися. Справа в тому, що в Україні в цьому питанні мінімальний простір для маневру, відступати практично нікуди, заявив експерт. У російської сторони простір для маневру величезний. «Думаю, Кремль піде на поступки: поступово передасть контроль над “окремими районами” миротворцям, щоб далі Україна вирішувала питання реінтеграції Донбасу вже з міжнародним співтовариством. До речі, для Києва це не буде легко, а Путін і Росія збережуть обличчя. Але це процес довгий. Якщо в другій половині 2018 р. Росії продемонструє якусь добру волю в питанні про введення миротворців, вона зможе почати переговори із західними країнами про поступове пом'якшення режиму санкцій. Це головна мотивація для Москви. Витрати на власне Донбас для Росії відносно невеликі, і Кремль може собі це дозволити. Куди більший збиток заморожений конфлікт завдає Україні», – зазначає експерт.

Не слід забувати, підкреслює Г. Чижов, що незалежна Україна – це в принципі виклик для Росії. Спроба ж обмежити незалежність нашої країни на сьогодні обернулася для РФ санкціями. У Москві дуже стараються від цих санкцій якось позбутися. Для цього, як мінімум, необхідно йти на поступки щодо Донбасу.

На активність російських сил на Сході України впливає й позиція РФ на інших «фронтах», підкреслює експерт Г. Чижов. Так, Росія встигла загрузнути в Сирії і взагалі на Близькому Сході. Як і попереджали експерти, туди набагато простіше зайти, ніж потім вийти. На сьогодні, за підсумками останніх подій, вихід із цього регіону виглядав би ганебною втечею. В. Путін на це не може піти, у тому числі з ментальних причин. Водночас деякі арабські країни (готові брати участь у місцевих збройних конфліктах), зважаючи на спробу Росії підвищити свій міжнародний статус, починають кликати Кремль на допомогу. Тут треба згадати насамперед Судан і частково визнаний уряд Лівії.

Наразі Кремлю доведеться зважувати на питання дружби з різними арабськими режимами, приймаючи рішення про розміщення на їхніх територіях військових баз. В іншому випадку РФ доведеться намагатися мінімізувати наслідки своєї участі у війні в Сирії.

Отже, на сьогодні позиція керівництва РФ щодо миротворчого контингенту ООН на Сході України залежить від декількох як внутрішньополітичних, так і міжнародних факторів. Це президенські вибори в РФ, військовий конфлікт у Сирії, вплив санкцій на економіку й міжнародні відносини Росії. Наразі діючий президент РФ В. Путін знову повернувся до питання миротворчого контингенту, висловив ряд тез щодо можливості розміщення миротворців і їхнього статусу. Однак безпосереднє втілення окреслених заяв, як завжди, залежатиме від загальної міжнародної обстановки, активізації чи, навпаки, припинення активних збройних зіткнень на Сході України, позиції США й НАТО щодо вступу України до Альянсу тощо.

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Миротворча місія ООН як спосіб вирішення конфлікту на Донбасі: оцінки експертів

Ідея проведення миротворчої операції під егідою ООН на території окупованого Донбасу активно обговорюється українськими й зарубіжними експертами та політиками як реальний спосіб припинення військового конфлікту в регіоні. Керівництво України вже два роки поспіль просуває цю ініціативу на міжнародних форумах і під час двосторонніх зустрічей зі світовими політичними лідерами. Та якщо західні партнери України загалом підтримують таку пропозицію, то Росія разом з представниками «ДНР» і

«ЛНР» ставляться до неї негативно. До осені 2017 р. президент РФ В. Путін категорично відкидав ідею розміщення миротворців на Донбасі. Проте після заяви Президента України П. Порошенка про намір на найближчій сесії Генасамблеї ООН презентувати «ініціативу із введення миротворців ООН на окуповані території Донбасу» позиція В. Путіна змінилася. Він заявив, що не проти миротворців, але вони повинні розміщуватися виключно на лінії розмежування сторін конфлікту й обмежувати свій мандат лише охороною спостерігачів ОБСЄ. Крім того, глава Кремля наголосив, що запровадження миротворчої місії ООН на Донбас необхідно узгодити з «керівництвом» «ЛНР» і «ДНР». Для України, звичайно ж, такий формат миротворчої місії неприйнятний, хоча зрозуміло, що без згоди Росії як постійного члена Ради Безпеки ООН миротворча місія на Сході України неможлива.

Майданчиком для пошуку компромісів щодо миротворчої місії на Донбасі стала 54 Міжнародна конференція з безпеки, що відбулася 16–18 лютого в Мюнхені. Тема розміщення миротворців на Сході України була докладно обговорена під час панельних дискусій, двосторонніх зустрічей, у кулуарах форуму, наслідком чого стали відповідні політичні заяви й експертні висновки. Також була представлена доповідь Вашингтонського інституту Хадсона, що стала першою спробою комплексного аналізу можливих оптимальних опцій розгортання миротворчої місії ООН на Донбасі. Доповідь було підготовлено під егідою фонду колишнього Генсека НАТО А. Фог Расмуссена, радника Президента України П. Порошенка. Автором доповіді є експерт ООН Р. Говен (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/bez-nato-dopovid-rasmussena-pro-vvedennja-mirotvortsiv-na-donbas-holovni-tezi-i-reaktsija-na-noho-2452401.html>).

У доповіді наголошується, що надійні миротворчі сили могли б забезпечити механізм дотримання Мінських домовленостей і вивести нинішню ситуацію на Донбасі з глухого кута. Політичними передумовами цього процесу, разом з уже прийнятим українським парламентом законом про амністію та особливий статус Донбасу, повинні стати додаткові гарантії сепаратистам і конкретні обіцянки про майбутнє регіону. Крім того, «влада» в самопроголошених «республіках» повинна буде публічно погодитися на введення миротворців. Без цієї політичної стратегії місію ніколи не буде розгорнуто.

Як зазначено в доповіді, місія може або перебувати під безпосереднім командуванням ООН, або залучити незалежні військові Міжнародні коаліційні сили з поліцейськими та цивільними елементами, очолюваними ООН. Незалежно від цього, миротворча місія повинна мати широкий мандат, що включає:

1. Забезпечення міцного миру та справжнього припинення військових дій і збройного конфлікту.
2. Активний моніторинг за ділянкою міжнародного кордону завдовжки 409 км.

3. Контроль громадського порядку й цивільних аспектів реінтеграції в результаті виборів і опісля, щоб досягти максимальної довіри місцевого населення до цього процесу.

4. Забезпечення виборів у регіоні для розблокування прогресу виконання Мінських домовленостей.

Для забезпечення миру миротворчі сили повинні:

– бути досить великими – до 20 тис. осіб, у тому числі 5 тис. осіб повинні перебувати на міжнародному кордоні, щоб стежити за потенційними вторгненнями;

– складатися з держав, що не входять до НАТО, які прийнятні як для України, так і для Росії. Серед них можуть бути Білорусь, Казахстан, Монголія, але також Австрія, Фінляндія або Швеція, так само як і ряд південноамериканських держав. Водночас до складу миротворчих сил можуть входити й деякі члени НАТО, які сприймаються Росією як дружні, такі як Греція;

– мати мандат на обмежене застосування сили для захисту цивільних осіб і мирного процесу, а також стримування тих, хто йому заважатиме.

Інформації про військову техніку, яка повинна бути на озброєнні в миротворців, у доповіді практично немає. Позначено тільки, що сили треба розділити на п'ять бойових груп, а для їх нормального забезпечення будуть потрібні вертольоти.

З метою реалізації компромісів між основними зацікавленими сторонами як спеціальний представник Генерального секретаря ООН повинен буде виступати міжнародний представник, шанований усіма сторонами, пропонується в доповіді.

Щоб зробити можливими передбачені Мінськими домовленостями вибори, миротворцям необхідно:

– створити безпечне середовище для участі в передвиборній кампанії кандидатів від усіх діючих партій;

– мінімізувати залякування та зловживання в день виборів;

– переконатися, що остаточні результати є достовірними й справедливими.

Крім того, для миротворчої місії на Сході України будуть потрібні значні сили поліції – від 2 до 4 тис. осіб, включно із загонами, які спеціалізуються на контролі місцевих сил безпеки, реакції на суспільні заворушення й перенавчанні місцевих співробітників сил безпеки. Така потреба сформульована з урахуванням досвіду Косова та Східної Словенії, який продемонстрував, що міжнародні збройні сили не можуть підтримувати громадський порядок і потребують допомоги поліції.

З огляду на довгу історію розгортання поліцейських операцій і верховенства закону, ЄС може зіграти ключову роль у цивільних і поліцейських аспектах місії, а також у наданні гуманітарної допомоги. Для розв'язання соціально-економічних проблем місії знадобляться:

– гуманітарні установи;

- експерти, юристи, фахівці зі зв'язків з громадськістю;
- експерти в галузі державного управління й посередники для роботи з місцевими громадами над постконфліктним відновленням і реінтеграцією в українські державні структури.

«Кілька місяців тому Путін сам запропонував миротворчу місію для Сходу України. Але він уявляв її собі маленькою і без чіткого мандата. Так, він пропонував, щоби миротворці контролювали тільки лінію дотику між вільною Україною і окупованою Україною. Це означає тільки заморожений конфлікт. Миротворцям потрібен мандат, який включає контроль справжнього міжнародного кордону між Росією та Україною», – повідомив колишній Генсек НАТО А. Фог Расмуссен, який представляв доповідь на Мюнхенській конференції.

Нинішній глава НАТО Є. Столтенберг підтримав позицію А. Фог Расмуссена про мандат миротворців на всю окуповану територію. Символічно, що повідомив про це діючий Генсек НАТО одразу після мюнхенських переговорів з главою МЗС РФ С. Лавровим, який підтвердив, що ідея миротворчої місії ООН на Донбасі Росії не подобається.

Спеціальний представник США по Україні К. Волкер під час українського ланчу в Мюнхені, організованого Фондом В. Пінчука на полях Мюнхенської конференції з безпеки, заявив, що миротворча місія ООН на Донбасі допоможе забезпечити вирішення конфлікту і виконання Мінських домовленостей. «Росія говорить, що їй не все одно, як живуть люди на Сході України, вони хочуть захистити російськомовне населення тут, саме тому вони підтримують ці так звані республіки. Але найкращим способом захистити людей буде розміщення там миротворчих сил, що завершить конфлікт і забезпечить виконання Мінських домовленостей», – сказав К. Волкер. Він також наголосив на важливості повернення окупованих територій до складу України.

Екс-командувач Збройними силами США у Європі, стратег Центру Європейського політичного аналізу Б. Годжес заявив, що Вашингтон зацікавлений у тому, щоб припинити насильство на Донбасі, «але не так, щоб зберегти за Росією її досягнення на цій території». Коментуючи перспективи миротворчої місії на Донбасі, він підкреслив, що «ключ у тому, щоб контингент був надійним, тому ми повинні підібрати країни професійні, здатні, сильні, які не можна відсунути вбік». За його словами, може йтися про країни, які не входять до НАТО, наприклад Швецію або Фінляндію. Генерал зазначив, що мандат місії повинен чітко описувати правила переходу до бойових дій, ієрархію командування, завдання.

При цьому паралельно пролунала заява Швеції про готовність брати участь в операції на Донбасі. «Якщо ми побачимо відповідні умови, якщо ми побачимо, що ця місія може допомогти..., тоді ми відкриті для цього», – сказав шведський міністр оборони П. Хульквіст. Цінність такої заяви не варто недооцінювати, адже Швеція не є членом НАТО, що робить її реальним кандидатом на роль провідної країни місії.

Президент Фінляндії С. Ніністе на Мюнхенській конференції з питань безпеки заявив, що, якщо буде досягнута домовленість про проведення в Україні миротворчої операції під егідою ООН, Фінляндія повинна взяти в ній участь. «Ідеться про одну з найбільш серйозних проблем у Європі... Якщо місію буде створено і вона матиме широкомасштабний мандат ООН, то так, в інтересах Фінляндії відкрити цей європейський замок», – заявив С. Ніністе.

Однак, коментуючи слова колишнього Генсека НАТО й радника Президента України П. Порошенка А. Фог Расмуссена про миротворців на Донбасі, С. Ніністе зазначав, що важко було б зібрати 20 тис. миротворців з такої маленької кількості країн, яку той згадав.

Про готовність його країни взяти участь у миротворчій місії в Україні в разі домовленості між президентами України П. Порошенком і Росії В. Путіним заявив президент Білорусі О. Лукашенко. За його словами, якби Білорусі доручили зіграти якусь роль у врегулюванні конфлікту в Україні, вона б виконувала все необхідне, не займаючи чийсь позицію.

Натомість міністр закордонних справ Німеччини З. Габріель у кулуарах Конференції з безпеки в Мюнхені заявив, що «нереалістично» наполягати на повній реалізації Мінських домовленостей, не пропонуючи перед цим деякого ослаблення санкцій проти РФ. Він додав, що розуміє, що його думка відрізняється від офіційної позиції в питанні санкцій. Водночас З. Габріель підкреслив, що в інтересах миру «порушити нинішній глухий кут».

Глава МЗС Німеччини заявив, що ідея про введення миротворчої місії ООН є «одним з небагатьох реалістичних варіантів», щоб досягти певного прогресу в припиненні насильства. «Нам потрібен прогрес терміново, тому що світ стає все більш небезпечним», – резюмував він. З. Габріель також повідомив про готовність його країни інвестувати у відновлення Донбасу.

Німецькі ЗМІ повідомили, що представники деяких політичних партій Німеччини розкритикували пропозицію З. Габріеля послабити санкції проти Росії в разі досягнення угоди про введення миротворців на Донбас. Зокрема, лідер Партії зелених К. Герінг-Еккардт заявила, що, «поки Росія порушує міжнародне право, санкції не можуть бути пом'якшені», зазначивши, що «анексія Криму та війна на Сході України не змінилися». «Ціннісно-орієнтована зовнішня політика потребує чіткого ставлення і стійкості. Це не повинно бути підпорядковано економічним інтересам», – сказала К. Герінг-Еккардт.

За словами голови Комітету із закордонних справ Н. Реттген, «поки російський уряд не реалізує Мінські домовленості, скасування санкцій є абсолютно неправильним сигналом і спонуканням для Путіна не міняти своєї політики».

Позицію України на Мюнхенській конференції з безпеки і своє бачення процесу розміщення миротворців у зоні українсько-російського конфлікту представляв Президент П. Порошенко. У своєму виступі в перший день конференції він наголосив, що Москва напала не лише на Україну, а й на весь цивілізований світ. «Кібератаки проти нас вже зараз б'ють далеко не лише по

Україні, а й по інших державах. Росія системно втручається у внутрішні справи країн ЄС, намагається вплинути на вибори. Фейкові новини російського походження перетворилися на буденність, і це нарешті почали розуміти також у країнах Західної Європи. Сьогодні нам не залишається нічого іншого як визнати, що гібридна війна, яку веде Росія, поступово перетворюється у повномасштабну світову гібридну війну», – наголосив Президент України.

П. Порошенко закликав Росію погодитися на введення миротворчої місії ООН на всю територію Донбасу, включно з неконтрольованою Києвом ділянкою українсько-російського кордону. «Це стало б шансом для Москви довести свою готовність до компромісу», – заявив Президент України.

Він зазначив, що Росія хоче обмежити миротворців ООН лінією розмежування й доручити їм тільки функції супроводу. «Якщо Росія буде дотримуватися такої позиції, це буде означати, що у Кремля немає справжнього інтересу до миру, але він намагається заморозити конфлікт під віддаленим контролем. Це також означає, що ми повинні залишатися жорсткими стосовно Росії», – сказав П. Порошенко.

За словами українського Президента, миротворці ООН повинні мати зрозумілий функціональний мандат, що дає їм можливість повною мірою здійснювати поставлені перед ними завдання й забезпечити мирне повернення території під український суверенітет.

На брифінгу в Мюнхені П. Порошенко заявив, що Україна готова до дискусій щодо введення миротворчої місії ООН на Донбасі. «Для того щоб в Україні була повномасштабно введена місія миротворців, яка забезпечить повернення окупованих територій під український суверенітет, потрібна тільки одна річ – дотиснути Росію», – сказав він ([URL: https://www.5.ua/polityka/poroshenko-pro-myrotvorchu-misiiu-na-donbasi-treba-lyshe-dotysnuty-rosiiu-165160.html](https://www.5.ua/polityka/poroshenko-pro-myrotvorchu-misiiu-na-donbasi-treba-lyshe-dotysnuty-rosiiu-165160.html)).

За словами П. Порошенка, «миротворці не повинні бути ескорт-сервісом уздовж лінії зіткнення» або мати якісь урізані повноваження. «Миротворці мають право роззброювати незаконні збройні формування, миротворці повинні забезпечити відсутність іноземних військ на окупованій території. Обов'язковим компонентом має бути присутність миротворців на неконтрольованій частині українсько-російського кордону, щоб зупинити інфільтрацію російських військ, техніки та боєприпасів на територію України», – зазначив Президент України.

«З решти позицій можна вести діалог і пошук компромісів... Принцип миротворчих операцій: сусідні країни, як правило, не беруть участі в складі миротворчої місії», – підсумував він. Також П. Порошенко закликав якомога швидше перейти до дискусії щодо сутності миротворчої місії.

У відповідь на вимогу Росії узгодити введення миротворчої місії ООН з представниками невизнаних «республік» офіційний Київ заявив, що відкидає будь-які переговори з бойовиками «ДНР/ЛНР». Про це в ефірі радіо «Свобода» заявив заступник голови Адміністрації Президента К. Єлісеєв,

наголосивши, що для України головне – обговорити це питання зі своїми ключовими партнерами. «Звичайно, ми не збираємося вести ніякого діалогу та узгоджень з бойовиками, тому що всім зрозуміло, що за бойовиками стоїть Росія. І в цьому зв'язку ключовий виклик – отримати згоду на розгортання такої операції від Москви», – зазначив К. Єлісеєв (URL: <https://tsn.ua/ato/v-ar-zayavili-scho-ne-uzgodzhuvatimut-iz-boyovikami-vvedennya-na-donbas-mirotvorciv-1112211.html>).

Варто зазначити, що остаточне рішення про введення миротворців має ухвалити Рада Безпеки ООН, постійним членом якої є Росія. Для введення миротворців також потрібен дозвіл України. «Приймаюча сторона – це Україна, яка вважає ці території окупованими. Тому, якщо буде згода України, я думаю, що нам не потрібна на це згода якихось окремих бандформувань», – уточнив К. Єлісеєв.

Тим часом оголошена на Мюнхенській конференції «доповідь Расмуссена» щодо введення миротворчої місії на Донбас отримала неоднозначне сприйняття. Міністр закордонних справ України П. Клімкін оцінив її як «загалом достойну», хоча визнав, що з деякими моментами він не згоден. Про це він заявив на своїй сторінці у Twitter (URL: <https://twitter.com/andersfoghr/status/963824729756000262>).

Натомість експерт Національного інституту стратегічних досліджень О. Снігир вважає, що «доповідь Расмуссена» є представленням російського плану дій, починаючи з того, що сторонами, які повинні домовлятися, є Україна й керівники сепаратистських регіонів. Там також ідеться про те, що мета місії – не мир як такий, а створення умов для проведення виборів, оминаючи такі пункти, як встановлення безпеки, правосуддя, амністія, відновлення економіки, зруйнованої не Україною.

У доповіді як можливі учасники місії фігурують два військові союзники Росії – Білорусь і Казахстан. Але, наполягає О. Снігир, Україна повинна розуміти, що під шевронами білоруських і казахських вояків стоятимуть росіяни або лояльний до росіян персонал. Тому однозначно неприпустимо виносити на порядок денний обговорення складу місії із зон відповідальності ОДКБ і НАТО. Це призведе до реалізації давнішої «хотелки» Росії урівняти їх у геополітичному визнанні.

Представлений на Мюнхенській конференції план щодо розміщення миротворчої місії ООН на Донбасі ближчий до реалізації «Мінська» за російським сценарієм, погоджується журналіст, військовий експерт Д. Попович. Про це він пише в матеріалі «Миротворці на Донбасі. Що принесе Україні “план Расмуссена”» для «Слова і діла» (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/02/14/kolonka/denys-popovych/bezpeka/myrotvorczy-donbasi-prynese-ukrayini-plan-rasmussena>). На його думку, «доповідь Расмуссена» може бути продовженням домовленостей між В. Сурковим і К. Волкером після зустрічі в Дубаї. Саме тоді В. Сурков сказав, що США запропонували план поетапного розгортання місії «у зв'язці з реалізацією політичних пунктів Мінських домовленостей».

Після зустрічі в Дубаї К. Волкер уточнив, що зона діяльності миротворців має поширюватися на всю окуповану територію Донбасу, включаючи межі РФ, звернув увагу Д. Попович, однак розміщення місії може початися й з лінії розмежування. «При цьому Волкер вважає, що на першому етапі необхідне “досягнення довгострокового перемир’я”, а Україна має виконати всі свої зобов’язання щодо Мінських домовленостей», – акцентував експерт. На його думку, такі тези говорять про те, що миротворців розмістять саме на лінії розмежування, забезпечивши припинення вогню, тобто виконання найперших пунктів «Мінська», які ніколи не виконувалися.

«Потім має настати реалізація політичної частини Мінських домовленостей. Вона полягає в оголошенні амністії, відновленні соціально-економічних зв’язків і соціальних виплат жителям ОРДЛО, а також проведенні місцевих виборів», – пояснив Д. Попович. Він додав, що повний контроль Україна може отримати над держкордоном у перший день після місцевих виборів. «Черговість виконання пунктів “Мінська” завжди викликала протести з боку України. Наша позиція була такою, що вибори в ОРДЛО за законами України не можуть проводитися, поки цю територію займають бойовики. Саме тому спочатку необхідно перекрити кордон, а вже потім реалізовувати політичні пункти», – констатував журналіст.

Крім того, українська сторона також зазначала, що проведення місцевих виборів у перспективі означає появу вчорашніх ватажків бойовиків у ВР. «Тобто Росія через своїх маріонеток зможе впливати на ухвалення найважливіших політичних рішень у парламенті», – наголосив він.

Українська сторона не висловила заперечень щодо «плану Расмуссена», але ж очевидно, що він фактично означає виконання «Мінська» саме за тим сценарієм, який не влаштовує Україну й особисто Президента П. Порошенка, додав експерт. «По-перше, це означає відсутність перемоги у війні, яка була розв’язана проти нашої країни. По-друге, Україна буде змушена за власні гроші відновлювати зруйнований агресором регіон, а також зважати на можливу появу колишніх лідерів бойовиків у ВР, де вони просуватимуть російський порядок денний», – акцентував Д. Попович.

Крім того, він зазначив, що «план Расмуссена» зовсім не враховує подальшої долі Криму. «Виходить, що “план Расмуссена” повністю відповідає інтересам Кремля, за яких РФ іде з Донбасу “без втрати обличчя”, тема анексії Криму забувається, санкції знімаються, а російський вплив на українську політику зберігається в повному обсязі», – робить висновок Д. Попович. Усе це практично гарантує П. Порошенку поразку на президентських виборах з перспективою нового Майдану, підкреслив журналіст.

На його переконання, для того щоб цього не сталося, «план Расмуссена» має включати опцію «маленької переможної війни», яка могла б підтримати рейтинг П. Порошенка. «Наприклад, це може означати можливість проведення “силового зачищення” “ДНР” та “ЛНР” уже після того, як Росія піде з Донбасу без “втрати обличчя”, усі ключові вимоги

Мінських домовленостей будуть дотримані, а кордон взятий під контроль миротворцями», – припустив фахівець. Він пояснив, що в такому разі влада зможе заявити, що домоглася перемоги, провівши на Донбасі певний аналог хорватської операції «Буря». «Однак чи піде на таке російська сторона – велике питання», – уточнив журналіст.

За його словами, поява таких планів свідчить про те, що Україна втрачає самостійність на переговорах щодо Донбасу. «Є ризик того, що ми зможемо зробити лише те, що дозволять ті, хто за нас домовляється. Часу для маневрів залишається дедалі менше – до нових президентських виборів в Україні лишилося трохи більше року», – резюмував Д. Попович.

Якщо на Донбас вводитимуть миротворців на умовах Росії, це означатиме наш програш і невирішення конфлікту, вважає президент Центру досліджень соціальних перспектив Донбасу С. Гармаш. «Росія хоче, щоб миротворці охороняли місію ОБСЄ, якій і так нічого не загрожує. Їх, звісно, можуть обстрілювати щодня, щоб вони повірили, ніби їм щось загрожує. Але це ніяк не вплине на вирішення конфлікту», – зазначив С. Гармаш ([URL: https://gazeta.ua/articles/donbas/_otrimayemo-dnr-i-lnr-pid-ohoronoyu-oon-ekspert-rozkritikovav-poetapne-vvedennya-mirotvorciv-na-donbas/818497](https://gazeta.ua/articles/donbas/_otrimayemo-dnr-i-lnr-pid-ohoronoyu-oon-ekspert-rozkritikovav-poetapne-vvedennya-mirotvorciv-na-donbas/818497)).

За його словами, для України вигідна лише одна умова, на яку Росія ніколи не піде: щоб миротворці зайшли на всю окуповану територію й закрили російсько-український кордон. «Головне завдання – перекрити поставки зброї, грошей і бойовиків. Тоді все само затихне. Не буде грошей – не буде терористів. Але на це не піде Росія, тому миротворців не буде», – зауважив експерт.

Крім того, він зазначає, що якщо українська влада погодиться на компроміс – це зрада. «Наприклад, якщо буде поетапне введення миротворців: спочатку вони стануть на лінію розмежування, після “виборів” вони закриють кордон. Усі розуміють, якщо це станеться, Росія може заблокувати процес подальшого введення миротворців на першому етапі. Це законсервує конфлікт і далі лінії розмежування миротворців не пустять. Ми отримаємо “ДНР/ЛНР” під охороною миротворців ООН. На це Україна не повинна погоджуватися», – додав С. Гармаш.

Загалом дискусії щодо ефективності миротворців тривають уже не перший рік, адже історія знає приклади, коли миротворчі місії виявилися безсилими. В. Зартман, професор американського Університету Д. Хопкінса, у публікації «Хронометраж мирних ініціатив: болючі тупики та дозрілі моменти» наголошує, що втручання третьої сторони може стати ефективним лише в тому випадку, якщо сторони конфлікту вже досягли фази вирішення. Таку позицію підтримує й директор програм зовнішньої політики та міжнародної безпеки Центру ім. О. Разумкова О. Мельник. «Місія не може здобути успіху, якщо одна зі сторін виступає проти. На першому етапі головне завдання миротворців – це заповнення вакууму довіри, який є між сторонами», – наголошує він. Тобто відправною точкою для розгортання місії є політичні домовленості. «Втрутитися зарано – означає поставити під

загрозу миротворців. Якщо запізно – може бути багато жертв», – пояснює О. Мельник (URL: http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/04/150324_un_missions_dt?ocid=socialflow_gplus).

Натомість американський політичний аналітик Д. Ріф узагалі не вірить у миротворців. У своїй книзі «Постіль на ніч. Криза гуманітаризму» він наголошує, що, свідомо чи ні, миротворці завжди займають одну зі сторін, або стають інструментом у руках зацікавлених урядів.

Інший американський дослідник Е. Люттвак узагалі вважає, що війна повинна завершитися або поразкою однієї зі сторін, або виснаженням обох. У своїй книзі «Дайте шанс війні» він пише, що якби в громадянську війну в США втрутилися миротворці, то США й досі були б територією постконфлікту, а американці працювали б водіями та секретарями в цій місії.

Оцінки експертів щодо кількості миротворчого контингенту на Донбасі і його учасників істотно різняться. Експерт з питань миротворчих місій ООН генерал-майор Я. Оксанен, який брав участь у трьох миротворчих місіях ООН, наводить приклад, що в Південному Лівані, де довжина кордону між сторонами конфлікту становила 70 км, «уся територія була покрита за допомогою 10 тис. військових». На його думку, місія в понад 20 тис. вояків виглядає неможливою. До того ж, зауважує експерт, це недешева справа. У тому ж таки Лівані вартість миротворчої місії ООН сягає 500 млн євро на рік. Половину витрат оплачують США, решту – інші країни. Проте надзвичайно важливою є не кількість контингенту (20, 30 чи 40 тис. миротворців), а те, що, вони там робитимуть. Я. Оксанен вважає, що мандат миротворчої місії ООН у Донбасі повинен бути простим і включати широкі повноваження. Таким чином, місія не може складати з більше 20 тис. миротворців (URL: <http://www.bbc.com/ukrainian/features-43074835>).

Крім того, дуже важливою, за словами експерта, є підготовча робота серед місцевого населення. На його думку, як мінімум за два роки необхідно почати проводити інформаційну кампанію й роботу з місцевим населенням щодо роз'яснення мети миротворчої місії. За його словами, обговорення в Раді Безпеки ООН відбуватиметься до тих пір, поки не буде остаточно узгоджений прийнятний варіант мандата всіма сторонами (URL: https://dt.ua/POLITICS/ekspert-nazvav-granichnu-chiselnist-mirotvorchogo-kontingentu-oon-v-donbasi-269157_.html).

Заступник міністра з питань тимчасово окупованих територій і внутрішньо переміщених осіб України Г. Тука наголошує, що ставлення місцевого населення до миротворчої місії насправді є найважливішим питанням. Не є таємницею, що впродовж останніх трьох-чотирьох місяців у російських ЗМІ та під час різних політичних шоу лунає теза про те, що введення миротворчої місії на території «ЛНР/ДНР» це «окупація Донбасу». Тож можемо лише уявити, який настрій буде на Донбасі, коли там з'являться миротворці. Тому, на його переконання, треба шукати шляхи до компромісу,

погоджуючись, зокрема, на відсутність у складі миротворчого контингенту країни НАТО, навіть на присутність білорусів.

Директор соціологічної служби «Український барометр» політолог В. Небоженко вважає, що існує небезпека того, що введення миротворців на Донбас буде дискредитовано жахливою провокацією з боку Росії. Експерт припускає, що в разі введення миротворців у зону конфлікту Росія може спровокувати останній спалах насильства. При цьому В. Небоженко навів як приклад Сербію, яка перед приходом місії ООН влаштувала різанину в Сребрениці, знищивши 6 тис. мусульман.

«Виступаючи у Валдаї в жовтні 2017 р., президент Росії В. Путін прямо сказав, що спроба видавити сепаратистів і російські війська з Донбасу призведе до жахливої різанини. Тобто Кремль прямо заявив нам про те, що в разі появи миротворців і повернення України на окуповані території Донбасу цей процес буде дискредитовано великою різаниною місцевих сепаратистів, “іхтамнемаїв”, “ввічливих людей” і всякого роду приватних військових компаній. Це – найбільша небезпека, яка загрожує самій ідеї щодо введення миротворців на Донбас... Цією провокацією Росія намагатиметься показати світу, що ні Україна, ні миротворці не врятували сепаратистів», – зауважив політолог (URL: <https://uk.etcetera.media/vvedennya-mirotvortsiv-na-donbas-mozhe-zakinchitsiya-rizaninoyu-ekspert.html>).

Член Комітету з питань національної безпеки і оборони, депутат від «Народного фронту» А. Тетерук переконаний, що місія має розташовуватися від лінії зіткнення до державного кордону з Росією. Однак, з огляду на величезну площу, яка є тимчасово окупованою, – 17,5 тис. км² Донецької і Луганської областей і 409 км неконтрольованого кордону з Росією, – однозначно зрозуміло, що контингент у 20 тис. не зможе у визначені терміни на цій території виконати мандат миротворчої місії. Тому варто вимагати посилення цього контингенту підрозділами ЗСУ й Національної гвардії, вважає А. Тетерук. Щодо дозволу різним країнам брати участь у миротворчому контингенті, які мають спільну з Росією систему управління збройними силами та державними ресурсами, то український парламент не дасть згоди на участь таких країн у місії, додає він.

Голова Комітету Верховної Ради України в закордонних справах Г. Гопко погоджується з необхідністю посилення миротворчої місії та пропонує поєднати її зі спеціальною моніторинговою місією ОБСЄ. Щодо країн-учасників, то в ООН є достатньо перекладачів, аби миротворці могли вільно спілкуватися з місцевим населенням, щоб тих держав, які нав'язує Росія і які мають не нейтральну позицію щодо України, зокрема й Білорусь, у складі контингенту не було, вважає Г. Гопко.

За її словами, українська влада насамперед має чітко визначитися, що вона хоче від миротворців, і затвердити своєрідний документ, «у якому має бути прописаний дозвіл на розгортання місії, де мають бути оговорені своєрідні червоні лінії». Для цього фракціям потрібно об'єднатися й дійти згоди з ключових питань. «Після ухвалення закону про деокупацію важливо,

щоб українські дипломати виходили з таких нових понять, як “російська окупаційна влада”, “тимчасово окуповані території” тощо. Наші послы повинні чітко оперувати визначеннями, які є в законі, під час обговорення мандата миротворців ООН. Ми повинні чітко бачити усі ризики, усі капкани під час перемовин з російською стороною, аби не допустити, щоб Крим став предметом торгу», – підкреслила вона.

Не менш важливим питанням, за словами Г. Гопко, залишається exit strategy, тобто коли і як миротворці залишать територію. «Треба прорахувати, що відбуватиметься далі. Варіанти можуть бути різними: враховуючи непередбачуваність Путіна – до повної ескалації. Ми пам’ятаємо військові навчання “Захід–2017”. А навчання “Захід–2019” можуть проходити саме тоді, коли в Україні відбуватимуться вибори», – нагадала вона (URL: <https://glavcom.ua/publications/mirotvorci-na-donbasi-misiya-zdiysnenna-473553.html>).

Голова Комітету з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин, депутат від «Батьківщини» Г. Немиря достатньою кількістю миротворчого контингенту вважає 30–40 тис. Бажано, на його думку, щоб він складався з меншої кількості країн, кожна з яких представить більш чисельний контингент, щоб уникнути строкатості. «Ми вважаємо, що провідною нацією може бути Фінляндія або Швеція. Є також принцип, за яким, як правило, країни-сусіди не повинні бути представлені в миротворчому контингенті. Але з кожного правила є винятки. Якщо під час переговорів буде домовлено, що в місії будуть представлені й країни НАТО, і ОДКБ, то, наприклад, з боку НАТО це можуть бути Норвегія, Іспанія, а з боку ОДКБ – Білорусь і Казахстан. Але, безумовно, є і список країн, які не можуть бути учасниками цієї миротворчої місії. Це – Росія, США. Для Росії, очевидно, неприйнятною буде участь Польщі чи Балтійських держав», – пояснив Г. Немиря (URL: <http://www.bbc.com/ukrainian/features-43074835>).

За словами Г. Немирі, щодо країн, які делегуватимуть миротворців, варто керуватися такими принципами. «Перше – принцип військової спроможності. Друге – наявність досвіду миротворчої діяльності. Третє – можливість взаємодії і сумісність з військами інших країн. Четверте – це має бути сильна країна-лідер. Найкращі варіанти – Фінляндія і Швеція, які визнаються всіма сторонами конфлікту нейтральними» (URL: <https://glavcom.ua/publications/mirotvorci-na-donbasi-misiya-zdiysnenna-473553.html>).

На думку керівника Центру військово-правових досліджень О. Мусієнка, Швеція – це дуже хороший варіант для України, тому що ця країна має великий досвід у проведенні різного роду миротворчих місій, починаючи з Кіпру з 1964 р., закінчуючи Індією, Пакистаном, Непалом і Балканами, тобто у шведів є колосальний досвід. Вони вміють координувати, управляти, у них добре розвинута гуманітарна складова.

За словами О. Мусієнка, у Швеції є величезний центр, створений за Програмою НАТО «Партнерство – заради миру», який навчає військових

країн НАТО проведенню гуманітарних місій і ліквідації стихійних лих. Тому шведи в цьому контексті дуже добрий варіант для України (URL: <https://replyua.net/news/90214-vyskoviy-ekspert-rozpovv-chomu-ukrayina-maye-vtati-gotovnshhvecyifnlyandyi-vdpraviti-svoyih-mirotvorcv-na-donbas.html>).

Директор військових програм Центру ім. О. Разумкова М. Сунгуровський у контексті мандата можливої миротворчої місії на Донбасі наголошує, що Україні потрібна місія відповідно до розд. VII Статуту ООН, тобто така, що передбачає примус до миру, а вже потім переходить у місію з підтримки миру. Утім, багато країн, які говорять про свою готовність узяти участь у миротворчій місії, орієнтуються саме на підтримання миру, тобто місію, у мандаті якої не буде завдань щодо силового примусу до миру із застосуванням зброї. Якщо ж ці завдання там з'являться, то, на думку експерта, коло бажаючих серйозно звуться, бо це досить критичні речі для ухвалення політичних рішень на національному рівні (URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/society/accidents/2018-02-21/est-odin-sposob-vernut-ukraine-donbass-kak-zastavit-rossiyu-soglasitsya/17076>).

За словами М. Сунгуровського, введення такої місії пов'язане також з труднощами ухвалення рішень у Раді Безпеки ООН. Але це питання двоїсте. «По-перше, до припинення розмов про Мінські домовленості я не бачу перспектив, що Росія погодиться на рішення про миротворчу місію. А ось якщо ці розмови будуть припинені, якщо визнають, що Мінські домовленості провалені і винною в такому провалі є РФ, за що вона підлягає додатковій порції санкцій, тоді вона перетвориться на сторону цього конфлікту. А відповідно до ст. 27 того ж Статуту ООН, сторона конфлікту не бере участі в голосуванні з пов'язаних із ним питань, позбавляється в них права вето. І тоді питання про саму місію, про мандат місії і тим більше про участь у цій місії вирішуються без Росії».

Про учасників місії, зазначає експерт, можна вести мову тоді, коли буде зрозумілий мандат, коли в когось – в Україні, її партнерів або керівництва департаменту миротворчих місій ООН – буде бачення кінцевої мети й стратегії її досягнення. Тоді простіше вести консультації з країнами й розмовляти з ними про надання і контингентів, і ресурсів, і фінансування. «Якщо взяти весь перелік завдань, які потрібно вирішити для завершення конфлікту на Донбасі, то вони включають примус до миру, розмінування, демілітаризацію, роззброєння, реабілітацію, вирішення питань повернення біженців, їх адаптації, відновлення їхніх юридичних і майнових прав, відновлення економічної діяльності в цьому регіоні... І тоді мова вже заходить не тільки про озброєних представників місії, а й про поліцейських, місцеву адміністрацію. А якщо ми будемо говорити і про відновлення економічної діяльності, то, напевно, можна буде вже починати вести розмови про інвестиції в цей регіон, причому про великі та досить перспективні. Тому що на Донбасі необхідно будувати нову економіку. Я думаю, дуже багато інвесторів будуть в цьому зацікавлені. Я поки ні від одного українського політика ось такого повного переліку, на жаль, не чув. Хоча це можна було

би “продавати” з певною часткою доданої вартості», – констатує М. Сунгуровський.

Що стосується участі країн НАТО й ОДКБ, згідно з «планом Расмуссена», це досить реально, вважає експерт. «Якщо взяти, наприклад, досвід місій в Африці, Азії, у тому ж Афганістані, то там брали участь представники різних країн. Причому треба сказати, що найбільш дієздатні контингенти надають країни Латинської Америки та Бангладеш, як не дивно. Тому Расмуссен їх і згадав. Участь білорусів, інших національностей пострадянського простору – це запрошення Росії до компромісу. Тому що її учасників там, зрозуміло, не буде, а протягнути своїх партнерів за ОДКБ Москва захоче. Тут можна буде вести мову про якийсь компроміс. Але поки що відповіді Росії немає, це просто розмови», – резюмує експерт.

Отже, питання запровадження миротворчої місії ООН на Донбасі залишається спірним, поки зарано говорити про його вирішення. В Україні вважають це питання критично важливим, оскільки введення миротворців у перспективі спроможне повернути Україні непідконтрольну частину Донбасу. Проте вирішальне значення для його вирішення має позиція Росії, яка погоджується на розміщення місії лише уздовж лінії розмежування та за умови згоди на її запровадження з боку представників «ЛНР/ДНР». Утім, незважаючи на протидію РФ і поки що незрозумілий статус самої миротворчої місії, уже декілька країн заявили про готовність відправити на Донбас миротворців, зокрема Швеція, Фінляндія, Білорусь. Щоправда, стосовно участі останньої в Україні думки доволі різні, більшість українських політиків вважають участь білоруських миротворців небажаною, так само як і участь у місії ООН російських військових. Експерти також зазначають, що введення миротворців – дуже складний бюрократичний процес. Як зауважує експерт з міжнародної політики О. Білококос, щоб місія ООН змогла зайти в Україну до кінця 2018 р. необхідно, щоб уже було досягнуто реальне перемир'я та почалося створення необхідної правової й матеріальної бази. Однак поки такого прогресу не спостерігається. «Бюджет миротворчих місій зверстано до кінця фінансового року, тобто до червня. Виділено бюджет на 15 або 16 місій. Але України там немає», – констатує О. Білококос. Експерт зазначив, що місія з 20 тис. миротворців потребуватиме мільярд і більше доларів на рік на зарплату миротворців, створення тилових баз та іншої інфраструктури. Як відомо, США нещодавно повідомили, що вони скорочують вливання в бюджет ООН, тож фінансування може виявитися обмеженим. Та незважаючи на всі складнощі реалізації ідеї миротворчої місії, іншого сценарію для врегулювання конфлікту на Донбасі, за висновками експертів, немає. Тому очевидно, що пошуки її компромісного варіанта будуть тривати й надалі.

Коллизии на европейском рынке природного газа (политическая составляющая)

В докладе экономических экспертов британской нефтегазовой корпорации British petroleum (BP) делается прогноз, состоящий в том, что Россия сохранит за собой приоритетные позиции на энергетическом рынке вплоть до 2040 г. Однако для сохранения лидерства Москве необходимы рынки сбыта, и в этой ситуации негативные регуляторы вокруг российских газотранспортных проектов ставят под сомнение прогнозы экспертов BP. Ведь в соответствии с непреложными законами рынка недостаточно произвести сырье (или товарный продукт). Не менее важно его реализовать.

В ситуации обострения отношений с традиционным транзитером российского углеводородного сырья на европейские рынки Украиной Россия высказала намерение диверсифицировать поставки природного газа через строящиеся трубопроводные магистрали «Северный поток-2» и «Турецкий поток». Больших экономических дивидендов эти строящиеся трубопроводы России не принесут, зато, как считают в Кремле, создадут экономический и политический хаос в странах Балтии, в Украине и Польше, сделав их более покладастыми.

«Северный поток-2» представляется привлекательным и перспективным проектом для одной части Европы и составляет реальную угрозу – для другой. В этой дихотомии интересов возникает вопрос: есть ли у Европы альтернатива российскому природному газу на тот случай, если российский газ окажется не столь привлекательным? Около трети газа в Европу поступает из России (рисунки).

Из цитируемого выше доклада британской компании следует, что к 2040 г. импорт российского газа в Европу возрастет с приблизительно 30 % до половины от общего уровня поставок газа в Евросоюз. Отметим при этом, что этот прогноз противоречит макроэнергетической политике Евросоюза, которая предусматривает диверсификацию поставки углеводородного сырья, заменив его на иные энергоносители, а также негативной политической риторике вокруг российского проекта «Северный поток-2».

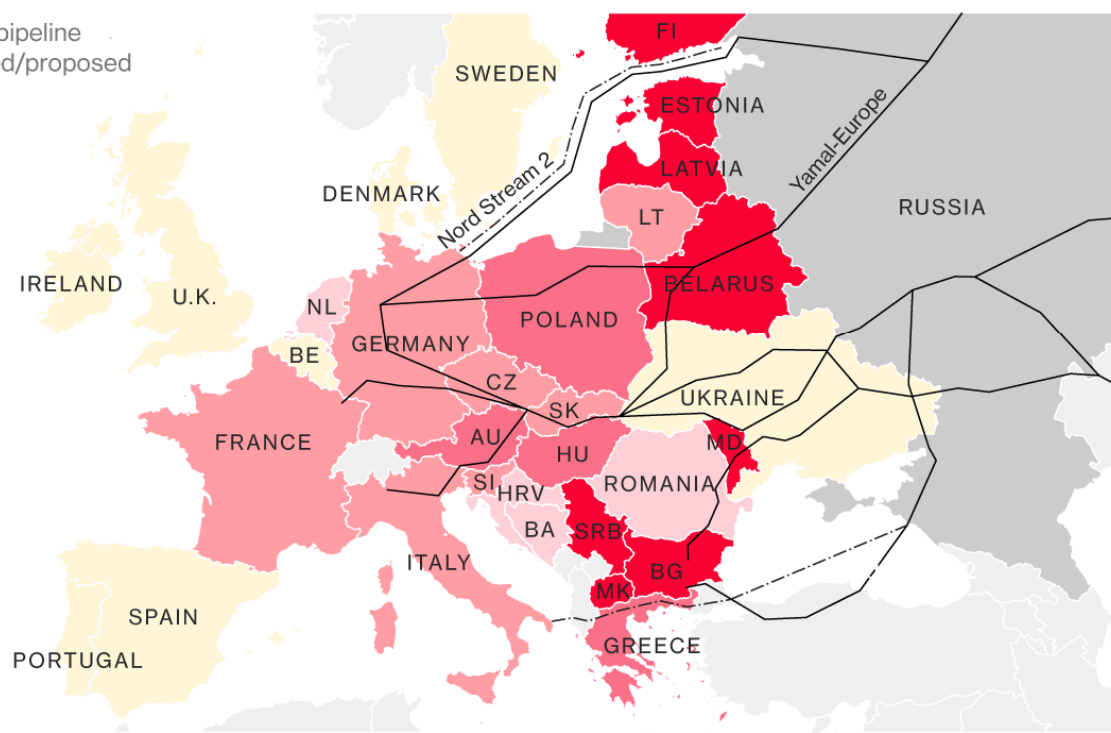
Who's Dependent on Russian Gas?

About a third of Europe's gas comes from Russia

Russia share of gas 0% Less than 20% 20-49% 50-74% 75-100% No data

— Major pipeline

- - - Planned/proposed

2016 data. Source: ACER

BloombergQuickTake

Рис. Схема поступления российского газа в Европу

Против новой трубы от российского «Газпрома» категорически выступают Украина, Польша и страны Балтии, которые считают, что Россия хочет избавиться от украинского транзита, поставив таким образом Киев в сложное положение. Столь же критично по отношению к этому проекту настроена Дания, природоохранные институты и законодатели усмотрели в российском проекте экологическую угрозу для своих территориальных вод.

По мнению премьер-министра Польши М. Моравецкого, Польша крайне насторожено относится к угрозе с Востока. В «Северном потоке-2» польский политик увидел серьезную угрозу для экономической безопасности своей страны. По его мнению, в случае, если будет построен второй газопровод в Балтийском море, как этого хочет Германия, Россия сможет поставлять газ на Запад независимо от Украины и Польши, нанеся им серьезный экономический ущерб и серьезно ее ослабив.

В качестве альтернативы «Северному потоку-2» Польша предлагает протянуть свой газопровод Baltic Pipe. Проектная мощность польской трубы составит 10 млрд куб. м газа в год, участникам проекта он обойдется всего лишь в 2 млрд евро. Поставщиком газа станет второй по объемам участник европейского рынка Норвегия. Трубопровод пройдет по территории Дании к польским берегам в Балтийском море. Закончить проект планируется к 2022 г., к концу контракта между Польшей и «Газпромом».

Если норвежские поставки не смогут целиком заместить российские, Польша готова пойти на закупки сжиженного природного газа (СПГ) либо из Соединенных Штатов Америки, либо из Ближнего Востока. В 2017 г. Россия поставила в Европу 194 млрд куб. м – на 15 млрд больше, чем в 2016 г. Второе место по поставкам природного газа в Европу стабильно занимает Норвегия, которая в 2017 г. поставила в страны Евросоюза 122 млрд куб. м. В сравнении с 2016 г., увеличив поставки на 9 млрд куб. м, рост норвежского экспорта не вызывает у европейцев особых тревог. Иное дело Россия, поэтому под диверсификацией импорта энергоносителей в Евросоюзе понимают поиск новых источников, которые, в случае перебоев поставок газа из России, смогут заменить экспорт потребляемого газа.

Основания для тревог с поставками природного газа у Евросоюза имеются. К примеру, зимой (2009–2010 и 2014–2015 гг.) «Газпром» резко сокращал поставки газа в Европу. Для ослабления своей зависимости от России Евросоюз хотел бы получать природный газ из Каспийского шельфа, Израиля и Кипра. Главный тезис диверсификации поставок углеводородов и, в частности, природного газа состоит в том, что европейцы будут выбирать для себя газ таким образом, чтобы максимально снизить риски поставок из России. Конечно же, дешевый российский газ был бы очень востребован для экономики Европы, но на деле «Северный поток-2» является небезопасным средством – неким троянским конем, направляемым Москвой для раскола единства Евросоюза, считают европейские экономические и политические эксперты.

Если бы взаимоотношения с Россией были не столь ненадежными, то следовало бы поддержать реализацию этого транспортного проекта, но поскольку это не так – лучше отложить развитие трубопровода до лучших времен, уверены западные эксперты.

В качестве контраргумента антироссийским позициям американских экспертов их российские оппоненты делают акцент на то, что у США есть и собственные меркантильные интересы – СПГ, альтернативные российским, поставки которого на европейские рынки пока рассматривают только Польша и страны Балтии.

Израиль, который долгое время был зависим от импорта природного газа из Египта и какое-то время даже приценивался к поставкам газа из России, вполне может стать одним из альтернативных источников поставок природного газа в Европу. Пока европейский и российский политики дискутировали друг с другом, Израиль заключил рекордный для себя газовый контракт: договорился с Египтом о поставках 64 млрд куб. м газа до 2030 г. со своих месторождений в Средиземном море (Leviathan и Tamar). Вопросы у сторон возникают пока только о формате поставок: Израиль готов протянуть собственный газопровод в Египет, а может воспользоваться уже существующей трубой, которая связывает Иорданию и Египет (Арабский трубопроводом, The Arab Gas Pipeline).

Крупнейшее месторождение газа под управлением Израиля Leviathan, запасы которого оцениваются в 621 млрд куб. м. Добыча на месторождении может начаться в самое ближайшее время. Продажа газа в Египет – несомненная удача Израиля: и расстояние близкое, и Каир может приобрести почти весь объем добычи месторождения Leviathan для загрузки своих заводов по сжижению газа. В случае необходимости израильский газ может пойти и в Европу – по трубопроводу EastMed (East Mediterranean Gas Pipeline).

В настоящей статье мы намеренно не затрагиваем тему разработки Израилем альтернативного углеводородного сырья энергетическому продукту, добываемого из морской воды. Причем, по оценкам израильских экспертов, производство этого вида энергоносителей будет обходиться дешевле, нежели добыча газа.

В декабре 2017 г. Кипр, Греция, Италия и Израиль договорились о поддержке строительства новой газовой магистрали, протяженность которой 2 тыс. км, соединяющей Leviathan и кипрское газовое месторождение Aphrodite (прогнозные запасы – 130 млрд куб. м) с европейским рынком через Грецию и Италию.

По официальным источникам, окончательное решение о строительстве трубопровода, проектная мощность которого 12–16 млрд куб. м в год, будет принято в 2020 г. По новой ветке газ начнет поступать в Европу не ранее 2025 г. В ЕС оценили значение газа из Восточного Средиземноморья: в конце января израильские СМИ сообщили, что Еврокомиссия выделила 35 млн евро на разработку плана возведения EastMed. В общих чертах он должен быть подготовлен в 2019 г., после чего европейцы решат, целесообразно ли вкладывать финансы в прокладку трубы.

Не дожидаясь вердикта комиссии, можно утверждать, ссылаясь при этом на мнения авторитетных экспертов, что EastMed станет дополнительным фактором укрепления энергетической безопасности Евросоюза. Газ из Восточного Средиземноморья будет страховкой ЕС на случай перебоев с поставками из России. Ожидается, что в нынешнем году страны подпишут соответствующее межправительственное соглашение по реализации проекта.

Строительство EastMed обойдется инвесторам в сумму порядка 6 млрд евро. Удорожание работ по его строительству происходит из-за ряда серьезных инженерно-технических препятствий. Во-первых, трубы нужно будет укладывать на большой глубине, местами до 3,3 км. Во-вторых, восточная часть Средиземного моря между Кипром и Грецией представляет собой сейсмически активную зону. Из-за многомиллиардных инвестиций цена израильского и кипрского газа для Евросоюза может оказаться не намного ниже, чем российского. И самое главное: новый трубопровод не станет панацеей от российской газовой зависимости, ведь даже при полной его загрузке страны Евросоюза будут получать всего около 15 млрд куб. м природного газа в год, что не покрывает его реальных потребностей.

Российские поставки природного газа в Европу превышают этот объем более чем в 10 раз. Тем не менее на израильский природный газ, как на альтернативу российским поставкам, уже рассчитывает Болгария. В возникшей ситуации значительно возрастает значение Турции для России и как перспективного потребителя природного газа, и одновременно как транзитера этого товара на европейские рынки углеводородов.

Совсем скоро, в конце 2019 г., истечет транзитный контракт «Газпрома» с Украиной. Для замены украинского трубопроводного коридора «Газпром» прокладывает по дну Черного моря трубопроводную магистраль «Турецкий поток» – две нитки мощностью по 15,75 млрд куб. м каждая. Одна из них предназначена для внутренних турецких потребителей. Вторая – для стран Балканского полуострова и Южной Европы. С последним направлением вопрос еще не решен, поскольку для прокладки этой ветки на территории Евросоюза требуется согласие регулирующих органов объединения, а его пока нет. Но интерес к газу «Турецкого потока» постоянно демонстрирует Сербия. Инвестиции в строительство этого трубопровода составят, по расчетам экспертов «Газпрома», порядка 7 млрд евро.

Энергетическим «окном в Европу» Турция является для природного газа из Каспийского шельфа. Это газопровод «Баку – Джейхан», по которому природный газ поступает из Азербайджана, минуя Грузию, на терминалы турецкого порта «Джейхан». Часть ЮГК – Трансанатолийский трубопровод (TANAP), проходящий по территории Турции. Его пропускная способность составляет 16 млрд куб. м. 19 февраля 2018 г. вице-президент азербайджанской компании Socar В. Беглярбеков подтвердил, что экспорт газа в Европу по TANAP начнется в ближайшие годы (в 2020 г.).

Однако коммерческие поставки газа по TANAP в Турцию начнутся в уже в июле 2018 г. Последним звеном в цепочке из трубы Баку – Тбилиси – Эрзурум (Южно-Кавказский газопровод) и Трансанатолийского газопровода (TANAP) станет Трансадриатический трубопровод (TAP). Через Грецию и Албанию по дну Адриатического моря азербайджанский газ достигнет Италии. По ЮГК будет транспортироваться 6 млрд куб. м природного газа в Турцию и 10 млрд куб. м – в страны Южной Европы. Но и этот суммарный объем поставок природного газа составляет лишь несколько процентов от поставок «Газпрома» в страны Евросоюза и их соседей.

В 2017 г. «Газпром» поставил в страны Западной и Центральной Европы порядка 192,2 млрд куб. м природного газа – на 8 % больше, чем в 2016 г. С учетом данных по поставкам в Литву (1,4 млрд куб. м в 2017 г.), Латвию (1,8 млрд куб. м) и Эстонию (0,5 млрд куб. м) экспорт российского газа в Европу достигает немногим менее 200 млрд куб. м.

Принимая во внимание столь гигантские объемы экспорта природного газа, можно прогнозировать, что Россия, учитывая милитаризированный характер ее внешней политики, еще долгие годы будет способна конвертировать эти объемы газового экспорта в политические аргументы по

принципу «права силы». Эффективно противостоять политической экспансии России сложно. Особенно, если европейские страны будут противостоять этому давлению в одиночку. По-видимому, единственным политическим контраргументом может стать консолидированная политика европейского сообщества и более активная разработка энергосберегающих технологий при производстве и бытовом использовании энергоносителей.

Подводя итог, отметим, что 28 февраля Стокгольмский арбитражный суд удовлетворил требования НАК «Нефтегаз Украины» о компенсации за недопоставленные российским «Газпром» объемы природного газа для транзита в Европу. Более того, по решению суда «Газпрому» ежедневно начисляются штрафные проценты в размере 500 тыс. долл., пока российская компания не выполнит решение Стокгольмского арбитража о выплате 2,56 млрд долл. Украине.

В ответ «Газпром» заявил о своем решении прекратить поставки природного газа в Украину с 1 марта и вернул полученную от украинской стороны предоплату. Кроме того, «Газпром» на 20 % снизил давление в газопроводах на своей стороне системы и свел к минимуму продажу газа другим клиентам с целью демонстрации того, что Украина якобы является ненадежным транзитером. В возникшей форс-мажорной ситуации «Нефтегаз Украины» обратился к украинским потребителям снизить температуру в помещении на 1 градус днем и на 2 градуса ночью, чтобы уменьшить потребность в газе на 8–9 % и не допустить серьезных проблем.

Дальнейшее развитие событий происходило по следующей схеме: «Нефтегаз Украины» и польская нефтегазовая компания PGNiG подписали контракт о срочных поставках газа в Украину посредством реверса российского природного газа в объеме более 60 млн куб. м. Поставки начались через узел Хермановице, который соединяет польскую и украинскую газотранспортные системы.

Очередное осложнение на рынке природного газа доказывает, что разработка планов по диверсификации поставок было стратегически правильным решением. Благодаря польским партнерам очередная попытка России использовать природный газ как политическое оружие против Украины потерпела неудачу.

Наряду с этим, анализируя сложившиеся обстоятельства, можно прогнозировать, что правительства стран Евросоюза, как минимум, рассмотрят эту ситуацию в контексте принятия окончательного решения по газопроводу «Северный поток-2» и примут согласованный вердикт, который позволит избежать повторения подобных ситуаций.

До нових стандартів самоврядування

В. Пальчук, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Розширення повноважень ОТГ у сфері земельних відносин

У питанні, яке законодавчо регулює передачу земель сільськогосподарського призначення за межами населених пунктів у власність об'єднаних територіальних громад (ОТГ), крига скресла. Кабінет Міністрів України погодив законодавчі механізми передачі у власність ОТГ землі, у тому числі землі поза межами населених пунктів. 31 січня 2018 р. КМУ прийняв Розпорядження «Про передачу земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності у комунальну власність об'єднаних територіальних громад». Відповідно до документа, Держгеокадастр має передати землі державної власності за межами населених пунктів у комунальну власність ОТГ до кінця 2018 р. Відповідне рішення передбачає оформлення відповідних урядових доручень Державній службі з питань геодезії, картографії та кадастру.

Прийняте урядом рішення удосконалив механізм управління у сфері земельних ресурсів, дасть змогу чітко й прозоро формувати дохідну частину місцевих бюджетів у частині плати за землю. У свою чергу, це стимулюватиме територіальні громади до добровільного об'єднання з метою формування спроможних органів місцевого самоврядування.

Органи місцевого самоврядування, які не об'єднані в ОТГ, залишаються за межами процесу передачі земель. Кабмін розглядає передачу земель як один із стимулів до об'єднання. Примушувати до об'єднання «зверху» було б неправильно, та й просто неможливо, але можна створити стимули, які зроблять сільради зацікавленими у формуванні ОТГ.

В урядових кабінетах зазначають, що КМУ прийняв розпорядження щодо передачі землі державної власності за межами населених пунктів у комунальну власність ОТГ на підставі трьох нормативно-правових актів. Перший – це Земельний кодекс України. Стаття 117 «Передача земельних ділянок державної власності в комунальну власність чи земельних ділянок комунальної власності в державну власність». Другий законодавчий документ – власне, постанова Кабміну, яка зобов'язує Держгеокадастр провести таку передачу в частині земель ОТГ. Третій – Закон України «Про місцеве самоврядування». Стаття 26 якого регламентує обов'язкове узгодження дій Держгеокадастру з органом місцевого самоврядування в перехідний період передачі земель. Загалом механізм схожий на процедуру передачі землі громадянам, наприклад учасникам АТО, тільки приймаючою стороною виступає громада.

Як відомо, дискусії навколо питання передачі земель державної власності за межами населених пунктів у комунальну власність ОТГ точаться

протягом усього періоду впровадження реформи з децентралізації влади в Україні. Прихильниками передачі землі ОТГ є уряд, керівництво ОТГ, експерти, які включені в процес експертного супроводу реформи місцевого самоврядування. За словами С. Слинька, директора Черкаського центру розвитку місцевого самоврядування, створеного за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» та Мінрегіону, питання передачі земель у межах громад стояло дуже гостро від початку реформи. «Свого часу ми допомагали 11 об'єднаним територіальним громадам регіону готувати звернення до Голови ВРУ та народних депутатів щодо прийняття постанови, яка б дозволила їм розпоряджатися землею за межами населених пунктів. І досі це призводило до виникання ситуацій, коли на території ОТГ з'являвся забудовник чи землевласник, розпочинав там роботи, а громада ніяк не могла на це вплинути», – констатує він.

До часу прийняття урядом цього рішення в українському парламенті весь цей період лише висловлювали готовність вирішити питання передачі земель у власність місцевих громад шляхом прийняття відповідних законопроектів, але дискусія явно затягнулася. За словами М. Мартинюка, першого заступника міністра аграрної політики і продовольства України, він далекий від ілюзії, що ніхто раніше не бачив цієї можливості в чинному законодавстві. Скоріше за все, ідеться про відсутність політичної волі здійснити передачу, яку Кабмін демонструє нині.

18 вересня 2017 р. КМУ направив на розгляд Верховної Ради України проект закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо управління земельними ресурсами в межах території об'єднаних територіальних громад» (реєстр. № 7118). Документ, у разі його прийняття, розширить повноваження органів місцевого самоврядування у сфері земельних відносин, надасть сільським, селищним і міським радам об'єднаних територіальних громад повноваження з управління землями в межах території відповідних територіальних громад.

За даними групи фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Мінрегіоні, плата за землю становить близько 15 % у структурі надходжень до загального фонду місцевих бюджетів, а в надходженнях місцевих податків і зборів – понад 50 %. Експерти зазначають, що прийняття законопроекту № 7118 надасть змогу об'єднаним територіальним громадам значно розширити базу оподаткування за рахунок плати за земельні ділянки й потенційно збільшити надходження до бюджету. Також положення цього законопроекту позитивно вплинуть на продовження процесу об'єднання територіальних громад і реалізацію одного з базових принципів місцевого самоврядування – принципу повсюдності місцевого самоврядування.

ОТГ «засипали» зверненнями Верховну Раду України з проханням якнайшвидше розглянути проект закону, який розширює їхні повноваження у сфері земельних відносин. Про це повідомив експерт Центрального офісу реформ І. Лукеря. За його словами, громади з усіх областей України направили такі звернення на ім'я Голови Верховної Ради України та

народним депутатам. «Мені відомо про більше 200 таких звернень тільки за два тижні. Це ще раз доводить, що вирішення земельних питань для об'єднаних громад є вкрай важливим. Вони не вимагають чогось неможливого або того, що не вкладається в законні рамки. Якщо реформа місцевого самоврядування спрямована на створення спроможних, самодостатніх громад, то досягнути цього без наявності в громад такого важливого ресурсу, як земля, буде складно. Концепція реформи визначає одним з її завдань надання громадам права розпоряджатися земельними ресурсами в межах своєї території. І це треба виконати», – підкреслив І. Лукеря.

Відповідно до Розпорядження уряду, Держгеокадастр відтепер утримуватиметься від розпоряджень землями на території ОТГ, за виключенням випадків, коли з відповідними проханнями звертаються самі громади. Причому структури Держгеокадастру вже позбавлені права одноосібно ухвалювати рішення щодо розпорядження землями поза межами населених пунктів – без згоди громад. «...Жоден геокадастр країни не має права приймати одноосібні рішення. Не дай Бог, хтось спробує передати землю поза межами населеного пункту. За це буде чітка кримінальна відповідальність – викинемо з кабінету», – підкреслив Прем'єр-міністр України В. Гройсман.

За офіційними даними, створено 665 ОТГ, на території яких орієнтовно 759 тис. га земель сільськогосподарського призначення державної власності, які потенційно можуть бути передані в комунальну власність. Процес передачі близько 760 тис. га від Держгеокадастру, який від імені держави управляє держземлями, до ОТГ офіційно стартував з 1 лютого. У зв'язку із цим у представників найрізноманітніших професійних і політичних груп, учасників агросектора та земельних відносин виникає багато питань, які в уряді на сьогодні намагаються зняти. Основні питання стосуються бачення алгоритму, що передбачає етапи передачі земель за межами населених пунктів до комунальної власності ОТГ.

Для підтримки цього процесу створено спеціальний портал <http://otg.land.gov.ua> і відкрито гарячу лінію для консультацій: 0-800-50-25-28.

На цьому інформаційному ресурсі розміщено алгоритм, що містить етапи передачі земель за межами населених пунктів до комунальної власності ОТГ:

1. ОТГ звертається з клопотанням до обласного управління Держгеокадастру.
2. Інвентаризація земель ОТГ, які до цього не були передані в користування.
3. Реєстрація проінвентаризованих ділянок у державному кадастрі.
4. Передача земель у комунальну власність громади наказом начальника обласного управління Держгеокадастру.

Розпочатий урядом процес передачі земель у комунальну власність об'єднаних територіальних громад має завершитися до кінця 2018 р., причому перші передачі земель мають відбутися вже в лютому – березні. «Мова про те, що Держгеокадастр відведе землю і передасть її ОТГ. І цю роботу потрібно завершити 2018 р.», – повідомив глава уряду.

За словами Прем'єр-міністр України В. Гройсмана, прийняте урядом розпорядження, відповідно до якого Держгеокадастр має передати землі державної власності за межами населених пунктів у комунальну власність ОТГ, не потребує змін до законодавства, достатньо цього рішення, аби передати землі у власність ОТГ. До кінця року кожне обласне управління Держгеокадастру має підписати з кожною ОТГ меморандуми, де будуть визначені терміни та відповідальні особи за процес передачі земель.

Запропонований механізм передачі земель – максимально прозорий і враховує декілька кроків: звернення в територіальний орган Державної служби з геодезії, картографії та кадастру (Держгеокадастр) із заявою про передачу землі, інвентаризації землі, ухвалення рішення і реєстрація права власності в органах юстиції. Причому, за інформацією Міністерства аграрної політики та продовольства України, більшість земель уже проінвентаризовані, але в разі необхідності додаткова інвентаризація буде проведена в максимально швидкі терміни.

Координація всіх дій буде прописана в меморандумі, який підписуватимуть керівні органи ОТГ та органи Держгеокадастру. Підписання документів розпочалося вже на початку лютого. Допомогати в цій роботі, за пропозицією уряду, будуть Асоціація об'єднаних територіальних громад і Асоціація міст України. Зі своєї сторони КМУ здійснюватиме моніторинг виконання (меморандумів), а також фінансово допомагатиме громадам у виготовленні проектів відведення землі.

Таким чином, передача земель здійснюється за заявницьким принципом. Це означає, що рада ОТГ на сесії має прийняти рішення про звернення до Держгеокадастру щодо передачі земель у комунальну власність і подати таку заяву за адресою. На фініші процесу – підписати акт приймання-передачі та з цим документом звернутися до державного реєстратора майнових прав для реєстрації комунальної власності на ці ділянки.

В уряді рекомендують розпочинати процедуру передачі земель у комунальну власність з підписання меморандуму з Головним управлінням Держгеокадастру, у якому узгодити всі кроки й терміни щодо передачі земель. Це передбачено розпорядженням уряду щодо передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності в комунальну власність об'єднаних територіальних громад за межами населених пунктів.

Зауважується, що меморандум – це декларація про наміри, офіційно ж процедура передачі ділянок стартує після того, як рада ОТГ прийме на сесії рішення про звернення до Держгеокадастру щодо передачі земель, а Головне

управління Держгеокадастру в області отримає відповідне клопотання. У середньому процес передачі земель для однієї ОТГ може тривати близько двох місяців.

Тривалість процедури передачі земель залежить від кількох факторів, у першу чергу від кількості неінвентаризованих земель на території ОТГ. Значна площа таких неоформлених земель є на території Сумської, Житомирської, Чернігівської та Дніпропетровської областей. І навпаки, ситуація близька до оптимальної в Закарпатській, Чернівецькій і Вінницькій областях. У середньому для окремо взятої ОТГ процедура займе близько двох місяців. Але оскільки процеси будуть запаралелені, то в масштабах країни передача земель відбуватиметься зі швидкістю в середньому 72 ОТГ/місяць. Зрозуміло, що в Дніпропетровській області, де сформовано 56 ОТГ, інтенсивність роботи буде вищою, ніж, наприклад, у Закарпатській, де є поки тільки шість громад.

Загальнонаціональний дедлайн – 31 грудня 2018 р.

Інвентаризація земель перед передачею ОТГ проводитиметься за рахунок державного бюджету. Таке рішення досягнуто за результатами дискусій і консультацій з Асоціацією ОТГ. Важливе уточнення: інвентаризації потребує лише незначна частина із 760 тис. га, що підлягає передачі у власність ОТГ.

Уряд надав розпорядження Державній службі з питань геодезії, картографії та кадастру з 1 лютого 2018 р. провести інвентаризацію таких земель з подальшою передачею земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності в комунальну власність відповідних об'єднаних територіальних громад відповідно до ст. 117 Земельного кодексу України. Також передача таких земельних ділянок у користування (виключно шляхом проведення аукціонів) або у власність здійснюватиметься тільки за погодженням з ОТГ і після прийняття ними рішення відповідно до ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Станом на 12 люте 99 % ОТГ уже підписали меморандуми з головними управліннями Держгеокадастру про співпрацю при здійсненні заходів щодо передачі сільгоспземель державної власності в комунальну. Решта ОТГ завершують підготовку до підписання. Ще 657 із 665 ОТГ, які утворені на сьогодні в Україні і, відповідно до прийнятого урядом розпорядження, можуть отримати в комунальну власність держземлі за межами населених пунктів, розпочали відповідну процедуру. «Оперативність об'єднаних громад та інтенсивність процесу підписання меморандумів – найкращий доказ того, що земельні ресурси розглядаються ними як основний фактор спроможності, а рішення уряду було не просто довгоочікуваним, а вкрай необхідним. Зараз наше завдання – зробити процес передачі земель максимально оперативним, прозорим і комфортним для усіх сторін», – підкреслив перший заступник міністра аграрної політики та продовольства України М. Мартинюк. У меморандумі сторони в особі начальника Головного управління Держгеокадастру та сільського/селищного/міського голови, який виступає

від імені об'єднаної територіальної громади, фіксують взаємні зобов'язання та підходи до процесу. Також у документі зафіксовані основні етапи такої передачі і їх послідовність, деталізовані дедлайни в частині видачі наказу про проведення інвентаризації тощо. Сторони зобов'язуються максимально сприяти одна одній на всіх етапах.

Процес підписання меморандумів у регіонах проходив доволі жваво й оперативно. Так, уже 7 лютого на Кіровоградщині між Головним управлінням Держгеокадастру в Кіровоградській області та Помічнлянською й Тишківською ОТГ підписано меморандуми про терміни відведення землі. Отже, відповідно до підписаних меморандумів, у комунальну власність об'єднаних територіальних громад буде передано 4 тис. 70 га.

У Житомирській області тільки Новоборівська ОТГ отримає в розпорядження майже 4 тис. га державних земель. Голова Новоборівської ОТГ Г. Рудюк підписав меморандум із С. Музиченком, керівником Головного управління Держгеокадастру в Житомирській області, про співпрацю з передачею земель сільськогосподарського призначення державної власності у комунальну власність. На сьогодні громада вже напрацювала пакет документів, які необхідні для запуску процесу передачі земель в управління ОТГ. Ці матеріали за ініціативи Житомирського центру розвитку місцевого самоврядування, створеного Програмою «U-LEAD з Європою», будуть розіслані всім ОТГ області. «Є шлях громади Новоборівки, він ефективний та швидкий, ми докладемо максимум зусиль для поширення цього досвіду. Сорок п'ять громад Житомирщини мають якомога швидше цей процес розпочати, завершити і перейти до розвитку територій», – підкреслив О. Гнітецький, радник з просторового планування Житомирського ЦРМС.

Перший меморандум про співпрацю з Держгеокадастром підписав 8 лютого голова Межівської ОТГ Дніпропетровської області В. Зражевський. Згідно з меморандумом, до 31 травня 12,5 тис. га земель державної власності передадуть у розпорядження громади.

Двадцять три ОТГ Прикарпаття уклали меморандуми про співпрацю з управлінням Держгеокадастру в Івано-Франківській області щодо передачі сільгоспземель державної власності в комунальну. «Громади мають для себе чітко з'ясувати, якими землями вони володіють. Адже земля – це той ресурс, який дає можливість не тільки отримувати надходження від податків та рентних платежів у бюджет ОТГ, але й залучати інвестиції», – наголосила Т. Данилів, радник з питань просторового планування та управління ресурсами Івано-Франківського центру розвитку місцевого самоврядування.

Передача земель за межами населених пунктів у розпорядження громад – це насамперед посилення їхньої спроможності й передумова для сталого місцевого розвитку. Проте основною проблемою, коли йдеться про надходження до бюджету ОТГ від земельних ресурсів, зокрема, від плати за землю, є відсутність актуальних даних про інвентаризацію землі й

нормативно-грошової оцінки земель у громадах. Тож ці питання громадам потрібно вирішувати першочергово.

У цьому контексті необхідно звернути увагу на той факт, що за результатами дев'яти місяців 2017 р. надходження до місцевих бюджетів України за рахунок плати за землю становили 19,9 млрд грн, що на 14,2 % більше від надходжень за аналогічний період минулого року. Водночас зростання доходів від плати за землю по ОТГ становить 20,2 %. Це говорить про те, що в результаті об'єднання зростає зацікавленість органів місцевого самоврядування в мобілізації надходжень до бюджетів і реалізації наявних резервів задля збільшення таких надходжень.

Можливості розпоряджатися землями в межах території відповідної територіальної громади спонукатиме органи місцевого самоврядування до більш активних дій у частині використання земель найбільш ефективними й економічно вигідними способами. Варто зазначити, що в Україні із 29 тис. 722 населених пунктів 3 тис. 432 (майже 12 %) потребують оновлення грошової оцінки. Законом України «Про грошову оцінку земель» встановлено, що нормативна грошова оцінка земельних ділянок використовується для визначення розміру земельного податку та, відповідно, впливає на розміри орендної плати за земельні ділянки. Тому одним з важливих питань у контексті наповнення місцевих бюджетів є проведення своєчасної та обґрунтованої грошової оцінки земельних ділянок.

На сьогодні Держгеокадастр оприлюднив План-графік передачі земельних ділянок у власність об'єднаних територіальних громад на 2018 рік.

Для ОТГ після отримання ними земель за межами населених пунктів у власність істотно розширюється ресурсна база, якою місцеві органи влади зможуть розпорядитися на користь громадян. Умовно кажучи, громада краще розуміє, що пріоритетно: передати певну ділянку в оренду фермеру або пристосувати її під громадське пасовище.

В уряді запевняють, що саме необхідність розширити повноваження ОТГ у частині управління землями була основним ідеологічним підґрунтям рішення про передачу. Звичайно, отримання у власність земель за межами населених пунктів – лише перший етап організації грамотного управління ними. Наступним кроком має стати розроблення містобудівної документації на ці землі і визначення планів розвитку територій. За рішенням уряду з лютого громади можуть планувати свої території. При цьому зберігається для ОТГ зобов'язання передавати землі в оренду виключно на відкритих земельних торгах. Але Держгеокадастр і так розігнав на аукціонах середню ставку оренди до середньорічних 14,74 %, тому різкого зростання вартості оренди після зміни власника земель не очікують.

Остаточне рішення приймається з обов'язковим погодженням з представниками відповідної громади у формі рішення ради ОТГ.

Завдяки більш широким можливостям органів місцевого самоврядування в частині розпорядження земельними масивами, орієнтовні обсяги додаткових надходжень до місцевих бюджетів від сплати за землю, за

оцінками експертів, можуть зрости на 30–40 %. Надходження зможуть істотно збільшитися, адже в розпорядження ОТГ може перейти до 7,2 млн га, з яких 2,5 млн га ще не розподілені між користувачами. Податкові надходження за використання земель, які поза межами населених пунктів, можуть становити до 10 % бюджетних надходжень ОТГ. Минулого року бюджетні надходження об'єднаних громад від плати за землю зросли на 20 % – до 1,4 млрд грн.

За даними Дніпропетровського центру розвитку місцевого самоврядування, створеного за підтримки Програми «U-LEAD з Європою» та Мінрегіону України, завдяки розпорядженню земельними ресурсами бюджету об'єднаних територіальних громад Дніпропетровської області можуть зрости на 40 %. Додаткові кошти становитимуть близько 1,5 млрд грн на рік. «В окремих громадах Дніпропетровщини земля – головний ресурс наповнення бюджетів. Тепер рада громади буде самостійно приймати рішення щодо використання земельних ресурсів для наповнення власних бюджетів. На 2018 р. бюджети громад області становлять понад 3,3 млрд грн, тобто передача землі додасть орієнтовно 1,5 млрд», – пояснила О. Тертишна, директор Дніпропетровського центру розвитку місцевого самоврядування.

Експерти зазначають, що передача права ОТГ розпоряджатися землями за межами населених пунктів істотно зменшить корупційні ризики, через які громади недоотримували кошти на свій розвиток. Органи місцевого самоврядування фактично мали вплив лише на 12 % власних територій і були позбавлені можливостей ефективно планувати їх розвиток. Істотна частина цих земель здавалася в оренду за найменшою орендною платою – 1–3 %, тобто за цінами, нижчими за ринкові, а ОТГ були повністю усунені від розпорядження такими земельними ділянками державної власності.

В ОТГ рішення передати землі за межами сіл у власність громад сприйняли позитивно, оскільки про це йшлося протягом усього процесу впровадження реформи з децентралізації влади в Україні. Так, за словами голови Новокалінівської ОТГ Б. Юзв'яка, Розпорядження Кабінету Міністрів «Про передачу земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності у комунальну власність об'єднаних територіальних громад» важливе з кількох причин. По-перше, воно дасть змогу ОТГ контролювати надходження від плати за оренду землі за межами населеного пункту й земельного податку з неї. «Це буде стимулювати землекористувачів до ефективного використання землі та своєчасної сплати податків. І в разі несплати ОТГ ставитиметься питання перед Держгеокадастром про розірвання договорів з недобросовісними землекористувачами чи орендарями», – зазначив голова Новокалінівської ОТГ.

По-друге, відтепер ОТГ зможе розробляти генеральні плани всієї території громади, а не лише окремих населених пунктів.

По-третє, це унеможливить виникнення ситуацій з рейдерським захопленням землі, які дотепер могли відбуватися.

По-четверте, це вплине на економічний розвиток ОТГ.

«Є землі за межами населеного пункту, які на сьогодні не використовуються, і ми не можемо ними розпоряджатися. Тобто ми не можемо виставити їх під якусь інвестиційну або промислову площадку чи розвиток альтернативної енергетики. Оскільки промислова зона має бути віддалена від населених пунктів, то ми не могли планувати розвиток територій і пропонувати їх інвестору. У нас є трудові ресурси, але немає промислових площадок. Я думаю, що тепер це питання буде знято. Інвестор піде на співпрацю з громадами», – підкреслив Б. Юзв'як.

Він також висловив переконання, що після Розпорядження Кабміну Верховна Рада не продовжуватиме блокування законопроекту про передачу ОТГ земель за межами населеного пункту.

Думку щодо важливості впровадження законодавчого механізму передачі земель у власність ОТГ поділяють і в інших регіонах країни. «Це ресурс, який тепер працюватиме на користь громади. Ми самі будемо визначати, як його використовувати. Тим паче, у нас розроблений план просторового планування, і це додає громаді спроможності», – наголосив Г. Рудюк, голова Новоборівської ОТГ Житомирської області.

У Дніпропетровському центрі розвитку місцевого самоврядування зазначають, що, отримавши земельні ресурси, громади зможуть самостійно приймати рішення про розпорядження землями для відкриття нових підприємств. У зв'язку з цим ОТГ області розробляють власні інвестиційні проекти.

Зокрема, Вакулівська ОТГ уже планує розмістити на своїй території сонячну електростанцію. «Зараз ми створюємо інвестиційні проекти. У кожній громаді вони різні. У Вакулівській громаді – це сонячні батареї. Для того щоб їх встановити, потрібно один-два роки. Сонячна електростанція дає 7 млн грн доходу в рік з 1 га. Якщо вона буде розміщена на території громади, орендна плата за землю надходитиме в бюджет громади. Також з'являться нові робочі місця», – зазначив А. Шевцов, голова Вакулівської ОТГ.

Громадам Дніпропетровщини пропонують відкривати агропарки, які здійснюватимуть сільськогосподарське виробництво повного циклу. Експерти Дніпропетровського центру розвитку місцевого самоврядування разом з Агенцією розвитку Дніпра підготували для громад інвестиційний портфель проектів, які можуть посилити ефективність використання земельних ресурсів ОТГ. Так, наприклад, агропарки передбачають впровадження сільськогосподарського виробництва повного циклу, яке проходитиме цілий рік (від вирощування до переробки й продажу). Якщо громада зможе виділити під агропарки 60 га землі, це забезпечить понад 500 робочих місць.

Траплялися прецеденти в громадах, коли Держгеокадастр відмовляв учасникам бойових дій у виділенні 2 га землі в межах громади. Згодом

присилав до громади на погодження питання виділення тієї ж земельної ділянки людині з іншого населеного пункту, і не учаснику АТО.

Мешканці громад, особливо сільської місцевості, сподіваються, що після рішення уряду вони стануть повноцінними власниками своєї землі. «Зараз у нас у користуванні 1 га землі, за який ми сплачуємо податки. Тримаємо дві корови, тож нам потрібно десь і корову випасати, і запасати на зиму сіно. Я тримаю корови вже 35 років, і раніше колгосп виділяв нам випас і сінокіс. А тепер ми б не проти взяти ще гектар, і таких людей у нас багато – бо яке ж село без худоби, а худоба – без пасовища? І от нарешті громада зможе виділити нам цю землю...» – пояснив мешканець Степанківської ОТГ М. Решетняк.

Люди мають надію, що не виникатиме проблем зі створенням громадських пасовищ, пріоритетність яких засвідчена обласною стратегією розвитку. «Ми більше року займаємося цією проблемою, зверталися до Держгеокадастру і отримали на три ділянки загальною площею 45 га накази, які давали можливість сільській раді розробити на них проектну документацію. Ми розробили проекти через державну проектну установу, але отримали суто формальні відмови Держгеокадастру. Сподіваємося, тепер таке нехтування законами в земельній сфері буде припинено», – зазначив С. Слинько, директор Черкаського центру розвитку місцевого самоврядування.

Експерти розподіляють думку представників ОТГ. Так, В. Міщук, голова Білозірської ОТГ, голова Черкаського обласного відділення Всеукраїнської асоціації сільських і селищних рад, переконаний, що вирішення питання передачі земель об'єднаним громадам дасть змогу контролювати їх використання, запобігати рейдерству, навести лад у порядку сплати оренди цих земель, збільшити соціальний внесок орендарів у розвиток громади. «У нас залишилося небагато земель за межами населених пунктів, проте ми зможемо передати їх інвестору й отримати користь для громади. Цього кроку від уряду дуже давно чекали всі ОТГ України», – зазначив він.

Ще не завершено процедуру підписання меморандумів про співпрацю з управліннями Держгеокадастру щодо передачі сільгоспземель державної власності в комунальну ОТГ, як громади перед парламентом ставлять нові законодавчі завдання. Так, голова Полянської ОТГ Закарпатської області І. Дрогобецький пропонує парламенту дати можливість змінювати цільове призначення закинутих ділянок. Виступаючи в Українському кризовому медіа-центрі в рамках проекту «Речники громад», голова Полянської ОТГ Закарпатської області І. Дрогобецький звернув увагу на земельну проблему в його регіоні.

«Близько половини земельних паїв, які належать людям, зараз не обробляються. Більшість з них є на гірських схилах, віддалених від населених пунктів. Чимало людей, які отримували ці паї, уже померли, а їхні нащадки не поспішають обробляти землю. У Києві, можливо, думають, що

земельний пай – це 5 га. У Закарпатті немає стільки землі. У нас люди зазвичай одержували по 90 соток, ще й розпорощених по чотирьох-п'яти різних горах. Зараз ці землі просто заростають травою та лісом. На мою думку, Верховна Рада має прийняти рішення про зміну цільового призначення для таких закинутих ділянок», – пояснив ситуацію в Закарпатті голова ОТГ.

Таким чином, передача земель за межами населених пунктів важлива для ОТГ, оскільки Держгеокадастр більше не зможе в односторонньому порядку, без згоди громади, розпоряджатися цими землями. Завдяки ініціативі уряду відтепер не чиновники, а самі громади прийматимуть рішення, які сприятимуть розвитку сільськогосподарського виробництва, залученню інвестицій, істотно збільшать надходження до місцевих бюджетів. Органи місцевого самоврядування ОТГ отримали можливості в частині наповнення місцевих бюджетів за рахунок використання земельних ресурсів. Рада громади сама визначає ставку земельного податку, 100 % якого залишається в місцевому бюджеті (*Матеріал підготовлено за інформацією таких джерел: Урядовий портал (<https://www.kmu.gov.ua>); Мінрегіон України (<http://www.minregion.gov.ua>); НВ Бізнес (<https://biz.nv.ua>); Galinfo (<https://galinfo.com.ua>); Головне управління Держгеокадастру у Кіровоградській області (<http://kirovohradska.land.gov.ua/kirovohradshchyna-odna-iz-pershykh-shchodo-peredachi-silskohospodarskykh-zemel-u-vlasnist-oth>); Дніпропетровський ЦРМС (<http://officereform.dp.ua>); Житомирський ЦРМС (<https://www.facebook.com>); Черкаський ЦРМС (<https://ru-ru.facebook.com/lgdc.cherkasy>).*

Економічний ракурс

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Сучасний етап розвитку оборонно-промислового комплексу і виробництва продукції подвійного призначення в Україні

Окупація Росією Криму та російська агресія на Донбасі визначили кардинальну зміну умов розвитку оборонно-промислового комплексу (ОПК) і виробництва продукції подвійного призначення в Україні, починаючи з 2014 р. Якщо до 2014 р. основний попит на продукцію цього сегмента української економіки формував попит на іноземних ринках, то, починаючи з 2014 р., у цьому питанні провідну роль починають відігравати потреби національної оборони й безпеки. Відповідним чином змінився і спектр видів промислового виробництва, що отримували належні стимули для свого розвитку.

Однак і нині не лише військово-політичні чинники визначають умови розвитку оборонно-промислового комплексу та виробництва продукції подвійного призначення в Україні. Зокрема, надзвичайно велике значення для розвитку зазначеного сегмента української економіки мають дуже серйозні соціально-психологічні зрушення, що відбулися в українському суспільстві з початку 2014 р. Адже до анексії Кримського півострова й окупації Росією частини території України статус нейтральної держави, яка до того ж, згідно з Будапештським меморандумом, мала гарантії своєї територіальної недоторканності з боку провідних ядерних держав світу, сприяв доволі істотному поширенню серед громадян України сумнівів щодо доцільності для нашої держави мати значні й сучасні власні Збройні сили. Тепер же суспільна думка щодо потреби України в потужних сучасних Збройних силах кардинально змінилася. Нині, як свідчать результати соціальних опитувань, більшість громадян України виступає за вступ нашої держави до НАТО.

Останніми роками істотно змінилися також економічні й організаційні умови розвитку оборонно-промислового комплексу і виробництва продукції подвійного призначення в Україні. Зокрема, зростаючі потреби національної оборони та безпеки й усвідомлення переважною частиною українського суспільства реальності існування військової загрози з боку Росії створили більш сприятливі обставини для розширення масштабів фінансування розвитку ОПК і суміжних з ним галузей та виробництв в Україні як з боку держави, так і з боку приватного капіталу.

Експерти вже давно наголошували, що військово-промисловий комплекс (ВПК) і суміжні з ним галузі краще розвиваються в тих державах, де провідну або принаймні дуже вагомую роль у формуванні попиту на продукцію цього сектора відіграє економіка цих держав, а експорт такої продукції має підпорядковане значення. Адже міжнародний досвід свідчить, що зовнішній попит на озброєння з року в рік доволі нестабільний і по різних видах продукції може коливатися в значних межах. За таких обставин саме задоволення потреб національної безпеки й оборони допомагає зменшити щорічні коливання попиту на озброєння та сприяє загальній стабілізації роботи підприємств, що виробляють таку продукцію. Це дуже важливо, оскільки через високу капіталомісткість і наукоємність виробництво озброєнь та продукції подвійного призначення вельми негативно реагує на нестабільність попиту, а отже, і фінансування.

Утім ілюзії безпеки, пов'язані зі статусом нейтральної держави та гарантіями підписантів Будапештського меморандуму, що протягом двох десятиріч панували в Україні, перешкоджали розвитку саме тих сфер ОПК, які були зорієнтовані насамперед на потреби національної оборони й безпеки України, а не на експорт продукції. Нині цей соціально-психологічний бар'єр зруйнувався й потреби оборонно-промислового комплексу і виробництва продукції подвійного призначення в Україні у фінансових ресурсах для свого розвитку визначаються насамперед на потреби національної оборони та

безпеки нашої держави. Хоча, звичайно, ситуацію в розвитку вітчизняного ОПК, що поступово формувалася протягом більше ніж двох десятиріч, змінити швидко і водночас радикально вельми складно саме з фінансово-економічних причин. Тому і експорт озброєнь, і продукції подвійного призначення нині продовжує зберігати дуже важливе значення для розвитку цього сектора економіки України.

У минулому оборонна промисловість України була складовою єдиного ВПК СРСР. Як підкреслює директор Центру дослідження армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР) В. Бадрак, «Україна, яка успадкувала близько 30 % радянського ВПК, була “приречена” бути присутньою на світовому ринку озброєнь і військової техніки (ОВТ). І цим завдавала неабиякого клопоту всім ключовим гравцям. Вашингтону – через потенційну небезпеку потрапляння ОВТ у зони напруження, Москві – у силу помітної конкуренції» (*Дзеркало тижня. 2016. № 49. С. 4*). Як заявив ще в кінці 2016 р. під час круглого столу в Інституті Горшеніна заступник генерального директора ДК «Укроборонпром» В. Коробов, в Україні на момент розвалу Радянського Союзу існувало три напрями оборонної промисловості, які відповідали світовим стандартам, були лідерами. Це – стратегічні ракетні комплекси, бронетанкові комплекси, кораблебудування. На вагомий науково-технічний спадок ще із часів СРСР саме в цих галузях вказують й інші фахівці, наприклад заступник міністра економіки Ю. Бровченко розповів, яку роль сьогодні відіграє ОПК.

Водночас не треба забувати, що багато ключових ланок радянського ВПК, з якими були тісно пов'язані українські підприємства, перебувають на території Росії. Тому розрив ділових зв'язків української оборонної промисловості з Росією через анексію Криму й російську агресію на Донбасі автоматично поставив на порядок денний проблеми вдосконалення галузевої структури ОПК і сфери виробництв продукції подвійного призначення в Україні та пов'язаного з цим підвищення ступеня самодостатності у сфері національної безпеки й оборони. До того ж загроза з боку Росії й надалі не виключена. Зокрема, як заявив начальник Генерального штабу Збройних сил України В. Муженко, наразі розглядаються різноманітні варіанти й масштаби агресії Росії проти України (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29058892.html>). У зв'язку з цим в Україні останніми роками почали розвиватися загалом нові та відносно нові для нашої оборонної промисловості види виробництв і напрями діяльності.

Галузева структура. Наприклад, отримали доволі потужний імпульс для свого розвитку деякі напрями ракетобудування. Адже якщо до 2014 р. українське ракетобудування було представлене в основному виробництвом космічних літальних апаратів і їхніх елементів, то нині відносно швидкими темпами розвивається сфера ракетних озброєнь. Так, на початку січня цього року в ЗМІ з'явилися повідомлення про випробування нового оперативно-тактичного ракетного комплексу «Грім-2» українського виробництва. Оглядачі ЗМІ звертають увагу на оперативність роботи над цим видом

озброєнь. Адже ще тільки в грудні 2015 р. секретар РНБО О. Турчинов заявив, що навколо проекту «Грім-2» «створюється виробництво повного циклу, починаючи від ракетного палива й закінчуючи бойовою частиною ракети, яка буде найкращим стандартом з оперативно-тактичних ракет, які є у світі». «Грім-2» характеризується високою точністю ураження й прохідністю протиракетної оборони понад 96 %, що гарантує прорив усіх існуючих сьогодні систем ППО, навіть російських С-300 і С-400. Мінімальна дальність стрільби цього комплексу становить 50 км, максимальна – 280 км в експортній версії і 350 км – для потреб ЗСУ (це пов'язано з «Режимом контролю за ракетними технологіями», який забороняє продаж іноземним державам ракет земля – земля з більшою дальністю). Однак, судячи з наявної інформації з ряду джерел, 350 км – це «юридична» дальність (прописана згідно з існуючими юридичними обмеженнями), а реальна дальність «Грому-2» може становити до 500 км, що цілком може бути використано в разі необхідності.

Таким чином, тактичний ракетний комплекс «Грім-2» може розглядатися як потужний засіб неядерного стримування агресора, зазначають деякі фахівці. «Якщо все буде йти за наміченим планом, вже за два-три роки комплекс “Грім-2” почне надходити на озброєння. Завдяки цьому комплексу ми отримаємо вагомий аргумент у всіх наших міжнародних суперечках і конфліктах», – заявив С. Лось, провідний конструктор КБ «Південне», що займається реалізацією проекту «Грім-2» (URL: <https://www.depo.ua/ukr/war/pid-pricilom-moskva-yak-grim-2-vpline-na-viynu-z-rosiyeyu-karta-20180111706648>).

Також наприкінці січня нинішнього року ЗМІ повідомили, що в Україні успішно відбулися перші відкриті льотні випробування нової української крилатої ракети наземного базування «Нептун», яка здатна точно вражати наземні й морські цілі. За словами секретаря РНБО О. Турчинова, це – повністю українська розробка конструкторів ДП «Київське КБ “Луч”» у співпраці з іншими державними і приватними підприємствами ОПК України. Причому, за словами директора інформаційно-консалтингової компанії Defense Express С. Згурця, проект «Нептун» належить до оптимальних рішень за критерієм ефективність – вартість. Тобто за відносно невеликі кошти Україна в короткий термін часу може отримати крилату ракету з дальністю в межах 300 км. Оглядачі повідомляють, що у відкритому доступі можна знайти інформацію про те, що ПКР «Нептун» є фактично «клоном» радянської ПКР Х-35, яка нині перебуває на озброєнні Збройних сил Російської Федерації, й аналогом американської ПРК «Гарпун».

Крім того, інтернет-видання Depo.ua якось повідомляло, що українські фахівці володіють технологією виробництва гіперзвукової крилатої ракети оперативно-тактичного класу з радіусом дії до 300 км. Маневреність і швидкість, яка дорівнюватиме п'ятьом швидкостям звуку (приблизно 1700 м/с), зробить таку ракету невразливою для засобів ППО противника.

Також агентство УНІАН повідомило, що 17 січня 2018 р. Президент України П. Порошенко поставив завдання завершити цього року процес випробувань і розпочати виробництво ракетного комплексу «Вільха». Зі свого боку секретар РНБО зазначив, що «Вільха» перевершує свій російський аналог під назвою «Смерч». Державні випробування «Вільхи» відбудуться навесні, після чого розпочнеться серійне виробництво цього ракетного комплексу. Державний концерн «Укроборонпром» уже цього року готується до серійної модернізації зенітно-ракетного комплексу С-125 «Печора», який уже пройшов успішні випробування. Дальня межа зони враження модернізованого зенітно-ракетного комплексу становить понад 40 км, а максимальна висота враження – 25 км.

Водночас варто згадати, як навесні 2017 р. генеральний конструктор КБ «Південне» О. Дегтярьов говорив, що на цьому підприємстві зайняті розробкою й налагодженням семи проектів для потреб української армії. При цьому, крім наведених вище зразків ракетної зброї, він називав, наприклад, «дві системи ППО з радіусом надійного ураження цілі до 150 км з перспективою 200–250 км». Отже, судячи з інформації з відкритих джерел, нині в Україні доволі активно розвивається виробництво ракетних озброєнь. І є надія, що протягом кількох найближчих років ними буде оснащено Збройні сили України.

Поряд з ракетобудуванням, як зазначалося вище, останніми роками доволі потужний імпульс для свого розвитку отримали й інші напрями виробництва озброєнь, військової техніки, продукції подвійного призначення. Так, аналіз повідомлень ЗМІ свідчить, наприклад, про доволі швидкі темпи розвитку вітчизняного виробництва безпілотних літальних апаратів. Зокрема, у жовтні 2017 р. вітчизняні ЗМІ повідомляли, що Державне підприємство «Антонов» у кооперації з провідними підприємствами України активно розробляє безпілотний літальний комплекс під назвою «Горлиця». Крім багатофункціональної розвідувальної апаратури, «Горлиця» має можливості оснащення високоточними засобами ураження. Причому практична відстань польоту ударного безпілотника становитиме понад 1 тис. км.

Держпідприємство «Спецтехноекспорт» 12 жовтня 2016 р. представило на Міжнародній виставці «Зброя та безпека–2016» у Києві свій новий безпілотник ANSER. Його відмінними рисами є можливість перебувати в повітрі від 6 до 12 год, здатність нести на собі корисне навантаження до 5 кг і використання повністю зашифрованих цифрових каналів передачі даних. Вага ANSER становить 23 кг. В «Укроборонпромі» зазначали, що цей безпілотник доцільно й ефективно використовувати для моніторингу великих територій, берегових ліній, позицій і переміщення противника у глибокому тилу.

Ще одним інноваційним проектом «Укроборонпрому» став БПАК-МП-1 «Спектейтор», який був створений фахівцями Київської політехніки та ВАТ «Меридіан» ім. С. Корольова. Цей комплекс є системою з одного-трьох

дронів і наземної станції управління. «Спектейтор» має максимальну висоту польоту у 2 км, що в поєднанні з низьким рівнем шуму електричного двигуна дає можливість малопомітного застосування безпілотної. Завдяки своїм розмірам «Спектейтор» легко транспортувати навіть у рюкзаку, він має мінімальний час для підготовки до запуску в розібраному стані – лише до 2 хв. Станом на початок вересня 2017 р. уже декілька партій «спектейторів» перебували на дослідній експлуатації у Збройних силах України.

Цілком закономірно, що фактичний статус держави, яка реально воює, викликає інтерес потенційних іноземних покупців до українських озброєнь і військової техніки. Саме тому, за повідомленнями ЗМІ, наприкінці лютого нинішнього року в українському павільйоні на виставці в Абу-Дабі (ОАЕ) на Міжнародній спеціалізованій виставці-конференції безпілотної систем і технологій UMEX–2018 представлені перспективні українські безпілотної. Потенційним покупцям показували розробки як державних, так і приватних компаній. Зокрема, системи повітряної розвідки тактичного радіусу дії, засоби протидії БПЛА, безпілотної-камікадзе зі встановленою бойовою частиною. «Усі презентовані на виставці українські розвідувальні БПЛА мають досвід експлуатації в умовах війни на Донбасі й показали високу стійкість до систем радіоелектронної боротьби противника та високі аеродинамічні властивості», – наголошувалося в повідомленні Defence Blog (URL: <http://defence-blog.com/news/ukrainian-company-develops-kamikaze-style-munition.html>).

Також унаслідок російської агресії потужний поштовх для свого подальшого розвитку отримав традиційний для вітчизняного ОПК сегмент броньованої техніки. Причому йдеться як про відновлення та модернізацію існуючих видів озброєнь, так і про створення його нових зразків. Наприклад, за інформацією ДК «Укроборонпром», у 2014–2017 рр. підприємствами концерну було створено ряд новітніх зразків броньованої військової техніки, включаючи бойові модулі до неї, такі як багатоцільовий безпілотної бронетранспортер (БТР) «Фантом», БТР4 МВ1, модернізована бойова машина піхоти (БМП 1УМД), бойові модулі «Дуплет», «Кастет», «Тайпан» та ін., оснащені різними засобами вогневого враження наземних і повітряних цілей противника (гарматами, кулеметами, гранатометами, ракетним озброєнням), цифрова система управління вогнем «Мисливець» тощо. Станом на кінець 2017 р. зазначені зразки бойової техніки перебували на різних етапах їх випробування. Частина зазначених озброєнь була представлена на міжнародних виставках озброєнь і бойової техніки.

Окремо треба згадати про забезпечення Збройних сил України новітніми вітчизняними танками «Оплот». Зокрема, на початку нинішнього року прес-служба «Укроборонпрома» повідомила, що Державне підприємство «Завод ім. Малишева» (Харків) готує приступити до виконання державного оборонного замовлення з виготовлення танків «Оплот» для ЗСУ. Зі свого боку міністр оборони України С. Полторак під час засідання Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і

оборони на початку лютого назвав пріоритетні напрями закупівлі військової техніки для Збройних сил України у 2018 р., серед яких протитанкові комплекси, засоби радіоелектронної боротьби, технічної розвідки, безпілотники, антиснайперські комплекси, ракети «Вільха», танки «Оплот». С. Полторак зауважив, що по основних пріоритетах збільшуються закупки військової техніки та озброєнь від трьох до десяти разів. За його словам, це дасть можливість значно підвищити ефективність використання ЗСУ в зоні АТО й адекватно відповідати на загрози та ризики, які сьогодні в нас існують, повідомив кореспондент УНІАН.

При цьому треба наголосити, що, за інформацією ДК «Укроборонпром», за контрактом з Королівством Таїланд Державне підприємство «Завод ім. Малишева» залишилося здати замовнику лише декілька бойових машин «Оплот» з визначеної згідно з раніше укладеним контрактом поставки партії цих танків. На підприємстві планують завершити виконання домовленостей у I кварталі 2018 р., додали в концерні. Водночас варто згадати, що з початком російської збройної агресії проти України в ЗМІ та і в українському суспільстві в цілому розгорнулася дискусія з приводу доцільності призупинення виконання контракту з Таїландом на поставку танків «Оплот» і передачі цих бойових машин, що виготовлялися на підприємстві, Збройним силам України. Звичайно, такі дії української сторони посилюють рівень озброєння вітчизняної армії, але водночас завдали б дуже серйозного удару по репутації України як постачальника зброї на світовому ринку. Цим, у свою чергу, могли б скористатися конкуренти, включаючи Росію, для витіснення українських підприємств з відповідного сегмента світового ринку озброєнь і військової техніки.

Утім директор Центру дослідження армії, конверсії та роззброєння В. Бадрак зазначив, що, «говорячи про потреби ЗСУ в танках, отримати значну кількість модернізованих танків “Булат” за короткий строк значно важливіше, ніж одиниці “оплотів”, які в кілька разів дорожчі, складніші в управлінні та експлуатації». На його думку, за умов, коли відповідну систему підготовки танкістів ще не налагоджено, необхідних тренажерних комплексів немає, а оперативні поставки комплектів, призначених для експлуатації та ремонту цієї військової техніки, тільки в планах, знищення одного такого танка могло бути катастрофічним для психологічного сприйняття в українській армії.

Хоча, наприклад, экс-заступник командувача Сухопутних військ ЗСУ з логістики, генерал-майор Ю. Толочний заявив, що один з кращих українських танків Т-64БМ «Булат» виявився неефективним для Збройних сил України через свої характеристики. Він зазначив, що деякі варіанти модернізації військової техніки виявляються невдалими в реальному бою. Наприклад, танки Т-64БМ «Булат» через їхню велику вагу та слабкість двигуна виявилися неефективними, були переведені в резерв і замінені лінійними танками Т-64. Щоправда, у середині минулого року, за повідомленням деяких вітчизняних ЗМІ з посиланням на прес-службу

Державного концерну «Укроборонпром», Держпідприємство «Завод ім. Малишева», яке входить до складу цього ДК, відремонтувало 50 танків «Булат» і передало їх українській армії. На той момент у черзі на відновлення й модернізацію було ще 14 танків. Ці бронемашини пройшли гарячі точки бойових дій, захищали Луганський аеропорт і стримували наступ противника на Маріупольському напрямку. «Машини витримали удари супротивника і зберегли життя нашим захисникам. Усього за три роки 64 “булата” проявили себе на полі бою і зарекомендували себе як якісна і безпечна техніка», – зазначили в ДК.

Як бачимо, оприлюднені фахівцями оцінки танку Т-64БМ «Булат» дещо суперечливі. Хоча, мабуть, така суперечливість певною мірою закономірна, коли, з одного боку, усі характеристики бойової техніки перевіряються в умовах реальних бойових дій, з іншого – виробництво, модернізація й ремонт ОВТ стає доволі прибутковим бізнесом. Однак урешті-решт нині саме результати броньованої техніки й різного озброєння до неї в умовах реальних бойових дій є надійним критерієм її ефективності. Обговорення ж технічних, економічних і організаційних проблем створення, модернізації й ремонту українських озброєнь і військової техніки в ЗМІ є надійним засобом громадського контролю за розвитком вітчизняного оборонно-промислового комплексу.

Водночас не можна не згадати про значне погіршення стану Військово-Морських сил (ВМС) України через анексію Криму Росією і втрату Україною більшої частини Військово-морського флоту. До того ж із втратою Криму Україна одночасно втратила й більшу частину інфраструктури базування своїх ВМС. Саме в цьому контексті треба звернути увагу на нинішні проблеми забезпечення ВМС України новою технікою та озброєнням. Адже одночасне створення потужних військових кораблів разом з інфраструктурою їх базування потребує значних витрат коштів і часу на реалізацію відповідних проектів. Варто згадати, що ще восени 2015 р. Військово-Морські сили ЗСУ вирішили продати недобудований ракетний крейсер «Україна», який ще в СРСР проектувався під зразки навігаційного обладнання та стрілецького озброєння, які в Україні нині не виробляються, і під російське озброєння. Крім того, щоб забезпечити розгортання діяльності ракетному крейсеру, необхідно три-чотири кораблі класу фрегат або есмінець. Також проблемою є відсутність інфраструктури базування, повідомив тодішній командувач ВМС віце-адмірал С. Гайдук (URL: https://lb.ua/society/2015/09/09/315539_vms_reshili_prodat_raketniy_kreyser.htm l). Щоправда, поки продати недобудований ракетний крейсер «Україна», на жаль, не вдалося. І, враховуючи попередній досвід України з продажу подібного військового корабля, навряд чи буде легко знайти дуже вигідного покупця.

Поки ж у розвитку українських Військово-Морських сил ставку, вочевидь, зроблено насамперед на захист узбережжя материкової України та прилеглої акваторії з використанням легких, але доволі добре озброєних і

маневрених військових суден. Про це, наприклад, свідчить розгортання будівництва бойових катерів класів «Гюрза-М» і «Кентавр», призначених саме для подібних операцій. Стосовно більш потужних військових кораблів, то їх будівництво потребує не лише більше коштів і часу, порівняно з будівництвом згаданих вище катерів, а й істотного покращення організації вітчизняного військового суднобудування загалом, а також створення відповідної інфраструктури для базування бойових кораблів.

Тому через фінансові й часові обмеження для розвитку ВМС України доводиться шукати нестандартні шляхи забезпечення ВМС України новою технікою та озброєнням. Так, за повідомленнями ЗМІ, для формування ВМС України західні партнери можуть передати Україні за спеціальними схемами оплати використані кораблі, які за віковими категоріями влаштують український флот. Однак такий варіант варто розглядати лише як часткове й тимчасове розв'язання згаданої вище проблеми.

Також розвивається і вдосконалюється військово-морська авіація. Зокрема, до складу ВМС України вводиться новий парк універсальних патрульних транспортних літаків класу «Антонов» і ланка безпілотних апаратів, які будуть здатні на сучасному рівні цілодобово транслювати інформацію в режимі онлайн. Хоча загалом треба визнати, що основним завданням українських ВМС є захист узбережжя України та її територіальних вод і виключної економічної зони, а не бойові операції у віддалених від узбережжя України акваторіях Світового океану. Цим і визначатиметься формування складу ВМС України в найближчій перспективі. Причому при виконанні цієї функції ВМС України можуть спиратися на безпосередню підтримку інших видів ЗСУ (сухопутних, повітряних тощо).

Загалом, як свідчать дані ДК «Укроборонпром», у розвитку вітчизняного ОПК останніми роками особливий акцент зроблено на модернізацію, ремонт і відновлення ОВТ. Зокрема, «протягом трьох років, від липня 2014 р. по липень 2017 р., українську армію посилили 5 тис. 281 од. нової та модернізованої техніки, 7 тис. 164 од. відремонтованої та відновленої... Серед нового та модернізованого ОВТ більшість становить ракетно-артилерійське озброєння, а також ракети та боєприпаси – 1 тис. 061 і 2 тис. 613 од. відповідно. Військові також отримали 1 тис. 277 нових та модернізованих систем радіолокації, радіоелектронної боротьби та засобів зв'язку, 295 од. бронетехніки, артилерії та спеціальної техніки, а також 35 од. авіаційної техніки та обладнання». Такий напрям розвитку вітчизняного ОПК на сучасному етапі обумовлений радикальним і терміновим поліпшенням стану військово-технічного забезпечення Збройних сил України в умовах збройної агресії з боку Російської Федерації. Утім, зазначена тактика розвитку вітчизняного ОПК неодмінно пов'язана з поставкою ЗСУ озброєнь і військової техніки, значна частина якої є певною мірою застарілою в моральному відношенні, тобто у світі є аналогічні технічно досконаліші зразки.

Утім, зі інформацією «Дзеркала тижня», у першій декаді травня 2017 р. міністр оборони С. Полторак подав секретареві РНБО О. Турчинову багатосторінковий документ за № 220/3650 – про проблемні питання діяльності оборонно-промислового комплексу України. «За оцінкою Міноборони, оборонно-промисловий комплекс країни не в змозі повною мірою забезпечити потреби Збройних сил в озброєннях, військовій та спеціальній техніці у зв'язку з недостатніми обсягами серійного (малотоннажного) виробництва нових і модернізованих озброєнь та військової техніки (ОВТ), що пов'язано зі старінням виробничих фондів і неефективним їх використанням, за критеріями фондівіддачі. Це призводить до зростання вартості продукції за рахунок адміністративних витрат і непідготовленого виробництва, незавершеного процесу імпортозаміщення комплектуючих виробів для наявних зразків ОВТ, тривалих пошуків елементів іноземного виробництва.

Природно, усі зазначені чинники призводять до зриву поставок озброєнь для ЗСУ. За інформацією міністра оборони, у 2016 р. Київський бронетанковий завод поставив 26 бронетранспортерів БТР-3ДА замість належних 42, ДП «ХКБМ ім. Морозова» – половину із замовлених тренажерів для танка Т-64, ДП «КБ “Артилерійське озброєння”» у визначені контрактом терміни поставило 98 од. 82-мм мінометів замість 140, ПАТ «Завод “Маяк”» – 250 од. 120-мм міномета «Молот» замість 280. Зрив термінів виконання контрактів підприємствами і кількість недопоставленої техніки й озброєнь істотно позначаються на боєздатності та обороноздатності Збройних сил. Найбільшою ж проблемою Міноборони вважає недостатню кількість бронетранспортерів, які виробляють підприємства «Укроборонпрому», що не дає можливості на сьогодні укомплектувати понад 30 батальйонів.

Також кореспондент «Дзеркала тижня» стверджує, що «жалюгідна ситуація складається у сфері фінансування заходів із розвитку ОПК, що не дозволяє освоїти виробництво лопатей для вертольотів, надвисокочастотних приладів для РЛС протиповітряної оборони і зенітно-ракетних комплексів. Хоча про це говориться вже три роки поспіль. Загалом же, в Україні, за найскромнішими оцінками, не виготовляється 80 % радіоелектронної елементної бази для літаків, вертольотів, ЗРК та інших високотехнологічних виробів. Перспективи ж вирішення цих питань туманні». Наголошується, що зазначені проблемні питання не відображено у прийнятій урядом Державній програмі реформи і розвитку ОПК до 2021 року.

ЗМІ також повідомляли, що в Україні надзвичайно гостро стоїть проблема забезпечення вітчизняних Збройних сил різними видами боєприпасів. Міністерство оборони, за інформацією «Дзеркала тижня», «оцінює як критичне забезпечення армії боєприпасами калібру 7,62 мм до снайперських гвинтівок, калібру 12,7 до кулеметів ДШК і НСВТ, великих калібрів від 23 до 152 мм для артилерійських систем, гранатометними пострілами всіх типів і калібрів». У результаті окупації Криму й частини

Донбасу Україна втратила виробництво вибухових речовин, пороху, гільз, снарядів і детонаторів. «Від часу проведення АТО на непідконтрольній території залишилися Донецький казенний завод хімічних виробів і Хімічне казенне об'єднання ім. Г. Петровського. Відповідно, повністю втрачена можливість спорядження протитанкових керованих ракет, боєприпасів середніх і великих артилерійських калібрів, бойових частин авіабомб і їх ремонту, балістичного пороху для високоточних ракет, гранатометних пострілів і реактивних систем залпового вогню. Розгорнути подібне виробництво на діючих підприємствах ОПК за умови відповідного фінансування можна було б у найкоротший термін», якби, за інформацією «Дзеркала тижня», «колишній Прем'єр-міністр А. Яценюк на початку січня 2015 р. розчерком пера не “зарубав” таку ініціативу».

«Фактично через цю резолюцію ми вже втратили два з половиною роки для створення замкнутого циклу потужностей з виробництва боєприпасів і комплектуючих до них» (URL: https://dt.ua/internal/nakazano-vizhati-247138_.html).

Щоправда, останнім часом, судячи з повідомлень ЗМІ, ситуація з поставками вітчизняним Збройним силам новітніх ОВТ, включаючи боєприпаси до них, потроху поліпшується. Зокрема, наприкінці минулого року Україна позбулася дефіциту боєприпасів залпового вогню за рахунок розвитку власного виробництва. Про це заявив секретар РНБО О. Турчинов під час ознайомлення з виробничим майданчиком холдингової компанії «Артем». За його словами, наш ОПК уже повністю перейшов до виробництва української ракети, починаючи від ракетного двигуна й закінчуючи бойовою частиною та корпусом. Він також повідомив, що серійне виробництво ракет для РСЗВ на заводі «Артем» почнеться у 2018 р., хоча, додав він, ракети вже надходять звідси в війська. За словами секретаря РНБО, технологічна лінія здатна забезпечити практично весь спектр ракет для РСЗВ, починаючи від калібру 300 мм і менше. Надалі можливе розширення виробництва.

Як видно, фінансово-економічні обмеження розвитку оборонно-промислового комплексу і виробництва продукції подвійного призначення як такі в Україні цілком закономірно зберігаються. Адже можливості державного бюджету в будь-якому випадку були, є і будуть обмежені. З цим і пов'язана проблема ухвалення оптимальних рішень щодо розвитку вітчизняного ОПК у той чи той період. До того ж реальне зменшення гостроти збройного протистояння на Донбасі, порівняно із ситуацією 2014–2015 рр., а також певна соціально-психологічна адаптація українського суспільства до новин з фронту на тлі збереження гостроти ряду застарілих соціальних проблем (стан медицини, комунально-житлового господарства, транспортної інфраструктури тощо) обумовили посилення вимог до витрат державного бюджету не на озброєння й національну безпеку, а на інші цілі. І тому згадані вище фінансові обмеження витрат державного бюджету України на розвиток ОПК і виробництва продукції подвійного призначення роблять актуальним пошук недержавних джерел фінансування цієї сфери української

економіки. Тим більше що через фактичне продовження збройної агресії з боку Росії та навіть потенційну загрозу її розширення потреба сектора оборони й національної безпеки України залишається дуже великою. Особливо це стосується технологічно складних і капіталомістких виробництв та галузей.

Експорт озброєнь і військової техніки. Тому вельми позитивним сигналом свого часу було повідомлення про те, що Королівство Саудівська Аравія та Україна ведуть переговори щодо укладення контракту із закупівлі українських тактичних ракетних комплексів «Грім-2» із залученням фінансів на проектно-конструкторські розробки. Згодом Саудівська Аравія перерахувала близько 40 млн дол. на відповідні доопрацювання цього тактичного ракетного комплексу, що, за оцінкою оглядачів деяких вітчизняних ЗМІ, фактично дало старт реалізації цього проекту.

Загалом останніми роками саме через агресію Росії український експорт озброєнь, військової техніки, а частково й продукції подвійного призначення почав набувати нової якості. Адже до 2014 р. вітчизняна зовнішньоекономічна діяльність у сфері ОВТ спиралася переважно на розпродаж спадщини радянського військово-промислового комплексу. Однак військова загроза з боку Росії стимулювала, як було показано вище, розвиток новітніх напрямів ОПК і суміжних з ним галузей та виробництв в Україні як з боку держави, так і з боку приватного капіталу. Відповідним чином почав змінюватися й експортний потенціал України у сфері ОВТ і продукції подвійного призначення.

Уже згадуваний вище директор ЦДАКР В. Бадрак наголошує на значущості розвитку вітчизняного збройового експорту саме за умов російської агресії та дефіцитності фінансових ресурсів державного бюджету України. На його думку, для України експорт ОВТ «це жива валюта, яка дає в умовах обмеженого ресурсу реальні оборотні кошти, які підприємство може використати для розширення поставок у ЗСУ/НГУ». В. Бадрак наголошує, що «традиційні ринки слід берегти з багатьох причин. Скажімо, Україні вдалося утримати інтерес Пакистану, і ось результат: в Ісламабаді 2016 р. підписано меморандум про обслуговування танкового парку цієї країни – це і поставки машино-трансмісійних відділень (МТВ), інших комплектуючих, і просування на ринок лінійки двигунів серії 6ТД. Як кажуть, ідеться про замовлення на більше ніж 600 млн дол. Тривала й загалом ефективна робота на ринку Азербайджану стала передумовою для реалізації великого проекту з передачі технології виробництва Ан-178 цієї країни». Те саме можна сказати і про Алжир, який підписав цього року контракт на закупівлю українських переносних протитанкових ракетних комплексів (ПТРК) «Скіф» – саме з Алжиром пов'язані перші успіхи українського ДП «ДержККБ “Луч”» зі створення високоточної зброї, і це було ще 1999 р. Не випадково з'явилися перспективи й на ринку Індонезії, з якою ще 1997 р. «Укрспецекспорт» підписав перший контракт на ремонт партії бронетехніки. Тепер ДК «Укроборонпром» розраховує розвинути ідею

ліцензійного виробництва плаваючих колісних бронетранспортерів БТР-4М з колісною формулою 8x8. Іракський ринок Київ втратив – і через якість роботи, і внаслідок активності російських спецслужб. З обіцяних Багдадом 2,4 млрд дол. освоєно лише 640 млн дол.

В. Бадрак наголошує, що нині існує слушна нагода для України потіснити Росію в деяких сегментах світового ринку ОВТ, оскільки «ворожа для України держава, яка розв'язала проти неї війну і вступила у протистояння із Заходом, відчуває певний дефіцит технологій. І Україні слід активно просуватися на ринках, де традиційно працювала Росія. Насамперед це Індія і Китай. А також треті ринки, які потребують такої номенклатури ОВТ. І деякі кроки, на щастя, зроблено. Так, Міноборони Індії та ряд компаній цієї країни підписали з Міноборони України 15 меморандумів про виробництво 500 військово-транспортних літаків і про довгострокове постачання газотурбінних установок для індійських військових суден. Причому на тлі замороженого спільного індійсько-російського проекту ВТС». Саудівська Аравія зробила ставки на українські військово-транспортні технології, і цей напрям може стати в майбутньому проривним, аж до участі в серйозних виробництвах, навіть таких, як Ан-70. Те саме можна сказати й про Казахстан, який цього року придбав в АТ «Мотор-Січ» технологію модернізації двигунів.

До того ж, на його думку, військово-технічне співробітництво – це спосіб сформуванню союзників із західних партнерів. Зокрема, тодішній посол США в Україні Д. Пайєтт у квітні 2016 р. зазначав, що понад 25 американських компаній співпрацюють з ДП «Антонов» як постачальники, спільні виробники та розроблювачі. Водночас дослідно-конструкторські роботи в рамках експортних контрактів посилюють можливості переозброєння ЗСУ, що підтверджується, до речі, уже згадуваною вище фінансовою участю Саудівської Аравії у витратах на доопрацювання українського тактичного ракетного комплексу «Грім-2».

І нарешті, як справедливо наголошує В. Бадрак, експорт ОВТ – це бізнес, вигідний державі й підприємствам. Причому, на його думку, «зважаючи на бойове застосування ОВТ і зростання номенклатури ОВТ, Україна спроможна наполовину перевищити рекордні замовлення 2009 р., тобто продавати навіть не на 2 млрд дол., а на 3–3,5 млрд дол. Це приблизні підрахунки ЦДАКР. Однак для цього треба змінити правила гри, відчинивши ворота для приватних підприємств. А також змінити систему експортного контролю – від заборонного до повідомного. Нині кількість приватних гравців, яких до кінця першої декади міленіуму налічувалося не більше як чотири десятки, збільшилася втричі і вже перевищує кількість державних підприємств ОПК». За офіційними даними, 2015 р. понад 60 % держоборонзамовлення припадало на «Укроборонпром», 2016 р. – лише 38 %. «Укроборонпром» освоєє 4,4 млрд з 13,5 млрд грн (Дзеркало тижня. 2016. № 49. С. 4).

Зі свого боку в середині 2017 р. заступник генерального директора з розвитку ДК «Укроборонпром» А. Херувимів повідомив, що концерн у 2016 р. збільшив експорт ОВТ на 25 % – з 570 млн до 770 млн дол. За даними Стокгольмського інституту дослідження проблем світу (SIPRI), повідомляють деякі українські ЗМІ, продажі «Укроборонпрому» за кордоном у 2016 р. становили 1 млрд дол. Щоправда, деякі вітчизняні експерти, зокрема вже згадуваний вище директор ЦДАКР В. Бадрак, свого часу вже висловлював доволі обґрунтовані сумніви щодо коректності даних SIPRI, вбачаючи в цьому інформаційно-психологічні елементи конкурентної боротьби на світовому ринку озброєнь і військової техніки. Тому не виключено, що зазначений Стокгольмський інститут у цьому випадку як обсяги фактичного експорту українських озброєнь міг подати інформацію про обсяги контрактів (тобто поки зобов'язань) з експорту українських ОВТ.

Водночас, як повідомила прес-служба «Укроборонпрому», цей державний концерн у 2017 р. отримав 28,3 млрд грн доходу від реалізації продукції, що відповідає показнику 2016 р. Згідно з повідомленням, у 2014 р. чиста виручка від реалізації продукції концерну становила 16 млрд грн, у 2015 р. – 21,5 млрд грн, у 2016 і 2017 р. – 28,3 млрд грн. І хоча офіційних підсумкових даних щодо експорту українських ОВТ у 2017 р. у ЗМІ ще не опубліковано, однак наведена інформація щодо величини доходу «Укроборонпрому» у 2016 і 2017 р. дає підстави припускати, що обсяги експорту українських озброєнь у 2017 р. не надто відрізнялися від показника 2016 р. Загалом проблеми експорту українських ОВТ заслуговують на окремий аналіз у контексті конкуренції на світовому ринку озброєнь.

Організаційні проблеми. Коротко зупинимося на деяких організаційних проблемах розвитку українського ОПК, які логічно впливають з необхідності його трансформації в умовах російської агресії. Зокрема, в останньому кварталі 2017 р. Кабінет Міністрів України ухвалив рішення про створення Державного науково-дослідного інституту випробування і сертифікації озброєння та військової техніки. Створення такої установи є необхідним кроком для забезпечення автономного й ефективного розвитку українського ОПК за нових складних геополітичних умов, включаючи військову агресію та гібридну війну з боку Росії.

Також останнім часом поліпшується організація підготовки кадрів для вітчизняного ОПК. Зокрема, «Укроборонпром» і провідні вищі навчальні заклади України почали розширену співпрацю, за якою студенти та викладачі долучилися до розроблення і виробництва озброєння. Понад 9 тис. студентів пройшли практику на підприємствах ДК, з яких понад 750 були працевлаштовані.

Увагу ЗМІ, причому не лише вітчизняних, привертають також факти корупції в українському ОПК. Зокрема, фактам корупції на ДП «Львівський державний авіаційно-ремонтний завод» (ЛДАРЗ) нещодавно була присвячена публікація у відомому американському виданні The New York Times. Зі свого боку, на своєму офіційному сайті ДК «Укроборонпром» у другій половині

лютого 2018 р. повідомив, що в цьому американському виданні присутні факти перекручування інформації.

І далі наголошувалося, що, «за результатами службового розслідування, керівника підприємства О. Кравчука було притягнуто до дисциплінарної відповідальності. Виявлені у 2016–2017 рр. матеріали щодо розтрати службовими особами ЛДАРЗ коштів під час закупівлі товарно-матеріальних цінностей у взаємопов'язаних комерційних структур (усього п'ять) передано до Генеральної прокуратури, НАБУ та СБУ». Крім того, у цьому ж повідомленні зазначалося, що «саме завдяки заходам внутрішнього контролю концерну з 2014 р. було передано до правоохоронних органів 185 матеріалів з ознаками зловживань і корупційних проявів на підприємствах “Укроборонпрому”. За ними розпочато 42 кримінальні провадження. Вжитими управлінськими заходами 28 керівників підприємств було відсторонено від посад, а ще 70 службових осіб було притягнуто до дисциплінарної відповідальності».

Загалом же треба зазначити, що корупційна активність у вітчизняному ОПК, певною мірою, є побічним результатом швидкого зростання ділової активності в цьому сегменті української економіки останніми роками. Водночас специфіка функціонування ОПК як такого, включаючи поширення режиму секретності, ускладнює громадський контроль за процесом боротьби з корупцією в ОПК. Тому обговорення в ЗМІ фактів корупції у вітчизняному ОПК, по суті, треба розглядати як потужний соціально-комунікаційний засіб удосконалення його роботи.

Судячи з повідомлень ЗМІ, доволі актуальним є питання виконавчої дисципліни у вітчизняному ОПК. Значною мірою це, на думку представників Міністерства оборони, обумовлено відсутністю в Україні органу виконавчої влади, відповідального за формування й реалізацію військово-економічної і військово-промислової політики, що фактично означає відсутність управління й координації діяльності підприємств ОПК. До такого ж висновку, згідно з повідомленнями ЗМІ, дійшли і члени спільної робочої групи Україна – НАТО.

Отже, проведений вище короткий аналіз показав, що український оборонно-промисловий комплекс і виробництво продукції подвійного призначення нині перебуває на якісно новому етапі свого розвитку. Окремі аспекти його діяльності (галузеві, зовнішньоторговельні, організаційні тощо) можуть бути об'єктами окремих досліджень, у тому числі й у контексті нинішньої гібридної війни Росії проти України (*При підготовці цієї роботи була використана інформація з таких джерел: Військова панорама (<https://wartime.org.ua>). – 2017. – 21.11; Державний концерн «УкрОборонПром» (<http://ukroboronprom.com.ua>); Дзеркало тижня. – 2016. – № 49; 2017. – № 25; Деловая столица (<http://www.dsnews.ua>). – 2017. – 25.11; Интерфакс-Украина (<http://ua.interfax.com.ua>). – 2017. – 28.02; Левый берег (<http://lb.ua>). – 2015. – 9.09; Новое время (<http://nv.ua>). – 2017. – 12.04; 5.05; 18.07; 9, 14, 18; 2018. – 3, 30.01; 2, 20, 21, 24, 26.02; Остров*

(<http://www.ostro.org>). – 2016. – 19.05; РБК Україна (<http://www.rbc.ua>). – 2018. – 12.01; Радіо «Свобода» (<https://www.radiosvoboda.org>). – 23.02; Сьогодні.ua (<http://www.segodnya.ua>). – 2017. – 25.05, 14.12; УНІАН (<http://www.unn.com.ua>). – 2016. – 19.10; Укррудпром (<http://www.ukrrudprom.com>). – 2015. – 10.07; УНІАН (<https://www.unian.ua>). – 2018. – 7, 21.02; Экономические известия (<http://eizvestia.com>). – 2018. – 11.02; Defence Blog (<http://defence-blog.com/news/ukrainian-company-develops-kamikaze-style-munition.html>); Depo.ua (<https://www.depo.ua>). – 2018. – 11, 12, 31.01).

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України

28 лютого 2018 р. під головуванням президента Національної академії наук України академіка Б. Патона відбулося чергове засідання Президії НАН України.

Під час зібрання було, зокрема, заслухано й обговорено дві наукові доповіді. З теми «Високопрецизійні мікропризмові структури і перспективи їх широкомасштабного застосування» виступив заступник директора з наукової роботи Інституту проблем реєстрації інформації НАН України член-кореспондент НАН України А. Крючин.

Головний науковий співробітник відділу математичного й економетричного моделювання Інституту проблем моделювання в енергетиці ім. Г. Є. Пухова НАН України доктор технічних наук, професор С. Саух виголосив доповідь «Проблеми математичного моделювання конкурентної рівноваги на ринку електроенергії».

Крім того, щодо меморандуму про спільні наміри Міністерства інфраструктури України та Національної академії наук України поінформував присутніх директор Інституту економіки та прогнозування НАН України академік В. Геєць.

Потому учасники засідання розглянули також питання про проведення річної сесії Загальних зборів НАН України й ряд інших поточних питань.

З докладним прес-релізом про цей захід можна буде ознайомитися в розділі «Засідання Президії НАН України» веб-сайту НАН України (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 28.02*).

7 березня 2018 р. відбулася сесія Загальних зборів НАН України, під час якої було обрано дійсних членів (академіків) і членів-кореспондентів

НАН України.

Як поінформував присутніх президент Національної академії наук України академік Б. Є. Патон, до нинішніх виборів Президія НАН України, з урахуванням положення Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо граничної чисельності членів Національної академії наук України у 200 академіків і 400 членів-кореспондентів, оголосила 22 вакансії академіків і 69 вакансій членів-кореспондентів з 84 спеціальностей.

«В основу розподілу вакансій за відділеннями та визначення спеціальностей було покладено прагнення забезпечити пріоритетний розвиток фундаментальних наук, передусім за тими напрямками, де українські вчені мають результати світового рівня. Безумовно, першочерговою умовою була наявність за кожною спеціальністю гідних кандидатів до обрання, і не лише в інститутах нашої академії, а й у вітчизняних вищих навчальних закладах, галузевих наукових і науково-технічних установах. Важливо також, аби, обираючи нових членів, наша академія не обмежувалася переважно Києвом, а й дбала про посилення науки в інших регіонах держави, і я вважаю, що цю необхідність наші відділення в процесі виборів врахували», – зазначив президент НАН України.

Про значний інтерес наукової громадськості до цих виборів свідчить, за його словами, високий конкурс претендентів. Так, на 22 вакансії академіків було висунуто й зареєстровано 60 кандидатів, тобто майже троє на одне місце, на 69 вакансій членів-кореспондентів – 229 кандидатів, або ж більше трьох на одне місце.

З висунутих кандидатів 219 є працівниками установ НАН України. Це – 75,7 % від загальної кількості претендентів. Сімдесят осіб (24,3 %) представляли вищі навчальні заклади, наукові установи різного відомчого підпорядкування й інші організації. Усе це свідчить про те, що попри складні умови сьогодення, авторитет Національної академії наук України в суспільстві залишається високим і відбиває її значення як найвищої наукової установи держави.

Список висунутих кандидатів було своєчасно, більше ніж за місяць до виборів, опубліковано в пресі й електронних засобах масової інформації для громадського обговорення, у якому взяли участь ради наукових установ, вищих навчальних закладів, окремі провідні вчені як України, так і інших держав, від яких надійшло кілька тисяч відгуків про наукову діяльність кандидатів. «Згідно з нашим Статутом уся підготовка до виборів відбувалася в умовах повної відкритості та свободи обговорення кандидатур. На вирішальній стадії виборної кампанії – загальних зборах відділень – також було створено всі умови для вільного обміну думками, критичних виступів, пропозицій, що безумовно сприяло здійсненню найбільш обґрунтованого, об'єктивного й незалежного вибору».

Коротко характеризуючи склад кандидатів у члени НАН України, обраних загальними зборами відділень, академік Б. Патон поінформував, що це – 22 кандидати в академіки та 68 – у члени-кореспонденти.

З 22 кандидатів у академіки 19 – працівники НАН України, двоє – учені, які працюють у вищих навчальних закладах країни, один кандидат представляє іншу наукову установу. Серед 68 кандидатів у члени-кореспонденти 54 працюють в установах Національної академії наук України, 12 – у вищих навчальних закладах і двоє – у галузевих та інших організаціях. У підсумку: серед кандидатів до обрання в члени НАН України 81 % були співробітниками наукових установ академії, 15,5 % – представниками вищої школи і 3,5 % – ученими, які працюють у галузевих та інших установах і організаціях України.

Вісімнадцять кандидатів в академіки і 42 у члени-кореспонденти працюють у Києві. Це становить 66,7 % від загальної кількості всіх кандидатів у члени НАН України. Двоє кандидатів в академіки працюють у Харкові і двоє – у Львові. Серед кандидатів у члени-кореспонденти було дев'ять осіб із Харкова, чотири – з Дніпра, по троє – зі Львова й Одеси, по одному – з Миколаєва, Івано-Франківська, Тернополя та Слов'янська Донецької області. Таким чином, у регіональних наукових центрах працює 33,3 % усіх обраних кандидатів у члени Національної академії наук України.

Середній вік академіків НАН України напередодні виборів становив 77,3 року, членів-кореспондентів – 71 рік. Середній вік обраних кандидатів в академіки НАН України становить 65,1 року, тобто є на 12 років меншим, ніж досі, а кандидатів у члени-кореспонденти – 63,4 року, що на 7,5 років менше, ніж до цього часу.

Серед обраних кандидатів у члени академії – дев'ять жінок. Це більше, ніж було обрано на будь-яких попередніх виборах за весь час існування НАН України. Що стосується нинішнього персонального складу академії, то наразі жінок трохи більше 2 % серед академіків і близько 9 % – серед членів-кореспондентів, а разом 6,6 % від загальної кількості членів академії.

Потому про результати виборів, що відбулися на загальних зборах відділень НАН України, присутнім доповіли академіки-секретарі цих відділень.

Після заслуховування й обговорення виступів відбувся фінальний етап виборів до складу Національної академії наук України. За підсумками таємного голосування обрано 21 академіка та 67 членів-кореспондентів НАН України (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 7.03*).

Президія НАН України та наукова рада Цільової програми наукових досліджень НАН України «Фундаментальні дослідження з фізики високих енергій та ядерної фізики (міжнародна співпраця)» на 2018–2020 рр. повідомляють, що на виконання постанови Президії НАН України від 01.12.2017 № 310 «Про результати виконання Цільової програми співробітництва НАН України з Європейським центром ядерних досліджень та Об'єднаним інститутом ядерних досліджень “Ядерна матерія в

екстремальних умовах» оголошується конкурс проектів за цільовою програмою наукових досліджень НАН України «Фундаментальні дослідження з фізики високих енергій та ядерної фізики (міжнародна співпраця)».

Мета Програми – подальший розвиток в інститутах НАН України фундаментальних досліджень з фізики високих енергій і ядерної фізики. Галузях науки, де сьогодні серйозне просування вперед можливе тільки на шляху приєднання до визнаних міжнародних наукових колективів.

Концептуально Програма передбачає об'єднання зусиль усіх зацікавлених колективів НАН України і створення умов, які забезпечували б їхню участь у спільних наукових і технологічних проектах провідних міжнародних лабораторій світу, у тому числі ЦЕРН, LNGS (Національна лабораторія Gran Sasso), GSI Fair та ін.

Структура Програми. Структурно програма має два розділи, які передбачають розвиток співробітництва НАН України в галузях «фізика високих енергій» і «ядерна фізика»

Основними завданнями Програми є:

- ♦ забезпечення високого рівня досліджень з фізики високих енергій і ядерної фізики, які виконуються установами НАН України, шляхом активної участі в наукових та технологічних проектах ЦЕРН та інших колаборацій, зокрема у створенні нового колайдера CLIC і розробленні нових прискорювачів для адронної терапії;

- ♦ забезпечення участі українських науковців в організації та проведенні фундаментальних досліджень з фізики високих енергій щодо експериментального підтвердження ефектів, передбачених українськими фахівцями;

- ♦ забезпечення безпосередньої участі українських науковців в експериментах, які здійснюють ЦЕРН, GSI Fair, LNGS та інші міжнародні колаборації (за умов наявності підтверджень з боку колаборацій про зацікавленість у співпраці з українськими партнерами);

- ♦ забезпечення обміну інформацією, підтримка подальшого розвитку ГРІД-технологій та інших інформаційних інновацій.

Термін подання запитів – до 20 березня 2018 р.

Термін дії проектів: 2018–2020 рр.

Умови конкурсу наукових проектів, спрямованих на виконання завдань Цільової програми наукових досліджень НАН України «Фундаментальні дослідження з фізики високих енергій та ядерної фізики (міжнародна співпраця)»

1. У конкурсі беруть участь проекти, виконавцями яких є установи НАН України.

2. До участі в конкурсі допускаються тільки проекти, що спрямовані на виконання завдань Програми.

3. Перевага надається проектам, які відповідають концепції Програми та спрямовані на вирішення основних завдань Програми.

4. Виконавець проекту зазначає планові обсяги фінансування на три роки (у межах терміну виконання програми), але фінансування проекту визначається НАН України щорічно на поточний рік.

5. Для участі в конкурсі виконавець у зазначений в оголошенні термін має подати запити на виконання проекту, оформлені відповідно до форм запитів українською та англійською мовами у двох примірниках кожний. Запити, що не відповідатимуть цим вимогам або неправильно заповнені, не розглядатимуться.

6. Заповнені форми запитів подаються до Відділення ядерної фізики та енергетики НАН України в електронній формі (у форматі MS Word) на CD-ROM або надсилаються на електронну адресу: kocheshev@nas.gov.ua [у темі листа вказати «запит-ЦЕРН-2018») та паперовому вигляді (по два примірники українською та англійською мовами, за адресою: 01601, м. Київ 30, вул. Володимирська, 54, Відділення ядерної фізики та енергетики НАН України, кімната 229, тел. (044) 239–65–32, (044) 235–23–64].

7. Дата подання запитів визначається за датою реєстрації запиту у Відділенні ядерної фізики та енергетики НАН України або датою відправлення паперових форм (за поштовим штемпелем).

8. Кожна пропозиція буде зареєстрована та передана до наукової ради Програми. Після проведення наукової експертизи її результати будуть розглянуті та в разі доцільності виконання проекту затверджені науковою радою Програми.

9. У разі недостатнього фінансування Програми виконання деяких проектів, які отримали позитивну оцінку, за рішенням наукової ради Програми може бути перенесено на наступний рік.

10. Запити на проект, який за результатами конкурсу не прийнято до виконання, не повертаються.

11. Форму запиту розміщено на сайті НАН України.

12. Термін подання пропозицій – до 20 березня 2018 р. (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 2.03*).

17 березня 2018 р. у межах археологічного лекторію «Про що розповідає археологія» відбудеться черговий захід – лекція «Шаман. Мисливець. Олень».

Лекцію читатиме науковий співробітник відділу археології кам'яної доби Інституту археології НАН України кандидат історичних наук Н. Михайлова.

Що відчуває людина, яка хоче перетворитися на оленя? За часів доби каменю на наших землях та інших територіях Північної Євразії жили племена мисливців на оленів. Вони вірили в те, що їхніми предками є ці шляхетні тварини. Їхнім шаманам довелося «навчитися» віртуально перетворюватися на цього звіра, щоб «спілкуватися» з духами предків. Про

це й чимало іншого з культової та обрядової сфери мисливців на оленів і йтиметься у лекції.

Початок – традиційно о 12.00 год за адресою: м. Київ, вул. Б. Хмельницького, 15 (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 2.03).

22 лютого 2018 р. в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (м. Львів) відбулася конференція «Український простір родини Горбачів», присвячена 100-річчю від дня народження професора О. Горбача.

Відкрила наукову частину цього заходу його організатор, завідувач відділу української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України кандидат філологічних наук Н. Хобзей, зачитавши вітального листа від міністра освіти й науки України Л. Гриневич. У ньому йшлося про величезний і вагомий науковий спадок О. Горбача, його подвижницьку працю як видавця заборонених на той час праць, дуже важливу перекладацьку діяльність його дружини А.-Г. Горбач.

Фундаментальні доповіді учасників конференції – М. Мозера (Відень, Австрія), Н. Пуряєвої (Київ), М. Чікало (Львів), Г. Тимошик (Львів), Ю. Ясіновського (Львів), Н. Хобзей (Львів) – дали змогу рельєфно уявити й осмислити наукову спадщину вченого, хоча б частково осягнути безмежний простір його наукових зацікавлень.

Особливою, наповненою теплим світлом спогадів, стала завершальна частина заходу: глибокі роздуми І. Калинця про роль родини Горбачів в українській історії, неймовірно цікаві й емоційні спогади о. Івана Дацька про його неодноразове перебування вдома у професора О. Горбача, яскраві фрагменти з життя Олекси й Анни-Галі Горбачів у розповідях Т. Шманька, слова вдячності, світлини з родинного архіву, жвавий голос Г. Горбач із записаного на плівку інтерв'ю (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 5.03).

6–7 лютого 2018 р. у Національному технічному університеті (НТУ) «Дніпровська політехніка» (м. Дніпро) відбулися Всеукраїнські Шевченківські читання, у межах яких уперше на Придніпров'ї було презентовано «Шевченківську енциклопедію» в шести томах. Захід відбувся за участі голови редакційної колегії видання, директора Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України академіка М. Жулинського.

Ректор НТУ «Дніпровська політехніка» академік Г. Півняк анонсував відкриття в очолюваному ним університеті кафедри філології й мовної комунікації.

Координатор Центру культури української мови ім. О. Гончара кандидат філологічних наук, професор С. Ігнат'єва під час відкриття заходу

наголосила, що Шевченківські читання та презентація «Шевченківської енциклопедії» є унікальною подією на Придніпров'ї. Вона зазначила, що вітчизняні шевченкознавці працювали над цим виданням кілька десятиліть. До роботи долучилися академічні літературознавці, мистецтвознавці, лінгвісти, історики, а також музейники. Метою проекту було укладення цілісного комплексу біографічних відомостей про Кобзаря, глибоке осмислення його літературної, образотворчої, епістолярної спадщини. За словами С. Ігнат'євої, енциклопедія репрезентує дослідження всієї багатоманітності особистісного і творчого вияву Т. Шевченка.

Академік М. Жулинський назвав НТУ «Дніпровська політехніка» унікальним серед вітчизняних університетів – завдяки його важливій гуманітарній складовій. Свою доповідь учений присвятив темі вибору, адже колись захоплення дослідженням життя і творчості Т. Шевченка спонукало його самого обрати науковий шлях.

Під час візиту до НТУ «Дніпровська політехніка» М. Жулинський відвідав університетські музеї (історичний і мінералогічний), бібліотеку, міський музей АТО, будинок-музей Д. Яворницького, а також поспілкувався на брифінгу з місцевими журналістами.

Відеозапис презентації «Шевченківської енциклопедії» в Дніпрі можна переглянути за посиланням: https://www.youtube.com/watch?time_continue=1&v=9amhy0kAckY.

Додатково про це читайте в статті щоденної всеукраїнської газети «День» за посиланням: <https://day.kyiv.ua/uk/news/120218-u-dnipri-predstavlyly-shevchenkivsku-encyklopediyu> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2018. – 19.02).*

4–6 квітня 2018 р. в Інституті фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАН України (проспект Науки, 41, м. Київ, 03028, Україна) відбудуватиметься Конференція молодих учених з фізики напівпровідників «Лашкарьовські читання–2018» з міжнародною участю, присвячена 100-річчю Національної академії наук України.

Організатори заходу – Національна академія наук України, Інститут фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАН України, Рада молодих учених Інституту фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАН України.

Тематика конференції:

1. Напівпровідникове матеріалознавство.
2. Фотовольтаїка та енергозбереження.
3. Сенсорні системи.
4. Напівпровідникова ІЧ- і НВЧ-техніка.
5. Перспективні та інноваційні розробки.

Робочі мови конференції: українська, англійська, російська...

Голова оргкомітету – С. Левицький, тел.: +38 (097) 337–25–22.

Додаткову інформацію шукайте на веб-сторінці:
<http://isp.kiev.ua/index.php/uk/lashkaryov-reading-ua> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 2.03).

14–19 травня 2018 р. в Івано-Франківську (на кафедрі інформатики факультету математики та інформатики Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника) відбудеться Міжнародна науково-практична конференція «Інформаційні технології та комп'ютерне моделювання».

Організатори заходу – Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, Центр математичного моделювання Інституту прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України, Вінницький національний технічний університет.

До конференції долучаться Міністерство освіти й науки України, Інститут кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України, Національний авіаційний університет, Інститут інженерів з електротехніки та електроніки (ІЕЕЕ; Українська секція), Асоціація «Інформаційні технології України», Громадська організація «Івано-Франківський ІТ кластер», а також зарубіжні учасники – Лодзький університет, АГН Науково-технологічний університет (обидва – Польща), Економічна академія «Д.А. Ценов» (Болгарія), Фінансово-економічний інститут Таджикистану, Новий університет Лісабона (Португалія), Азербайджанська державна нафтова академія, Об'єднаний інститут проблем інформатики НАН Білорусі.

Основні напрями роботи конференції.

Секція 1. Інформаційні технології в технічних і системах спеціального призначення.

Секція 2. Інформаційні технології в соціумі, освіті, медицині, економіці, управлінні, екології і юриспруденції.

Секція 3. Теорія інформації, кодування й перетворення форми інформації.

Секція 4. Цифрова обробка й ущільнення інформації.

Секція 5. Захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах.

Секція 6. Архітектоніка й компоненти комп'ютерних систем і мереж.

Секція 7. Математичне й комп'ютерне моделювання складних систем.

Секція 8. Прикладні методи дослідження дискретно-неперервних математичних моделей.

Робочі мови: українська, англійська, польська.

Планується: до початку конференції – видання збірника матеріалів конференції з наданням ISBN; під час конференції – можливість дистанційної участі в засіданнях секцій засобами Skype; після закінчення конференції – онлайн-опублікування матеріалів конференції.

Матеріали доповідей, рекомендованих рішеннями секційних засідань, буде видано в наукових фахових виданнях України («Вісник ВПІ», «Вісник ПНУ», «Інформаційні технології та комп'ютерна інженерія», «Наукові праці ВНТУ», Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, «Оптико-електронні інформаційно-енергетичні технології», «Карпатські математичні публікації», «Фізико-математичне моделювання та інформаційні технології», Mathematical Modeling and Computing).

Заявки на участь у конференції й матеріали доповідей приймаються до 31 березня 2018 р.

Докладну інформацію шукайте на сайті конференції: <http://itcm.comp-sc.if.ua> (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 19.02*).

22–25 травня 2018 р. у Львові відбудеться Міжнародна наукова конференція «Сучасні проблеми механіки та математики», присвячена 100-річчю Національної академії наук України, 90-річчю від дня народження академіка Я. С. Підстригача (1928–1990) та 40-річчю створеного ним Інституту прикладних проблем механіки і математики НАН України.

Організатори заходу – Національна академія наук України, Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстригача НАН України, Львівський національний університет ім. І. Франка, Національний університет «Львівська політехніка» й Українське товариство з механіки руйнування матеріалів. Проходитиме захід в Інституті прикладних проблем механіки й математики ім. Я. С. Підстригача НАН України і Львівському національному університеті ім. І. Франка.

Мета зібрання – представлення й обговорення сучасних проблем і досягнень у галузі механіки та математики, зокрема тих, що тісно пов'язані з науковою діяльністю академіка Я. Підстригача. Треба зазначити, що вченому належать ґрунтовні дослідження в галузі термодинаміки нерівноважних процесів, термомеханіки, механотермодифузії, магнітотермомеханіки електропровідних тіл, гідроакустики, механіки тіл з покриттями й поверхневих явищ і за іншими напрямками сучасної механіки. Я. Підстригач працював також над актуальними математичними проблемами механіки, прикладної математики й інших суміжних наук, постійно шукав нові форми співробітництва науки і виробництва.

Програмою конференції передбачено виголошення пленарних, секційних і стендових доповідей з таких проблем:

- математичне моделювання в механіці деформівних твердих тіл;
- математичні методи механіки й термомеханіки;
- механіка неоднорідних твердих тіл і наномеханіка;
- механіка контактної взаємодії, тіл з тріщинами й тонкими включеннями;

- динаміка неоднорідних середовищ;
- оптимізація й проектування елементів конструкцій і біомеханічних систем;
- міцність і втома матеріалів;
- числові методи;
- теорія функцій та функціональний аналіз;
- диференціальні рівняння й математична фізика;
- алгебра, геометрія, топологія.

Заповнені реєстраційні форми учасників і матеріали доповідей приймаються до 15 березня 2018 р.

Додаткову інформацію, електронну версію реєстраційної форми та зразок оформлення матеріалів доповіді розміщено на веб-сторінці конференції за адресою: <http://www.iapmm.lviv.ua/mpmm2018> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 21.02).

17–22 вересня 2018 р. у Києві відбудеться Міжнародна наукова конференція «Стохастичні рівняння, граничні теореми та статистика випадкових процесів», присвячена 100-річчю від дня народження українського математика Й. Гіхмана (1918–1985).

Організатори заходу – Інститут математики НАН України, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського», Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Донецький національний університет ім. В. Стуса, Ужгородський національний університет, Університет Осло (Норвегія).

Програмою зібрання передбачено доповіді й чотири мінікурси, присвячені темам, які тісно пов'язані з науковою діяльністю Й. Гіхмана.

Секції конференції:

1. Стохастичні рівняння та граничні теореми.
2. Статистика випадкових процесів.

Запрошені доповідачі:

1. Giulia Di Nunno (University of Oslo, Norway).
2. Nikolai Leonenko (Cardiff University, UK).
3. Rostyslav Maiboroda (Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine).
4. Mykhailo Osypchuk (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ukraine) and Mykola Portenko (Institute of Mathematics, NAS of Ukraine).
5. Sylvie Roelly (Institute of Mathematics, University of Potsdam, Germany).
6. Michael Scheutzow (Technical University of Berlin, Germany).

У рамках конференції буде проведено чотири мінікурси:

1. Intermittency for parabolic Anderson equations [Xia Chen (University of Tennessee, USA)].

2. Infinitely-dimensional aspects of one-dimensional stochastic flows [Andrey A. Dorogovstev (Institute of Mathematics, NAS of Ukraine)].

3. On one-dimensional stochastic differential equations [Hans-Jurgen Engelbert (Friedrich Schiller University, Germany)].

4. Branching random walks [Zhan Shi (University Paris VI, France)].

Термін ранньої реєстрації учасників та оплати організаційного внеску – до 17 квітня 2018 р. Термін подання тез доповідей – до 17 червня 2018 р.

Докладнішу інформацію про конференцію розміщено на сайті: <http://matan.kpi.ua/gikhman100conf> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2018. – 28.02).*

2–4 жовтня 2018 р. на базі Ужгородського національного університету відбудеться VIII Українська наукова конференція з фізики напівпровідників (УНКФН-8), присвячена 100-річчю Національної академії наук України.

Організатори заходу – Національна академія наук України, Міністерство освіти й науки України, наукова рада з проблеми «Фізика напівпровідників і діелектриків» при Відділенні фізики і астрономії НАН України, Українське фізичне товариство, Інститут фізики напівпровідників ім. В. Є. Лашкарьова НАН України, Ужгородський національний університет, Інститут електронної фізики НАН України.

Наукові напрями конференції:

1. Нові фізичні явища в об'ємі та на поверхні напівпровідників.
2. Фізичні явища у низькорозмірних структурах.
3. Фізика напівпровідникових приладів.
 - 3.1. Проблемні питання мікро- та наноелектроніки.
 - 3.2. Сучасні фізико-технічні аспекти напівпровідникової сенсорики й оптоелектроніки.
 - 3.3. Надвисокочастотна та терагерцова електроніка.
 - 3.4. Сонячна енергетика.
4. Матеріалознавство, технології й діагностика напівпровідникових матеріалів.

Робочі мови конференції: українська, англійська, російська.

Кінцевий термін реєстрації учасників – 10 травня 2018 р. Тези доповідей приймаються до 31 травня 2018 р. Реєстрація й подання тез здійснюється в режимі онлайн на сайті конференції: <http://conference.isp.kiev.ua>, <https://sites.google.com/site/uscsyb>.

У межах заходу заслуховуватимуться запрошені пленарні й усні секційні доповіді, а також відбудуться представлення та огляд стендових доповідей. Крім того, планується лекційна програма з актуальних проблем фізики напівпровідників для студентів і молодих науковців (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2018. – 2.03).*

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Які процеси відбуваються в нашому мозку під час сну? Чи існують нижня і верхня межі його тривалості? Скільки можна спати вдень, аби не нашкодити своєму здоров'ю? Які чинники впливають на засинання і якими наслідками загрожують обернутися розладу сну? На ці й інші запитання в ефірі програми «Громадська хвиля» (спільний проект радіостанцій «UA: Українське радіо» та «Громадського радіо») відповіла вчена-нейрофізіолог і популяризатор науки, завідувач відділу сенсорної сигналізації Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України доктор біологічних наук, професор Н. Войтенко.

Сон є життєво важливим для людського організму станом і виник як спосіб пристосування багатьох живих істот до зміни дня й ночі внаслідок обертання Землі навколо своєї осі. Активність організму регулюється на молекулярному рівні – за допомогою так званих циркадних ритмів (відкривачів молекулярних механізмів, що контролюють циркадні ритми, було відзначено Нобелівською премією в галузі фізіології та медицини 2017 р.). «У світлу й темну пори доби ми відчуваємося по-різному, оскільки змінюються всі наші біохімічні процеси. Зі зміною світла й темряви, зокрема, змінюється співвідношення між різними нейропередавачами. Це – речовини, що визначають і забезпечують зв'язок між нейронами. Вдень в організмі домінують амінокислоти, що допомагають мозкові сприймати інформацію, а клітинам – обмінюватися сигналами. Завдяки цьому виконується когнітивна функція – пізнання навколишнього світу, мислення, запам'ятовування. Вночі виробляються інші речовини», – пояснює Н. Войтенко. За її словами, людський мозок ніколи не відключається повністю, оскільки керує всіма функціями організму. «Уві сні ми продовжуємо дихати, наше серце б'ється. І все це контролює мозок. Але, крім цього, саме під час сну в мозку відбуваються два надзвичайно важливі процеси. По-перше, пам'ять із гіпокампу переноситься до кори головного мозку (своєрідного сховища тривалого зберігання). Якщо порівнювати з комп'ютерами, то можна сказати, що оперативна пам'ять записується на жорсткий диск. Більше того, тільки в цей час відбувається консолідація пам'яті, тобто події, які сталися з людиною впродовж останнього дня, вкладаються в парадигму всього її попереднього досвіду. По завершенні цього процесу немовби збирається пазл, наш мозок аналізує інформацію, а вранці – видає певне рішення. Про ці процеси люди здогадувалися давно. Недаремно в багатьох мовах існують приказки на кшталт “Ранок мудріший за вечір” або – в сучасному формулюванні – “З цієї думкою потрібно переночувати”. Другий надважливий процес – очищення мозку від продуктів метаболізму. Якщо в організмі загалом є лімфатична система, котра очищує його від токсинів, бактерій тощо й особливо активізується при різних захворюваннях, то в мозку такої системи немає (а мозок, між іншим, це орган, що метаболізує найбільше), проте, як довела данська вчена, професор нейрохірургії М. Недергаард, є інша, власна. І

працює вона лише під час сну, байдуже – природного чи спровокованого медикаментозно. Під час ряду експериментів було, наприклад, доведено, що при розладах сну з мозку не виводиться неправильно згорнутий бета-амілоїдний білок, який фіксується в організмі при хворобі Альцгеймера. Тому зараз багато науковців припускають наявність певного зв'язку між розвитком цієї патології та порушеннями сну. Хоча наразі це лише гіпотеза», – зауважує Н. Войтенко.

За словами гості радіопередачі, тривалість сну є індивідуальною для кожної людини, визначаючись у тому числі спадковими чинниками. Так, досі не відомо, рецесивним чи домінантним є ген, мутації якого дають змогу людині спати менше. До речі, одним з найвідоміших носіїв цього гена була прем'єр-міністр Великої Британії М. Тетчер. З іншого боку, не знаходить наукового підтвердження поширений міф про те, що буцімто всі геніальні люди сплять мало. До слова, видатний фізик, автор теорії відносності А. Ейнштейн щодня витрачав на сон у середньому 10 год, від чого його інтелектуальні здібності зовсім не страждали. Проте оптимальні межі тривалості сну все ж існують – від 7 до 10 год на добу, причому для більшості дорослих людей достатньо 7–8 год. Головне – спати саме в темну пору доби (і, до того ж, суворо дотримуватися розкладу, тобто регулярно лягати в один і той же час), радить Н. Войтенко, адже саме з настанням темряви в організмі починає продукуватися мелатонін – гормон, що дає змогу заспокоїтися, розслабитися й заснути. Цей гормон виробляється впродовж усієї ночі. Уранці його змінює кортизол – денний гормон, гормон стресу, завдяки якому людина здатна мобілізувати свої сили для тієї чи іншої активності. Максимальна концентрація цього гормону припадає приблизно на 10:00. Недаремно робочий день розпочинається, як правило, дещо раніше.

Необхідну індивідуальну тривалість сну можна обчислити самотужки, говорить учена. Для цього потрібно підготуватися заздалегідь: кілька днів поспіль спати достатньо, не пити перед сном кави й алкогольних напоїв, добре провітрити приміщення, лягти у зручну постіль, не відволікатися на сторонні справи, заснути й прокинутися без будильника.

Не зашкодить і короткий денний сон (переважно під час обіду), якщо дотримуватися головного правила – спати або щонайдовше 15–20 хв, або щонайменше 1,5 год, щоб не прокинутися посеред фази глибокого сну, яка настає приблизно за півгодини після початку засинання й триває майже годину. Тоді такий сон буде продуктивним і корисним для здоров'я. Засинаючи вдень, можна також використовувати світло- і звукоізоляцію, щоб жодні подразники не змусили прокинутися раніше, ніж належить.

Найпоширенішою причиною, яка заважає людям засинати й нормально відпочивати під час сну, є стрес. Еволюційно гормон, вироблення якого в такому стані різко зростало, давав змогу мобілізувати можливості організму на вирішення того чи іншого завдання, наприклад боротьби з дикими тваринами або втечі від них (стратегія fight or fly – бийся або тікай). Тобто стрес компенсувався фізичним навантаженням. Нині ж після важкого дня

мало хто ходить знімати напруження до спортзалу, а за відсутності фізичної втоми людині в такому стані вкрай важко заснути. За словами вченої, стрес, видозмінюючись, супроводжував людство на всіх історичних етапах і був присутній завжди. Проте можна стверджувати, що нині ми стали спати в середньому менше, ніж раніше, через винайдення електричного освітлення й подальший розвиток технологій. Сучасна людина спить менше, тому що значно зросли обсяги інформації, які вона має сприйняти й обміркувати впродовж дня.

Насамкінець Н. Войтенко підкреслила, що снодійні препарати треба вживати виключно за рецептом, а постійні проблеми із засинанням, хронічна нестача сну можуть бути ознаками певних захворювань, отже, необхідно обов'язково звертатися до лікаря для з'ясування причин. «Провівши 16 год без сну, нормальна здорова людина з настанням ночі має заснути. Треба виробити для себе нормальну поведінку сну. Буває, ліжко незручне, сусіди галасливі, температура повітря зависока, в приміщенні задушливо. Спати мало – шкідливо, тому що порушується робота систем, які працюють тільки під час сну» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 6.03*).

21 лютого 2018 р. – з нагоди Міжнародного дня захисту рідної мови – український мультимедійний проект Idealist.media започаткував серію відеолекцій директора Інституту української мови НАН України доктора філологічних наук П. Гриценка, присвячених історії української мови та мовній ситуації в нашій країні.

«Мова – це те, що єднає людей саме як людей», – говорить П. Гриценко, пояснюючи, що дитина називається немовлям, доки не опанує мови, за допомогою якої пізнаватиме навколишній світ. За його словами, мовна ситуація в Україні нині непроста, однак це пов'язано з набуттям нашою державою суб'єктності в міжнародних відносинах. Упродовж останніх років означився істотний прогрес у формуванні україномовного простору в Україні, у першу чергу завдяки зростанню зацікавленості молоді українською мовою й культурою.

Про посилення цього інтересу свідчать численні звернення від громадян, що надходять на адресу Інституту української мови НАН України, з проханням розповісти про походження й розвиток української мови, а також допомогти з'ясувати правду в цих делікатних питаннях суспільного життя. Власне, цикл відеолекцій П. Гриценка для українського мультимедійного проекту Idealist.media й покликаний задовольнити громадську потребу в науково обґрунтованій інформації з мовних питань. Головне завдання публічного дискурсу про мови та реалізацію державної мовної політики вчений вбачає в досягненні взаєморозуміння й збалансованого функціонування державної мови та мов національних

менших, напрацюванні принципів безконфліктного співжиття різних груп (у тому числі мовних), захисті прав особи й громадянина.

У цивілізованих країнах немає мовної анархії: держава може й зобов'язана врегулювати міжнаціональні та міжмовні відносини. Але при цьому треба враховувати особливості мовної ситуації, що історично склалася на тій чи іншій території. По-своєму унікальною є і українська мовна ситуація, тому некритичне використання зарубіжного досвіду в місцевих умовах не дасть сподіваного позитивного результату, переконує П. Гриценко: «Маємо бути дуже ощадливими, розуміючи, яким багатством ми вже володіємо сьогодні, та спиратися насамперед на власні інтелектуальні й культурні ресурси, на свою історичну традицію. Кожен українець повинен мати бодай мінімальні знання про історичне минуле української мови, якою в різні часи було написано й видано величезні зібрання текстів різного спрямування – богословських, поетичних, наукових».

Українська мова нерідко відігравала ключову роль у державотворчих процесах упродовж попередніх епох, і вплив її сягає углиб століть. Не кожний нині пам'ятає, що в XVII ст. вона, поряд з польською, була мовою спілкування в парламенті (Сеймі) Речі Посполитої. Староукраїнською послуговувалися молдовські й румунські господарі, нею ж склалися різні юридичні акти, грамоти про встановлення економічних відносин, про проведення меж між землями тощо. Свідченням цього є документи, що датуються XIV–XV ст. Зазначені краї належали до Київської митрополії, яка надсилала туди своїх намісників, архіпастирів, якими нерідко були служителі Києво-Печерської лаври. Одного з них – поета, філософа, релігійного діяча Паїсія Величковського – поховано в Нямецькому монастирі на території сучасної Румунії, куди він з Києва привіз культуру перекладання й переписування книг, а також книгодрукування. Староукраїнською мовою написано й Литовський статут – звід законів Великого князівства Литовського.

«Я бачу майбутнє української мови зовсім не в темних тонах. Тому що за роки незалежності ми маємо надзвичайної, я б сказав, вибухової, вулканічної сили доплив нових талановитих письменників, поетів, драматургів. Їхні пошуки постійно тривають, часом – у неперспективному ключі, коли вдаються до різних мовних експериментів. Але в цілому кількість і дуже часто якість того, що прийшло в літературу й доступне сьогодні українському читачеві, вражає. За всіх наших негараздів, які затуляють нам перспективу бачення, повноту картини, ми маємо те, що стверджує українську мову, культуру й, відповідно, націю», – підкреслює П. Гриценко.

На завершення науковець наголосив, що найкращий спосіб відзначити Міжнародний день захисту рідної мови – це придбати й прочитати хоча б одну українську книгу.

Більше дізнавайтеся з відеозапису: <https://youtu.be/6uaQff-N1AU> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 5.03).

Скільки шлюбів укладається й розривається в Україні щороку й що мотивує наших співгромадян одружуватися та розлучатися? Як чисельно співвідносяться зареєстровані й незареєстровані шлюбні союзи? Якими є регіональні особливості шлюбно-сімейної ситуації в нашій країні, чи можна прогнозувати її зміни й чому науковці вважають, що загалом вона дещо погіршилася? З чим пов'язане відносне зменшення кількості розлучень, яке спостерігається впродовж кількох останніх років? Які вияви має процес трансформації інституту сім'ї на глобальному й національному рівнях? На ці та інші питання в інтерв'ю виданню «Сьогодні» відповіла провідний науковий співробітник відділу досліджень демографічних процесів і демографічної політики Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України кандидат економічних наук Л. Слюсар.

«Сучасне суспільство, особливо країни європейської цивілізації, характеризуються певними закономірностями, змінами в шлюбній сфері. Водночас кожна країна має свої особливості, у тому числі й Україна. Особливістю України є те, що рівень шлюбності в нас високий за європейськими мірками. І десь до віку 30–35 років, ось цей віковий інтервал, фактично 90 % населення або перебуває у шлюбі, або раніше перебувало у шлюбі. Позашлюбна самотність для нас нехарактерна. <...> За результатами вибірових обстежень ми можемо зробити висновок, що рівень шлюбності досить високий. Водночас усі сучасні тенденції, які відбуваються в шлюбній сфері, мають місце і в Україні. Це насамперед підвищення віку вступу в шлюб. Хоча в нас він усе-таки нижчий, ніж у більшості країн Європи, але, тим не менше, зараз у нас середній вік реєстрації першого шлюбу для жінок 25 років, а для чоловіків – майже 28 років. Відходить у минуле рання шлюбність, тобто шлюби до 18 років. Якщо в середині 1990-х років це був досить великий відсоток – 8 % шлюбів, навіть до 10 %. То зараз це 1 % шлюбів. Це стає дійсно рідкісним явищем.

<...> Це питання – про сучасний стан інституту сім'ї – дуже складне й дискусійне. Є точка зору, що ми переживаємо кризу сім'ї (багато розлучень, низька народжуваність тощо). Але є й інший підхід: і європейські вчені, і ми дотримуємося думки, що відбувається трансформація інституту сім'ї, він змінюється. Сім'я залишиться, але форми її можуть змінюватися. Раніше, наприклад, мотивами вступу в шлюб дуже часто були економічні. Сто років тому родина була однодохідною, чоловік працював, а жінка – ні. І жінці, щоб вести гідний спосіб життя, потрібно було або вступити в шлюб, або піти в монастир. З іншого боку, умови життя, особливо в сільській місцевості (відсоток сільського населення був високим), були такими, що чоловікові жити одному було дуже складно. Економічні умови були такими, що змушували вступати в шлюб. Зараз основний мотив вступу в шлюб – мати рідну людину, тобто причини зовсім інші. Звісно, це змінює умови життя. Зараз є сфера обслуговування, людина може десь харчуватися і, скажімо,

чоловікові не потрібна жінка, щоб його обслуговувати. А жінці, якщо говорити примітивно, не потрібен чоловік, щоб її утримувати. В ідеалі і жінка, і чоловік самостійніші. Тому ці процеси стають складними. Складніше вибір: людина вибирає тому, що їй хтось близький, а не тому, що інакше просто не можна жити. Це дуже цікаві процеси. Це відбувається, і ми спостерігаємо різноманітність родинних форм», – говорить учена.

Повний текст публікації доступний за посиланням: <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/sociologiya-lyubvi-kak-ukraincy-zaklyuchayut-braki-i-pochemu-razvodyatsya-1113755.html> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 21.02).

Про стратегічну взаємодію раціональних гравців, більш відому як теорію ігор, інтернет-виданню «Українська правда. Життя» розповів старший науковий співробітник відділу теорії комп'ютерних обчислень Інституту програмних систем НАН України, доцент кафедри математичних методів системного аналізу Навчально-наукового комплексу «Інститут прикладного системного аналізу» Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського» МОН України та НАН України кандидат фізико-математичних наук О. Ігнатенко.

Коли і з чого виникла теорія ігор та які науковці відіграли вирішальну роль у набутті нею широкої популярності? Що таке метод мінімаксу й рівновага Неша та в чому полягає суть гри «ультиматум»? У яких галузях теорія ігор нині застосовується найчастіше та за що й чому її критикують? Чи «грають в ігри» тварини, і що в такому випадку вважати стратегією та виграшем? Відповіді на всі ці й інші питання шукайте за посиланням: <https://life.pravda.com.ua/columns/2018/02/3/228782>.

Зі статтями авторства О. Ігнатенка, присвяченими теорії ігор, можна ознайомитися в його особистому блозі: <https://site.ua/olexii.ignatenko> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 28.02).

16 лютого 2018 р. щоденна всеукраїнська газета «День» опублікувала інтерв'ю з провідним вітчизняним фахівцем у галузі сонячної фізики завідувачем відділу фізики Сонця Головної астрономічної обсерваторії (ГАО) НАН України членом-кореспондентом НАН України Н. Щукіною.

«Починаючи з 1900 р. збитки від різного роду катастроф, пов'язаних із сонячною активністю, оцінюються у трильйони доларів. Мільйони людей стають жертвами природних катаклізмів. Щоб завчасно передбачити вплив сонячної активності на біосферу та соціально-економічну систему Землі, необхідно проводити моделювання космічної погоди, яке неможливе без моніторингу глобальних змін Сонця на тривалих відрізках часу», – говорить

учена. – На сьогодні ми наближаємося до мінімуму 24 циклу. Рівень активності Сонця в цьому циклі в чотири рази нижчий максимальних значень, зафіксованих за 260 років безперервних спостережень Сонця. Іншими словами, сонячна активність наближається до мінімуму, схожого на мінімум Дальтона, який спостерігався в 1790–1830 рр. Нагадаю, мінімум Дальтона і більш відомий мінімум Маундера, що припав на 1645–1715 рр., збігаються за часом з глобальним похолоданням клімату в XVII і XIX ст.»

Вивченням найближчої до нашої планети зорі займаються і фахівці ГАО НАН України. «Співробітники нашого відділу отримали математичні співвідношення для великої сітки моделей атмосфер зір, які дають змогу оцінити вміст літію, кисню й заліза залежно від ефективної температури, прискорення сили тяжіння та металевості. Ці результати мають важливе значення при розв'язанні таких фундаментальних питань астрофізики, як походження Всесвіту та його еволюція, нуклеосинтез елементів під час великого вибуху, еволюція галактик і зір, внутрішня будова й структура атмосфер зір і Сонця», – пояснює Н. Щукіна.

З якими зарубіжними центрами українські вчені виконують спільні дослідження в галузі фізики Сонця і які цікаві результати вже вдалося отримати? У яких спостереженнях задіяно реконструйований вітчизняний горизонтальний сонячний телескоп АЦУ-5 – «унікальний науковий об'єкт, найліпше пристосований для моніторингу спокійного Сонця» й один з найпотужніших у світі сонячних телескопів? Які існують теорії про формування Сонячної системи? Чи зростає в українському суспільстві інтерес до науки? Докладно про це й багато іншого читайте в повному тексті публікації: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/yak-sogodni-doslidzhuyut-sonce-shcho-znayemo-i-chogo-ne-znayemo> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 19.02).

19 лютого 2018 р. видання «Сьогодні» опублікувало інтерв'ю із завідувачем відділу досліджень демографічних процесів і демографічної політики Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України доктором економічних наук І. Курило.

«Демографічні процеси – це та сфера, де регулятивні можливості держави досить обмежені, принаймні часто ці можливості переоцінюються, у тому числі політиками. Як не парадоксально, але в країнах, де соціально-економічна ситуація сприятливіша, є свої демографічні проблеми, а в бідних країнах – свої.

<...> Ми [Україна] – в тридцятьці країн світу за рівнем старіння. Ми ближчі до європейських країн за демографічною ситуацією. У нас демографічний перехід почався ще в першій третині ХХ ст., збігся із соціально-політичними катаклізмами. На сьогодні в нас низька народжуваність. Але основна демографічна проблема у нас не так низька народжуваність, як висока передчасна смертність. Хоча чомусь усі вважають,

що нам ось украї потрібно більше народжувати, що вирішить усі проблеми. А тим часом за народжуваністю ми, до речі, близькі до середньоєвропейського рівня: за даними 2016 р. – ближче до 1,4 дитини на жінку, у 2012–2013 рр. були майже на середньоєвропейському – трохи більше 1,5. А ось що стосується смертності: в Україні з тих хлопчиків, які доживають до 16, майже третина не доживає до 60 років», – наводить невтішну статистику вчена.

Які демографічні проблеми існують у різних регіонах світу і які підходи до стимулювання народжуваності нині є найпоширенішими? Які чинники вкорочують українцям віку? Як науковці оцінюють динаміку міграційних процесів в Україні і в якому стані перебуває вітчизняна демографічна статистика та чому? Якого пенсійного забезпечення варто очікувати в майбутньому українцям працездатного віку? Про це та інше читайте в повному тексті публікації: <https://www.segodnya.ua/ukraine/nizkaya-rozhdaemost-ne-glavnaya-demograficheskaya-problema-ukrainy-intervyu-s-sociologom-1115497.html> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2018. – 19.02*).

20 лютого 2018 р. у газеті «Факти і коментарі» з'явилася публікація, присвячена видатному українському науковцеві, першому президентові Української академії наук (нині – Національна академія наук України) академікові В. І. Вернадському.

Працелюбний, завжди спраглий знань, скромний, невибагливий, порядний – такими епітетами описує свого великого предка праонука вченого, онука рідної сестри дружини академіка В. Вернадського М. Любоцинська.

«Вернадський був людиною всебічно розвиненою. Він чудово знався на музиці, живописі, поезії. І завжди захоплювався шедеврами мистецтва. Що ж стосується натхнення, гадаю, він не дуже від нього залежав. Володимир Іванович вражав неймовірною працелюбністю та сильною волею. А це в роботі основне, – говорить вона і підкреслює. – Де б Вернадський не перебував, як би не склалися його життєві обставини, він думав передусім про науку».

Про те, як жив і творив учений, як ставився до членів своєї родини, якого розкладу дня дотримувався, як зберігав прекрасну фізичну форму, а також про роль, яку відіграла батькова книгарня в його становленні як особистості й дослідника, дізнавайтеся за посиланням: <http://fakty.ua/259023-v-yunosti-vernadskij-hotel-uehat-v-tropiki-no-lyubov-izmenila-ego-planu> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2018. – 26.02*).

Поточну ситуацію на вітчизняному ринку праці й тенденції її майбутніх змін в ефірі програми «Лицем до лица» телеканалу UA/TV (Іномовлення України) прокоментувала провідний науковий співробітник сектору соціальних ризиків у сфері зайнятості населення відділу досліджень людського розвитку Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України кандидат економічних наук Л. Ткаченко.

Ситуація на ринку праці в Україні досить складна й суперечлива, а головна її особливість – це зростаюча розбалансованість між пропозицією та попитом, говорить Л. Ткаченко, пояснюючи збереження високого рівня безробіття розбіжністю між якістю наявних вакансій і уявленнями людей про те, якої роботи вони хочуть: «У нас дуже багато низькооплачуваних робочих місць, до того ж робота дуже часто нецікава, важка чи неприємна. Така робота не дає людині можливостей для розвитку та професійного зростання. У нас доволі великий сектор неблагополучної чи навіть маргінальної зайнятості, де люди працюють дуже часто без жодного соціального захисту й гарантій». Яскравим прикладом таких робочих місць є українські базари. Люди там стоять роками, і вивести їх тепер звідти, наприклад налаштувати для роботи на великому підприємстві – це титанічна робота». Тим більше що культуру промислової, індустріальної зайнятості в нашій країні втрачено. З цим, між іншим, почасти пов'язана стійкість феномену заробітчанства: попри відновлення або відкриття нових виробництв, що пропонують конкурентну заробітну плату, багато українців воліють виїжджати за кордон на заробітки, бо засвоїли вже іншу модель зайнятості. Інтенсивна робота на великому промисловому підприємстві впродовж фіксованого робочого часу вважається непривабливою. Модель заробітчанства за кордоном має свої переваги: робота там зазвичай теж має інтенсивний темп, але вона відбувається за тимчасового віддалення від родини, що дає змогу повністю зосередитися на виконанні своїх професійних обов'язків, і чергується з тривалими періодами трудових пауз (своєрідних тривалих відпусток), під час яких працівники-мігранти повертаються на батьківщину, забезпечують сім'ю, самі живуть за рахунок зароблених коштів. Популярність такої моделі не в останню чергу зумовлюють і економічні чинники, зокрема рівень заробітків, що за нинішнього курсу валют набагато випереджає вітчизняні заробітки у відповідних галузях.

Що ж до ролі малого й середнього бізнесу, то гостя телепередачі вважає, що вони пропонують значно обмеженіші перспективи для професійного зростання, оскільки потребують від людини постійних організаційних зусиль для підтримання власної справи, а їхні продуктивні можливості обмежені. Виняток становлять види професійного бізнесу, коли йдеться, скажімо, про приватну лікарську чи адвокатську практику, надання консультаційних послуг тощо.

Як зауважила Л. Ткаченко, кількість офіційно зареєстрованих безробітних не дає уявлення про справжній характер процесів на вітчизняному ринку праці, адже далеко не всі громадяни, які не мають роботи, звертаються до Державної служби зайнятості, а певна частина тих, які реєструються, шукають не так роботи, як можливості отримати допомогу по безробіттю або безкоштовно (за рахунок цієї служби) здобути другу чи навіть першу професійну освіту. Крім безробіття, надзвичайно поширеною залишається неформальна зайнятість, яка відбувається без офіційного працевлаштування, хоча у 2017 р. кількість людей, які працювали саме в такий спосіб, дещо зменшилася. Для того щоб наблизитися до європейських стандартів, зокрема й щодо рівня життя, українцям потрібно навчитися дотримуватися закону. Мета будь-якого закону – регулювати відносини між людьми в різних сферах суспільного життя, включаючи й трудові відносини, повага до закону – це передусім повага до інших людей і їхніх прав.

Л. Ткаченко також наголосила, що в осяжному майбутньому на ситуацію у сфері зайнятості відчутно впливатимуть демографічні зміни: через депопуляцію змінюватиметься структура населення, кількість громадян працездатного віку скорочуватиметься, а молодь за своєю чисельністю значно поступатиметься поколінням передпенсійного та пенсійного віку. Саме лише регулювання народжуваності не дасть бажаного позитивного результату, якщо стан здоров'я населення не поліпшуватиметься, а тривалість життя не зростатиме. Для подолання депопуляції, українцям потрібно докладати всіх зусиль для якнайдовшого збереження здоров'я та працездатності, підсумувала Л. Ткаченко.

Більше дізнавайтеся з відеозапису телепередачі: <https://youtu.be/hYVzXMOMdkM> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 26.02).

Корпоративне співробітництво

8 лютого 2018 р. в Інституті надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля НАН України відбулося розширене засідання президії Ради директорів підприємств, установ й організацій Києва, представників Президії Національної академії наук України і вже зазначеного Інституту щодо опрацювання нових наукових розробок за галузевими напрямками.

До заходу долучилися також представники Київської міської державної адміністрації, Українського союзу промисловців і підприємців, Київської торгово-промислової палати, ДК «Укроборонпром», Оболонської районної в м. Київ державної адміністрації, керівники столичних промислових підприємств.

Захід розпочався презентаційною частиною, під час якої присутні оглянули виставку розробок Інституту надтвердих матеріалів ім. В. М. Ба-

куля НАН України. У межах експозиції було представлено розробки для потреб будівельної, метало- й деревообробної галузей, енергетики, авіа- та суднобудування, виробництва військової техніки, спецмашин, ремонтного виробництва, виготовлення трубопроводів, зварювання. Учасники, зокрема, мали можливість ознайомитися з багатим доробком учених інституту: алмазними правлячими олівцями для розмірної правки алмазних кругів; алмазними й кубонітовими шліфувальними кругами для електрошліфування та електроерозійного шліфування; інструментами з полікристалами на основі алмазу й на основі кубічного нітриду бору; інструментами для зварювання тертям з перемішуванням; різальними та алмазно-абразивними інструментами для верстатів і ручних пневмомашин; керамічними конструкційними елементами складної форми; керамічними блоками для бронезахисту техніки; технологією відновлення хрестовин карданного валу, відводів та спеціальних шестерень; спіральними бурами; технологією тонування вікон для вітражів, декоративними захисними покриттями; інструментами для будівництва й ремонту доріг; прецизійними свердлами для оптичних деталей; інструментами з кубічного нітриду бору для обробки елементів клапанів енергоустановок і титанових сплавів та загартованих сталей; алмазно-абразивними інструментами для верстатів з ЧПК; інструментами з високоміцних алмазів на металічних зв'язках для різання, свердління й шліфування будівельних матеріалів; добавкою в асфальтобетон.

Засідання відкрив і провів голова Ради директорів підприємств, установ та організацій м. Київ, генеральний директор ДП «ВО «Київприлад» О. Осадчий.

З вітальними словами до учасників заходу звернулися перший віцепрезидент Національної академії наук України, голова Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академік А. Наумовець і віцепрезидент Українського союзу промисловців та підприємців С. Зімін, начальник управління промисловості та інноваційної політики, заступник директора департаменту промисловості й розвитку підприємництва Київської міської державної адміністрації А. Баган.

Присутні заслухали два виступи. Про основні напрями діяльності Інституту надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля НАН України розповів директор цієї академічної наукової установи член-кореспондент НАН України В. Туркевич. Інструментально-технічним розробкам Інституту присвячувалася доповідь заступника директора з наукової роботи цього ж Інституту доктора технічних наук, професора С. Клименка. Потому учасники засідання мали можливість поставити науковцям запитання, а також висловити свої пропозиції.

Для заключних слів було запрошено представників Національної академії наук України, Українського союзу промисловців та підприємців і Київської міської державної адміністрації.

Наприкінці заходу було підписано протокол намірів про співробітництво Інституту надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля НАН України та ДП «ВО «Київприлад».

Додаткову інформацію (зокрема, про представлені вченими розробки) розміщено на сайті Інституту надтвердих матеріалів ім. В. М. Бакуля НАН України: <http://www.ism.kiev.ua/index.php?i=73> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 22.02).

З ініціативи Київського академічного університету НАН України та МОН України (КАУ) відбулися олімпіади з фізики, математики (10 лютого 2018 р.) й інформатики (11 лютого) для старшокласників. Переможців урочисто нагородили 19 лютого 2018 р.

Співорганізатором усіх заходів, що відбулися на території столичного інноваційного містечка UNIT.City, став освітній проект uData School. Олімпіаду з інформатики до того ж підтримали Київський природничо-науковий ліцей № 145 і Освітній проект «Школа програмування та інформаційних технологій». Оброблення результатів олімпіади з інформатики виконувалося за допомогою програми Dots (автор – М. Арзубов, Академічна гімназія № 45, м. Харків).

До участі в олімпіадах було запрошено учнів 10–11 класів середніх загальноосвітніх навчальних закладів (усього близько 90 осіб), які посіли перші 30 місць з відповідних дисциплін під час III етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади (м. Київ).

Змагання дали змогу кожному школяреві поринути у світ науки, випробувати свої сили в розв'язанні складних задач і навіть запропонувати власні оригінальні способи їх розв'язання. Задачі підготували фахівці КАУ та викладачі механіко-математичного факультету Київського національного університету ім. Т. Шевченка, а також учителі Природничо-наукового ліцею № 145 м. Київ, Києво-Печерського ліцею № 171 «Лідер» та Академічної гімназії № 45 м. Харків.

За результатами олімпіад, оголошеними 19 лютого, учасники отримали різноманітні подарунки й дипломи. Переможців було нагороджено ноутбуками, а володарів другого та третього місць із кожної з дисциплін – окремими призами.

Третє місце посіли: з математики – В. Бакай, О. Білик, О. Кондратенко, В. Петрусенко; з фізики – Р. Губенко, О. Єханурова, М. Рябоконт; з інформатики – О. Грицюк, М. Фількін.

Друге місце виборили: з математики – В. Коваль, К. Луценко; з фізики – М. Білокур, В. Лось; з інформатики – Є. Вітрук.

Переможцями і власниками нових ноутбуків стали А. Ніколаєв (перше місце з математики), В. Кришталь (перше місце з фізики) та Л. Потьомкін (перше місце з інформатики).

Переможців олімпіади підготували Д. Басов (викладач математики А. Ніколаєва, Київський природничо-науковий ліцей № 145), І. Скляр (викладач інформатики Л. Потьомкіна, Київський природничо-науковий ліцей № 145) і С. Буцан (викладач фізики В. Кришталя, Технічний ліцей Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського»).

Подарунки для призерів і учасників олімпіад підготували команда Data Science освітнього проекту uData School, інноваційне містечко UNIT.City та КАУ. Крім того, усі учасники отримали невеликі брендові подарунки від КАУ та UNIT.City.

Особливими призами від переможця 46 Міжнародної математичної олімпіади (2005 р., м. Мерида, Мексика) С. Слободяннюка було відзначено О. Білик (диплом найкращого аналітика – за повний розв’язок задачі № 3), К. Луценка (диплом найкращого числовика – за повний розв’язок задачі № 4), А. Ніколаєва (диплом найкращого алгебраїста – за повний розв’язок задачі № 5), В. Ковалю (диплом найперспективнішого математика – найкращого серед 10 класів і другого в абсолютній першості, який високо себе проявив при розв’язуванні всіх задач) (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 2.03*).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

З 3 березня по 22 квітня 2018 р. у Національному художньому музеї України триватиме виставка «Археологія автострад. Розкопки під час масштабного будівництва доріг біля Кракова». Презентація цієї виставки, а також круглий стіл на тему: «Археологія vs дороги: на перехресті інтересів» відбулися 2 березня 2018 р.

Виставка, організована Науково-дослідним центром «Рятівна археологічна служба» (НДЦ «РАС») Інституту археології НАН України, Археологічним музеєм м. Краків, Краківською групою досліджень автострад, Національним художнім музеєм України та Міжнародною радою музеїв (ICOM), презентується під патронатом Міністерства закордонних справ України й Посольства Республіки Польща в Україні. Куратори виставки – науковий співробітник Краківського археологічного музею А. Заставний і молодший науковий співробітник НДЦ «РАС» Інституту археології НАН України Н. Войцещук.

Від 2011 р. «Археологія автострад» експонувалася в 16 містах Польщі. Київ уже друге, після Львова, українське місто, яке її побачить. Потому експонати представлять у Полтаві й Дніпрі.

В основі експозиції – унікальні археологічні знахідки з околиць Кракова. Про історію Польщі крізь віки розповідають понад 500 артефактів. І це тільки частина колекції, яка з’явилася завдяки багаторічним масштабним

археологічним розкопкам, що передували будівництву автостради А4, яка з'єднала Краків з кордоном України.

На виставці представлено прикраси, скло, військову амуніцію, посуд, знаряддя праці й ритуальні предмети. Найдавнішим знахідкам – понад 15 тис. років, а найновішим – лише близько 100 років.

Окрасою експозиції є глиняна жіноча фігурка, виготовлена в 5500 р. до н. е. Нині це найдавніше з відомих жіноче зображення, виявлене на території Польщі.

Серед найцінніших експонатів – скарб 800–700 рр. до н. е. із с. Александровичі. Знахідка трапилася археологам у перші дні розкопок. Одразу під шаром орної землі вони знайшли скарб, що складався з понад 50 прикрас. Віднайдені браслети, шпильки, підвіски, гудзики й чоловічий нагрудник походять з віддалених районів Північної та Південної Європи. Більшість предметів виготовлено з поширеної тоді бронзи. Однак частину прикрас було зроблено із заліза – важкодоступної й цінної на той час сировини.

Крім власне артефактів, до експозиції увійшли супровідні матеріали: куратори виставки розповідають про історію досліджень за допомогою 47 банерів і восьми мультимедійних екранів.

«Велика цінність виставки полягає в тому, що кожен глядач може не просто побачити знайдену річ, а прочитати її історію та інтерпретацію археологів. Ці речі “оживають”, адже ми можемо зрозуміти, звідки вони потрапили до околиць Кракова та як їх використовували. Завдяки польським археологам ми також можемо побачити реконструкції житла та одягу давніх мешканців околиць Кракова і чітко уявити, як жили люди тисячі років тому», – говорить кураторка виставки з українського боку Н. Войцещук (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 6.03*).

Наприкінці лютого 2018 р. на запрошення ректора Київського університету права НАН України (КУП) професора Ю. Бошицького цей вищий навчальний заклад відвідали представники компанії Plagiat.pl – директор ТОВ «Плагіат» О. Стрямець (м. Львів) і виконавчий директор компанії Plagiat.pl А. Тахмазов (м. Варшава).

На зустрічі, крім адміністрації університету, були присутні представники його професорсько-викладацького складу (учений секретар О. Михайленко, професор кафедри загальнотеоретичних і державно-правових дисциплін кандидат історичних наук В. Іванов, доцент кафедри галузевих правових наук кандидат юридичних наук О. Рассомахіна), а також студентський актив.

Гості ознайомили присутніх з історією створення та діяльністю своєї організації. Компанія Plagiat.pl, міжнародним брендом якої є StrikePlagiarism.com, була заснована в червні 2002 р. з метою надання допомоги викладачам, які боролися з плагіатом у ВНЗ. Як результат, виникла

Антиплагиатна інтернет-система Plagiat.pl, яка стала потужною відповіддю на поширену проблему використання студентами методу copy/paste у своїх дипломних роботах. Нині компанія є лідером у своєму сегменті на ринках Польщі й Румунії, активно працює в Україні, Казахстані, Азербайджані, Молдові, Німеччині, Колумбії.

А. Тахмазов зазначив, що представлена ним інтернет-система StrikePlagiarism.com призначена перш за все для перевірки оригінальності текстів, які представляють студенти перед захистом своїх бакалаврських і магістерських дипломних робіт. Програмний продукт використовується й іншими державними та приватними установами, які прагнуть захищати власні авторські права. Зазначений програмний комплекс автоматично перевіряє автентичність тексту й має простий і зручний для користування інтерфейс.

Під час зустрічі представники КУП і компанії Plagiat.pl мали нагоду обговорити сучасні вимоги, що висуваються перед вищими навчальними закладами України та світу, а також роль і місце процесу виявлення плагіату й запобігання його поширенню в рамках захисту й підвищення якості освіти. На завершення сторони обмінялися думками й домовилися про підписання меморандуму про співробітництво.

Зустріч викликала велику зацікавленість педагогічного складу та студентів старших курсів і магістрів КУП (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 6.03*).

Діяльність науково-дослідних установ

15 лютого 2018 р. науково-популярний ресурс [Sciences.in.UA](http://www.sciences.in.ua) опублікував інтерв'ю із заступником директора з наукової та видавничої діяльності Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України кандидатом філологічних наук С. Гальченком.

«Ми маємо неймовірно багату національну культуру, – говорить учений. – Хоча ми маємо тенденцію до збільшення кількості молодих дослідників, широкі маси в основному мало знають про наші національні скарби. <...> Ми володіємо найнезахищенішою літературною спадщиною. А поновити при втраті її неможливо».

Які документи і у якій кількості містять архіви Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України? Яких особливих умов зберігання потребують рукописи та друковані книги? Що таке Шевченківський дім і чому він досі так і залишається тільки планом? Які фінансові обмеження й бюрократичні перепони заважають науковцям ефективно працювати та налагоджувати тісну взаємодію із зарубіжними партнерами? Чому університетська наука не зможе замінити академічної? Відповіді на ці й інші запитання дізнавайтесь з матеріалу за посиланням: <http://www.sciences.in.ua/?p=29> (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 19.02*).

Наприкінці лютого 2018 р. делегація Київського університету права НАН України (КУП) на чолі з ректором професором Ю. Бошицьким у рамках профорієнтаційної роботи відвідала одну з найкращих шкіл столиці Спеціалізовану школу № 47 з поглибленим вивченням іноземних мов ім. А. С. Макаренка.

На зустрічі від КУП були присутні професор кафедри загально-теоретичних і соціально-гуманітарних дисциплін В. Іванов і доцент кафедри галузево-правових наук О. Рассомахіна. Школу представляли її директор С. Нетецька і заступники директора С. Бутко, Л. Горбунова, О. Лясоцька й А. Фрунзе.

Адміністрація школи ознайомила представників університету з організацією навчально-виховного процесу в школі, де поглиблено вивчаються англійська й німецька мови, із сучасною матеріально-технічною базою навчального закладу. Крім того, було обговорено широке коло питань щодо напрямів співпраці.

Ректор КУП запропонував створити у школі клас із поглибленим вивченням основ інтелектуальної власності, щоб ознайомити учнівську молодь з історією винаходів від прадавніх часів до сьогодення і їхньою належною правовою охороною.

Оскільки одним з напрямів навчальної та наукової роботи університету є інтелектуальна власність, доцент кафедри галузевих правових наук кандидат юридичних наук О. Рассомахіна провела для школярів лекцію «Введення до інтелектуальної власності», у якій розкрила питання про поняття інтелектуальної власності, об'єкт інтелектуальної власності, їхні види, перелік згідно із законодавством, а також поняття права інтелектуальної власності в об'єктивному й суб'єктивному значенні. Лекція супроводжувалася мультимедійною презентацією з малюнками й озвучуванням і викликала зацікавленість у слухачів. Лекція професора В. Іванова на тему історії козацького права також дуже зацікавила школярів.

Результатом зустрічі стало підписання угоди про співпрацю між КУП та школою № 47, що дасть можливість учителям цього навчального закладу брати участь у семінарах і конференціях університету, а викладачам КУП проводити майстер-класи для школярів. Це також сприятиме підвищенню педагогічної майстерності та кваліфікації сторін. Крім того, педагоги й учні старших класів зможуть користуватися бібліотекою університету та брати участь в університетських культурно-виховних і спортивних заходах.

Треба зазначити, що постійна співпраця університету із середніми загальноосвітніми навчальними закладами міста є вагомим внеском у забезпечення якісної, усебічної освіти і формування майбутньої інтелектуальної еліти ще зі шкільних лав (***Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 5.03***).

Наукові видання

21 лютого 2018 р. в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України (ІДП) відбулася презентація Французько-українського та українсько-французького юридичного словника, виданого наприкінці 2017 р. під егідою цієї академічної наукової установи.

Французька мова традиційно є однією з основних мов світової юриспруденції, завдяки широкому географічному поширенню її носіїв, що охоплює три континенти, правовим традиціям, які своїм корінням сягають ренесансного *mos gallicus* (французької правової школи XVI ст.) і сприяли появі славнозвісного Кодексу Наполеона 1804 р., а також її панівному становищу в багатьох міжнародних органах і організаціях (ООН, Раді Європи, НАТО, УНІДРУА, НАФТА, СОТ, ФІФА, ЮНЕСКО, Всесвітньому поштовому союзу й ін.). Наразі нерідко висловлюється думка, що за наслідками так званого Brexit (виходу Великої Британії зі складу Європейського Союзу) французька мова зможе відчутно посилити свої позиції у ЄС.

Презентоване в ІДП видання є одним з перших в Україні спеціалізованих словників і стало результатом багаторічної роботи авторів-упорядників – завідувача відділу проблем аграрного, земельного, екологічного й космічного права ІДП академіка НАПрН України Н. Малишевої та старшого викладача кафедри гуманітарних дисциплін Рівненського інституту Київського університету права НАН України І. Микитин. Словник налічує понад 60 тис. слів і словосполучень, що вживаються в сучасній французькій та українській юридичній і діловій мовах, та відображає основні правові інститути й поняття в галузях теорії держави та права, конституційного, адміністративного, фінансового, цивільного, кримінального, трудового, екологічного, господарського, міжнародного права, цивільного й кримінального процесу і криміналістики. За відсутності збігів французьких і українських понять наводяться короткі пояснення. У словнику подано скорочення, які широко використовуються в діловій і суспільно-політичній лексиці. Словник призначений для викладачів і студентів юридичних, економічних факультетів, наукових працівників, перекладачів, юристів, співробітників правоохоронних органів і всіх, хто зацікавлений у коректному перекладі українською та французькою мовами правової, економічної, політичної термінології, а також термінології з суміжних галузей.

Презентацію цієї книги відвідали представники наукової спільноти, органів влади й громадянського суспільства.

З вітальним словом до присутніх звернувся директор ІДП академік Ю. Шемшученко. Він відзначив важливість виходу у світ юридичного словника й розповів про глибокі традиції співробітництва очолюваного ним інституту з науковою і юридичною спільнотою Франції.

Н. Малишева та І. Микитин зосередилися на своєму майже 20-річному шляху до публікації словника, ідея створення якого з'явилася ще 1998 р. Тоді ж почалася відповідна підготовка, що набула системного характеру лише під час роботи авторів майбутнього словника над перекладом матеріалів для книги Н. Малишевої та її співавторів (учених зі Швейцарії, Франції та Бельгії) «Аналіз і пілотаж публічної політики», яка побачила світ в Україні у 2010 р. Як зазначили Н. Малишева та І. Микитин, першу верстку словника було сформовано у видавництві Луганського державного університету внутрішніх справ ще 2014 р., однак після сумнозвісних подій на сході нашої держави її було втрачено. Відтоді автори-упорядники істотно доопрацювали словник, розширивши й концептуально поліпшивши його. За їхніми словами, книгу не випадково названо саме «юридичним» словником, а не словником «юридичних термінів», оскільки в ній подано не лише терміни, а й ті слова та словосполучення, що використовуються в юридичному лексиконі, не будучи водночас термінами в чистому вигляді.

Під час презентації виступили також аташе з питань наукового й університетського співробітництва Посольства Франції в Україні С. Ріголле, академік НАПрН України О. Зайчук, посол з особливих доручень першого європейського департаменту Міністерства закордонних справ України М. Оснач, член-кореспондент НАПрН України І. Кресіна, науковий консультант відділу забезпечення діяльності голови та заступника голови Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду України кандидат юридичних наук С. Морозова, учитель французької мови франкомовної гімназії № 109 ім. Т. Шевченка (м. Київ) Ф. Бойко й інші присутні.

Загалом гості відзначили високий науковий і фаховий рівень словника та висловили сподівання на те, що він знайде своїх читачів і буде ними гідно поцінований (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 26.02*).

27 лютого 2018 р. у приміщенні Українського національного інформаційного агентства «Укрінформ» відбулася презентація нових видань Державної наукової установи (ДНУ) «Енциклопедичне видавництво», до якої долучилися і вчені НАН України.

У заході взяли участь голова Головної редакційної колегії «Великої української енциклопедії» академік В. Локтєв, директор ДНУ «Енциклопедичне видавництво» доктор історичних наук, професор А. Киридон, доктор історичних наук, професор С. Кульчицький (Інститут історії України НАН України), доктор політичних наук, професор Г. Зеленько (Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України), кандидат юридичних наук, професор І. Усенко (Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України), заступник директора ДНУ «Енциклопедичне видавництво» доктор історичних наук О. Любовець, представники Державного комітету

телебачення і радіомовлення України, ДНУ «Книжкова палата України ім. І. Федорова», інші провідні науковці, викладачі вітчизняних вищих навчальних закладів, представники ЗМІ.

Під час презентації колектив «Енциклопедичного видавництва» представив тематичні словники, у яких перераховано гасла з кількох наукових напрямів, за якими замовляються статті для «Великої української енциклопедії»: «Історичні науки» (Історія України. Всесвітня історія), «Юридичні науки», «Біологія», «Політичні науки», «Фізичне виховання і спорт».

Наукові видання підготовлено з метою систематизації, категоризації та узагальнення інформативного матеріалу із зазначених наукових напрямів. Вони призначені для викладачів, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться енциклопедистикою та процесом укладання енциклопедій, а також здійснює наукові дослідження в галузі історії, правознавства, біології, екології та охорони природи, політології, фізичної культури й спорту.

Відкриваючи захід, директор ДНУ «Енциклопедичне видавництво» А. Киридон підкреслила важливість цієї події і зазначила, що «будь-яке поняття, будь-який термін фактично оприявнює епоху, терміни унаочнюють наші зміни. Змінюється суспільно-політичний дискурс – і змінюється методологічний фокус дослідження понять».

Голова Головної редакційної колегії «Великої української енциклопедії» академік В. Локтев у своєму виступі розповів про труднощі, що виникають при підготовці видання, а також наголосив на важливості створення його електронної версії. «Словник – це основа будь-якої енциклопедії, її обличчя, її маркер, який відрізняє цю енциклопедію від інших енциклопедій. І створення реєстру словника будь-якої енциклопедії – це надзвичайно важлива, відповідальна та достатньо складна робота. Від якості такого словника залежить і якість самої енциклопедії», – зауважила заступник директора ДНУ «Енциклопедичне видавництво» О. Любовець (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 2.03*).

Нещодавно побачило світ нове видання науковців Київського університету права НАН України (КУП) – монографія «Охорона прав на торговельні марки у мережі Інтернет».

Монографію підготовлено спільно ректором КУП професором Ю. Бошицьким і доцентом кафедри галузевих правових наук кандидатом юридичних наук О. Рассомахіною.

Видання стало результатом дворічної спільної роботи в рамках планової загальноуніверситетської теми наукових досліджень, а також співпраці із Всесвітньою організацією інтелектуальної власності.

Монографія є першим в Україні комплексним дослідженням з проблем правової охорони позначень торговельних марок у мережі Інтернет. У книзі, зокрема, розглянуто аспекти правового регулювання відносин щодо

використання в цифровому середовищі позначень торговельних марок на міжнародному, регіональному й національному рівнях; подано характеристику засобів мережі Інтернет, у яких використовуються торговельні марки; розкрито види й сутність форм використання торговельних марок в Інтернеті. Істотну увагу приділено різноманітним формам і видам порушень прав на торговельні марки в мережі, а також системі та способам захисту прав на цей об'єкт у таких випадках. З'ясовано також проблеми, пов'язані з використанням позначень торговельних марок у мережі Інтернет, питання про конфлікти між правами на торговельні марки й доменні імена.

Книга розрахована на науковців, фахівців у сфері охорони інтелектуальної власності, юристів-практиків, студентів, аспірантів, викладачів, а також усіх, хто цікавиться правом інтелектуальної власності й охороною комерційних позначень у мережі Інтернет (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2018. – 6.03).*

У зв'язку зі 100-літнім ювілеєм Національної академії наук України редакційна колегія вітчизняного науково-популярного журналу для юнацтва «Країна знань» пропонує вченим академії надавати для публікування статті, присвячені історії й результатам діяльності НАН України, її наукових установ, а також її видатним ученим.

Журнал видається з 2001 р. (періодичність – 10 разів на рік) і розрахований на дітей старшого шкільного віку (починаючи із 7 класу середніх загальноосвітніх навчальних закладів) і їхніх батьків, а також на студентів і всіх, хто цікавиться наукою й планує обрати її своїм фахом.

Мета журналу – інформувати про найновіші досягнення науки й техніки, формувати науковий світогляд, пропагувати здоровий спосіб життя, а загалом дарувати читачам радість пізнання. Головну мету видання редакція формулює словами французького філософа й письменника доби Відродження М. де Монтеня: «...Найголовніше – це прищепити смак і любов до науки; інакше ми виховаємо просто віслоків, навантажених книжковою премудрістю».

Гасло журналу – Scientia vincet («Наукою переможеш»).

Дописувачами видання нині є вчені науково-дослідних установ, викладачі вищих навчальних закладів, аспіранти й студенти.

Рубрики журналу: «Фізика», «Радіофізика», «Математика», «Задачі для допитливих», «Кібернетика», «Біологія», «Світ рослин», «Хімія», «Астрономія», «Географія», «Геологія», «Археологія», «Екологія», «Філософія», «До Дня перемоги» «Є така спеціальність», «Україна – світові», «Музеї України», «Всесвітня культура», «Книги-співрозмовники», «Проблеми навчання», «Заповідники», «Життя видатних людей», «Питання до психолога», «Роботи Малої академії наук», «Цікавинки».

З питань співпраці просимо звертатися до головного редактора журналу Т. Белих за телефонами: (044)258–98–07, (050)255–89–31. Або пишіть на електронну скриньку: krainaz@ukr.net.

Адреса редакції: м. Київ, Голосіївський проспект, 92/1, к. 37 (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2018. – 23.02).

До уваги держслужбовця

Т. Гришина, мол. наук. співроб. НБУВ

Актуальні питання етнонаціональної політики в Україні (за фондами Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, 2012–2017 рр.)

(Закінчення, початок у № 4)

Забезпечення прав та збереження етнічної ідентичності національних меншин в Україні

1. Актуальні питання законодавчого регулювання захисту прав національних меншин в Україні та шляхи їх реалізації в умовах поліетнічного регіону: аналіз, оцінки : матеріали круглого столу (Ужгород, 21 груд. 2011 р.) / Ужгород. нац. ун-т, Центр культур нац. меншин Закарпаття [та ін.] ; відп. за вип. С. І. Ігнатович. – Ужгород : Ліра, 2012. – 328 с.

Ва753055

2. Ачімовіч Д. Т. Конституційно-правовий статус національних меншин (колективів) у державах-членах ЄС та державах, асоційованих з ЄС: порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Ачімовіч Драшко Томіславов ; Маріуп. держ. ун-т. – Маріуполь, 2014. – 20 с.

Ра411511

3. Долгоновська Л. Г. Громадські об'єднання національних меншин України в збереженні етнічної ідентичності : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.12 / Долгоновська Людмила Григорівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2013. – 19 с.

Ра399048

4. Ергемлідзе М. З. Громадянсько-політична ідентичність національних меншин в незалежній Україні : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.12 /

Ергемлідзе Марина Закровна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2012. – 19 с.

Pa393725

5. Нації і народності Херсонщини: минуле і сьогодення : анот. наук.-допом. бібліогр. покажч. / Херсон. обл. універс. наук. б-ка ім. О. Гончара, Держ. архів Херсон. обл. ; уклад.: Л. М. Андрієнко, З. С. Орлова, Г. П. Мокрицька [та ін.]. – 2-ге вид., перероб. та допов. – Херсон, 2012. – 276 с.

Ва763030

6. Ціборовський О. М. Проблеми медичного обслуговування національних меншин в Україні : [монографія] / авт. кол.: О. М. Ціборовський, Г. О. Слабкий, В. М. Сорока. – Київ : Укр. ін-т стратег. дослідж. МОЗ України, 2014. – 126 с. : табл.

Ва811156

7. Андріяш В. І. Верховна Рада як національний інститут захисту прав національних меншин [Електронний ресурс] / В. І. Андріяш // Держ. упр.: удосконалення та розвиток. – 2014. – № 3. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2014_3_5.

8. Андріяш В. І. Особливості громадської діяльності національних меншин як прояв інституціоналізації етнополітичних відносин [Електронний ресурс] / В. І. Андріяш // Наук. пр. Чорномор. держ. ун-ту ім. П. Могили. Серія «Державне управління». – 2013. – Т. 214, Вип. 202. – С. 79–83. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu_2013_214_202_17.

9. Васильченко О. П. Права національних меншин в Україні: що маємо і до чого прагнемо? [Електронний ресурс] / О. П. Васильченко // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія «Право». – 2017. – Вип. 42. – С. 36–40. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_42_9.

10. Васильченко О. П. Сутність принципу забезпечення рівності прав і свобод національних меншин [Електронний ресурс] / О. П. Васильченко // Часопис Київ. ун-ту права. – 2014. – № 4. – С. 79–83. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2014_4_19.

11. Вітман К. М. Модернізація законодавства про національні меншини в Україні [Електронний ресурс] / К. М. Вітман // Наук. пр. Нац. ун-ту «Одес. юрид. акад.». – 2013. – Т. 13. – С. 166–174. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nponyua_2013_13_18.

12. Волошин Ю. Концептуальні засади впровадження корпоративної й персональної (екстериторіальної) автономії національних меншин в Україні [Електронний ресурс] / Ю. Волошин // Юрид. вісн. – 2016. – № 2. – С. 127–136. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2016_2_23.

13. Волощук Ю. І. Наукові підходи до визначення поняття «національна меншина» [Електронний ресурс] / Ю. І. Волощук // Наук. часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 22, Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. – 2013. – Вип. 12. – С. 19–24. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_022_2013_12_6.

14. Гопич М. К. Проблеми забезпечення права на представництво національних меншин в органах місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / М. К. Гопич // Південноукр. правн. часопис. – 2014. – № 2. – С. 12–13. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2014_2_5.

15. Граматик І. В. Теоретичні основи взаємодії органів місцевого самоврядування з національними меншинами [Електронний ресурс] / І. В. Граматик // Ефективність держ. упр. – 2014. – Вип. 41. – С. 88–96. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2014_41_11.

16. Єфімов О. М. Механізм реалізації прав і свобод національних меншин України [Електронний ресурс] / О. М. Єфімов, В. А. Заєць // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – 2013. – Вип. 59. – С. 517–523. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2013_59_88.

17. Зеркаль М. М. Історіографічний аналіз висвітлення історії освіти національних меншин в Україні (1991–2012 рр.) [Електронний ресурс] / М. М. Зеркаль // Наук. вісн. Миколаїв. нац. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського. Серія «Історичні науки». – 2013. – Вип. 3.35. – С. 278–286. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdu_2013_3.

18. Катаргіна Т. Проблеми збереження культурної спадщини національних меншин України (міжнародний аспект) [Електронний ресурс] / Т. Катаргіна // Міжнар. зв'язки України: наук. пошуки і знахідки. – 2012. – Вип. 21. – С. 145–161. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mzu_2012_21_10.

19. Кресіна І. О. Статус національних меншин як фактор етнокультурного розколу України [Електронний ресурс] / І. О. Кресіна // Держава і право. Юрид. і політ. науки. – 2013. – Вип. 59. – С. 455–461. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2013_59_78.

20. Кушніренко І. Ю. Формування засад становлення та забезпечення прав національних меншин в Україні [Електронний ресурс] / І. Ю. Кушніренко // Вісн. Одес. держ. екол. ун-ту. – 2013. – Вип. 15. – С. 244–249. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vodeu_2013_15_31.

21. Лазарович М. В. Теоретичні засади політико-правового забезпечення прав національних меншин [Електронний ресурс] / М. В. Лазарович // Актуал. пробл. політики. – 2015. – Вип. 54. – С. 30–41. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appol_2015_54_6.

22. Липчук О. І. Сучасні концепції та підходи щодо аналізу проблем національних меншин [Електронний ресурс] / О. І. Липчук // Прикарп. вісн. НТШ. Думка. – 2013. – № 3. – С. 269–277. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvntsh_2013_3_29.

23. Лойко Л. Забезпечення прав національних меншин у контексті євроінтеграційних перспектив України [Електронний ресурс] / Л. Лойко // Studia politologica Ucraino-Polona. – 2013. – Вип. 3. – С. 151–157. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spup_2013_3_19.

24. Лопушинський І. П. Україна і національні меншини: шлях до толерантності та співпраці [Електронний ресурс] / І. П. Лопушинський, І. М. Попова // Актуал. пробл. держ. упр., педагогіки та психології. – 2013. – Вип. 2. – С. 98–104. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdytp_2013_2_20.

25. Луцишин Г. І. До питання про представництво національних меншин у виборних органах влади [Електронний ресурс] / Г. І. Луцишин // Гілея: наук. вісн. – 2015. – Вип. 99. – С. 363–367. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_99_90.

26. Луцишин Г. І. Роль національних меншин в євроінтеграційному процесі України [Електронний ресурс] / Г. І. Луцишин // Грані. – 2014. – № 12. – С. 66–71. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2014_12_14.

27. Мазука Л. І. Мовна політика щодо освіти національних меншин в Україні [Електронний ресурс] / Л. І. Мазука // Стратег. пріоритети. – 2013. – № 4. – С. 106–112. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sra_2013_4_16.

28. Македон В. В. Теоретико-правовий аналіз захисту прав національних меншин в Україні [Електронний ресурс] / В. В. Македон // Південноукр. правн. часопис. – 2014. – № 1. – С. 11–14. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2014_1_5.

29. Мхітарян А. Правосуб'єктність національних меншин як суб'єктів конституційного права [Електронний ресурс] / А. Мхітарян // Підприємництво, госп-во і право. – 2017. – № 2. – С. 194–197. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_2_38.

30. Піляєв І. Особливості взаємодії демократичної держави і громадянського суспільства у сфері захисту національних меншин: досвід країн Вишеградської групи та Балтії [Електронний ресурс] / І. Піляєв // Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – 2013. – Вип. 4. – С. 34–45. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2013_4_6.

31. Попок Е. Порівняльний аналіз нормативно-правової бази забезпечення освітніх потреб національних меншин в країнах Центральної та Східної Європи (на прикладі України, Румунії, Угорщини та Словаччини) [Електронний ресурс] / Е. Попок // Актуал. пробл. держ. упр. – 2015. – Вип. 1. – С. 127–129. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2015_1_30.

32. Равлик І. О. Участь національних меншин у суспільно-політичному житті: Лундські рекомендації та українська практика [Електронний ресурс] / І. О. Равлик, У. Ю. Гев'юк // Молодий вчений. – 2014. – № 6 (2). – С. 180–184. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_6\(2\)_49](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_6(2)_49).

33. Роговський О. М. Національні меншини в Україні: існування «на грані» [Електронний ресурс] / О. М. Роговський // Сучас. сусп-во. – 2016. – Вип. 1. – С. 134–143. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cuc_2016_1_15.

34. Роздайбіда Л. Г. Філософсько-українознавчий аналіз ролі громадських організацій національних меншин України в збереженні етнічної ідентичності [Електронний ресурс] / Л. Г. Роздайбіда // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Філософія. Політологія. – 2012. – Вип. 110. – С. 12–15. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_FP_2012_110_5.

35. Рудницький С. В. Демографічні зміни і проблеми національних меншин у центральній-східній Європі і на Балканах / С. В. Рудницький // Прав. держава. – 2017. – Вип. 28. – С. 582–584.

Ж68385

36. Сидоренко С. С. Сучасні концепції співіснування національно-етнічних меншин у політичному просторі [Електронний ресурс] / С. С. Сидоренко // Наук. пр. Чорномор. держ. ун-ту ім. П. Могили. Серія «Політологія». – 2014. – Т. 236, Вип. 224. – С. 61–65. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2014_236_224_14.

37. Топалова Е. Х. Міжнародно-правові принципи реалізації прав національних меншин на політичне представництво [Електронний ресурс] / Е. Х. Топалова, І. М. Тохтарова // Актуал. пробл. держ. упр., педагогіки та психології. – 2013. – Вип. 2. – С. 144–151. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyrtp_2013_2_29.

38. Федунь О. В. Політико-правові аспекти захисту прав національних меншин в Україні [Електронний ресурс] / О. В. Федунь, Н. І. Папіш // Грані. – 2016. – № 2. – С. 15–21. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2016_2_5.

39. Халавка Т. Б. Визначення дефініції «національна меншина» як об'єкта державної етнонаціональної політики [Електронний ресурс] / Т. Б. Халавка // Теорія та практика держ. упр. – 2013. – Вип. 4. – С. 104–110. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2013_4_19.

40. Халавка Т. Б. Теоретичні засади визначення моделі міжетнічної взаємодії національних меншин у прикордонних регіонах [Електронний ресурс] / Т. Б. Халавка // Держ. упр.: удосконалення та розвиток : електрон. наук. фах. вид. – 2015. – № 9. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2015_9_16.

41. Хижняк О. В. Мовна культура національних меншин як прояв індивідуального і колективного в етнічності [Електронний ресурс] / О. В. Хижняк // Міжнар. наук. форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2012. – Вип. 8. – С. 76–86. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mnf_2012_8_7.

42. Ярмоленко М. І. Мови корінних народів та національних меншин в Україні: правно-політична база функціонування [Електронний ресурс] / М. І. Ярмоленко // Гілея: наук. вісн. – 2013. – № 77. – С. 336–340. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_77_106.

43. Яцишин Н. Г. Регулювання прав національних меншин у міждержавних договорах: історія та сучасність / Н. Г. Яцишин // Міжнар. юрид. вісн.: актуал. пробл. сучасності (теорія та практика). – 2017. – Вип. 2–3. – С. 281–289.

Ж74495

Болгари

44. Видатні болгари в історії України = Известни българи в историята на Украйна / авт.-уклад. Г. Б. Мунін ; пер. з укр. Д. І. Павленко. – Київ : Кондор, 2012. – 255 с. : іл. – Текст укр., болг.

Со31662

45. Слабкий Г. О. Особливості стану здоров'я і медичного обслуговування болгарської національної меншини в Одеській області [Електронний ресурс] / Г. О. Слабкий, О. М. Ціборовський, В. М. Сорока [та ін.] // Вісн. соц. гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2012. – № 4. – С. 56–64. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSG_2012_4_13.

46. Швець В. М. Преса болгарської національної меншини в Україні (1986–2015): становлення, розвиток, проблематика : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Швець В'ячеслав Михайлович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2016. – 16 с.

Ра424961

47. Швець В. М. Преса національних меншин України як чинник етнічної консолідації (на прикладі газети кримських болгар «Извор») [Електронний ресурс] / В. М. Швець // Держава та регіони. Серія «Гуманітарні науки». – 2012. – № 4. – С. 147–151. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drgn_2012_4_28.

Вірмени

48. Бережна Н. О. Національні меншини (вірмени) в новітній історії України: соціокультурний підхід [Електронний ресурс] / Н. О. Бережна // Вісн. Черкас. ун-ту. Серія «Історичні науки». – 2015. – № 9. – С. 97–100. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuI_2015_9_18.

49. Вірмени Дніпропетровщини: від витоків до сучасності : [докум. нариси] / твор. група: А. Р. Аветисян, П. П. Багдасарян, Т. Д. Снопко. – Дніпропетровськ : Арт-Прес, 2013. – 176 с. : іл., фот.

Ва764821

50. Вірмени України / упоряд. М. Чепіжко ; редкол.: С. Асланян, О. Божко, К. Дикань [та ін.] ; пер. з вірм. А. Степанян, Р. Зазян. – Київ : Сигла, 2013. – 143 с. : фот. – Текст укр., вірм.

Вірменська б-ка/Со2

Гагаузи

51. Чебан И. Н. Гагаузы Буджака. Котловина / И. Н. Чебан. – Измаил : СМІЛ, 2015. – 214 с.
Ва799370

Греки

52. Греки Дніпропетровщини: історія та сучасність : [докум. нариси] / твор. група: Д. С. Алманов, О. М. Катічев ; голов. ред. В. М. Трофимович. – Дніпропетровськ : Арт-Прес, 2012. – 109 с. : фот. – (Серія «Національно-культурні товариства Дніпропетровщини»)
Со31485

53. Греческий Фонд Культуры в Одессе – 20 лет. Одесса, 1994–2014 / сост.: С. Парадисопулос, Г. Изувита ; худож. С. Явтушенко ; пер. с греч.: С. Парадисопулос, Е. Гирченко ; фот. Н. Гричаниченко. – Одесса : Фил. Греч. Фонда Культуры, 2014. – 142 с. : фот.
Со33158

54. Томазов В. В. Грецькі сторінки української історії / В. В. Томазов, О. В. Ясь ; за ред. В. А. Смолія. – Київ : Либідь, 2013. – 223 с. : іл. – Бібліогр.: с. 222–223.
Со32228

Грузини

55. Грузини Дніпропетровщини: історія та сучасність : [докум. нариси] / Б. Д. Гваджаіа, О. М. Катічев, О. Т. Хохба [та ін.]. – Дніпропетровськ : Арт-Прес, 2012. – 109 с. : фот. – (Серія «Національно-культурні товариства Дніпропетровщини»)
Со31640

Євреї

56. Еврейские адреса города Николаева : еврейский путеводитель по Николаеву / Николаев. о-во еврей. культуры ; авт.-сост. В. В. Щукин ; под ред. М. Д. Гольденберга. – Николаев : Шамрай П. Н., 2015. – 145 с. : ил.
Ва796373

57. Євреї в етнічній мозаїці українських земель : [монографія] / М. Вовчко, М. Гаухман, С. Гірік [та ін.] ; уклад.: А. Харченко, О. Чеботарьов ; наук. ред. С. Наумов ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Центр дослідж.

міжетніч. відносин Схід. Європи. – Харків, 2015. – 147 с. – (Східноєвропейські національні студії ; вип. 1).

Ва795632

58. Єврейська національна спільнота в контексті інтеграції українського суспільства : монографія / авт. кол.: М. І. Михальченко, А. Ю. Подольський (керівник), О. В. Заремба [та ін.] ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – Київ, 2014. – 374 с.

Ва785074

59. Запорожские еврейские чтения (27–28 апреля 2014 г.) : докл. и сообщ. / С. Г. Бельман, А. Р. Давлетов, С. Я. Литвак [и др.] ; редкол.: А. В. Леонова, В. И. Мильчев, В. С. Орлянский ; Запорож. нац. ун-т, Укр. ин-т изучения Холокоста «Ткума». – Днепропетровск, 2015. – 123 с.

Ва792191

60. Иващенко А. В. История еврейской общины Донецка : [монография] / А. В. Иващенко ; Центр религиовед. исслед. и междунар. духов. отношений. – Донецк : Заславский А. Ю., 2014. – 159 с. : ил.

Ва775396

61. Кумок В. Н. Евреи Мелитополя : в 2 т. / В. Кумок, С. Воловник. – Мелитополь : Изд. дом МГТ, 2012–2016.

Т. 1. – 2012. – 814 с. : фот.

Т. 2. – 2016. – 839 с. : фот.

С11378/1,2

62. Мармер М. И. Неизвестное Криворожье: странички еврейской истории / М. И. Мармер, С. И. Поддубная. – Кривой Рог : Чернявский Д. А., 2015. – 331 с. : фот. – Библиогр.: с. 327–329.

Вс60348

Караїми

63. Культурно-духовные основы исторической судьбы крымских караимов: традиции и современность : материалы междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 20-летию создания нац.-культур. караим. о-ва, 14–16 сент. 2011 г., Мелитополь / Мелитоп. гос. пед. ун-т им. Б. Хмельницкого, Нац.-культур. караим. о-во г. Мелитополя ; под ред.: Е. С. Арабаджи, М. А. Семикина, С. Г. Ялпачик. – Мелитополь : Изд. дом МГТ, 2012. – 116 с. : фот. – Библиогр. в конце ст.

Со32625

Кримські татари

64. Джемилев М. Мустафа Джемилев: «На протяжении десятилетий голос крымских татар не был услышан...»: материалы к биограф., выступления, интервью / М. Джемилев ; сост. и общ. ред. Г. Бекировой. – Киев : Стилос, 2014. – 207 с.

Va788245

65. Прошлое – настоящее – будущее крымских татар : III Междунар. тюркол. симпозиум (15–17 окт. 2012 г., Симферополь – Крым/Украина) : сб. докл. и тез. / Крым. инженер.-пед. ун-т, Фак. крымскотат. и турец. филологии, Каф. крымскотат. и турец. языкознания, Центр тюркол. исслед. ; редкол.: И. А. Керимов, Зюхаль Юксель, Осман Ёылдыз [и др.]. – Симферополь, 2014. – 330 с. : ил., табл. – Текст укр., рус., крымскотат., турец.

Co32997

Молдавани

66. Білоус С. В. Молдовська національна меншина Півдня України в дослідженнях істориків Республіки Молдови [Електронний ресурс] / С. В. Білоус // Зб. наук. пр. Харків. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. Серія «Історія та географія». – 2013. – Вип. 48. – С. 217–222. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ist_2013_48_45.

Німці

67. Німецькі поселенці на українських землях: історичні та актуальні проблеми і перспективи : зб. наук. пр. за результатами Міжнар. наук.-практ. конф., 16–17 трав. 2013 р. / Полт. ун-т економіки і торгівлі, Центр нім. мови і культури, Голов. упр. інформ. та внутр. політики Полт. облдержадмін. [та ін.] ; редкол.: О. І. Кобзар, І. М. Петренко, В. В. Сарапин. – Полтава : Полт. літератор, 2013. – 239 с.

Va772216

68. Німці Дніпропетровщини: історія та сучасність : [докум. нариси] / твор. група: В. А. Райнберг, Є. Є. Гессен, М. С. Забуга [та ін.]. – Дніпропетровськ : Арт-Прес, 2012. – 109 с. : фот. – (Серія «Національно-культурні товариства Дніпропетровщини»).

Co31696

Осетини

69. Тедесв Е. Осетини як національна меншина України [Електронний ресурс] / Е. Тедесв, А. Бузаров // Віче. – 2012. – № 5. – С. 26–28. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2012_5_12.

Поляки

70. Гарбарук А. С. Національне відродження та самоорганізація польської меншини в незалежній Україні: історіограф. аспект [Електронний ресурс] / А. С. Гарбарук // Наук. пр. іст. ф-ту Запоріз. нац. ун-ту. – 2014. – Вип. 39. – С. 265–269. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2014_39_53.

71. Куришко С. С. Польська національна меншина як суб'єкт суспільно-політичних процесів в Україні [Електронний ресурс] / С. С. Куришко // Наук. пр. Чорномор. держ. ун-ту ім. П. Могили. Серія «Політологія». – 2014. – Т. 228, Вип. 216. – С. 100–104. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2014_228_216_24.

72. Рудницький С. В. Суспільні інтереси польської національної меншини у політико-культурному просторі незалежної України : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.03 / Рудницький Сергій Владиславович ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2014. – 32 с.

Ра408883

73. Сидоренко С. С. Фактори збереження національної ідентичності польської й української національних меншин в Україні та Польщі: спроба порівняння [Електронний ресурс] / С. С. Сидоренко // Наук. пр. Чорномор. держ. ун-ту ім. П. Могили. Серія «Політологія». – 2014. – Т. 248, Вип. 236. – С. 46–52. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2014_248_236_9.

74. Polacy na Krymie = Поляки в Криму = Поляки в Крыму : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (19–20 жовт. 2013 р., Сімферополь Крим) / Пол. культур.-просвітн. центр у Криму за підтримки Ген. консульства Респ. Польща в Севастополі ; редкол.: А. М. Поповський, Р. А. Терещенко, Л. Ф. Щербачук. – Сімферополь : ДІАЙПІ, 2013. – 207 с. : іл., фот. – Текст пол., укр., рос.

Ва784180

Роми

75. Малець Н. Б. Проблеми інтеграції, виховання та духовного розвитку особистості у громадянському суспільстві на прикладі ромської національної меншини другої пол. XX – поч. XXI ст. [Електронний ресурс] / Н. Б. Малець // ScienceRise. – 2015. – № 11 (1). – С. 54–57. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/text_2015_11\(1\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/text_2015_11(1)_11).

76. Стан реалізації державної політики щодо ромів : звіт за результатами моніторингу виконання Плану заходів Стратегії захисту та інтеграції ром. нац. меншини в укр. сусп-во до 2020 р. / авт. кол.: А. Сеїтосманов, А. Черноусов, С. Щербань [та ін.] ; упоряд.: О. Жмурко, О. Шваюн, К. Ореллі. – Київ : СТ-Друк, 2015. – 69 с. : рис., табл.

Va798219

Росіяни

77. Видатні росіяни в історії України = Выдающиеся россияне в истории Украины / редкол.: Г. Б. Мунін, В. П. Дишлевий, О. М. Титова [та ін.]. – Київ : Кондор, 2012. – 255 с. : фот. – Текст укр. рос.

Co31660

78. Російськомовна спільнота в Україні: соціально-психологічний аналіз : монографія / НАН України, Ін-т соц. та політ. психології ; ред. В. О. Васютинський. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 336 с. : рис.

Va763426

Румуни

79. Волощук Ю. І. Освіта як основа збереження національної ідентичності української національної меншини Румунії [Електронний ресурс] / Ю. І. Волощук // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 22, Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. – 2013. – Вип. 11. – С. 104–109. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_022_2013_11_20.

80. Сергієнко Т. С. Румунська національна меншина Закарпаття в контексті розвитку українсько-румунських взаємин (1991–2013 рр.) [Електронний ресурс] / Т. С. Сергієнко // Наук. вісн. Ужгород. ун-ту. Серія «Історія». – 2013. – Вип. 2. – С. 39–44. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuist_2013_2_10.

Угорці

81. Стряпко І. Представництво угорської національної меншини у виборних органах України [Електронний ресурс] / І. Стряпко // Вісн. Дніпропетр. ун-ту. Серія «Філософія. Соціологія. Політологія». – 2015. – № 4. – С. 143–152. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdufsp_2015_4_22.

82. Щербатюк О. Особливості організації та діяльності угорської національної меншини на Закарпатті [Електронний ресурс] / О. Щербатюк // Іст.-політ. пробл. сучас. світу. – 2015. – Т. 29–30. – С. 369–374. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2015_29-30_61.

Французи

83. Галяс О. В. Французи в Одесі = Les Français à Odessa / О. В. Галяс. – Київ : Наш час, 2012. – 247 с. : іл., фот. – Текст укр., фр.
Вс54538

Чехи

84. Коваленко С. Громадський вимір національно-культурного розвитку чеської меншини в Україні [Електронний ресурс] / С. Коваленко // Матеріали до укр. етнології. – 2012. – Вип. 11. – С. 117–122. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mdue_2012_11_22.

85. Dějiny Čechů na Ukrajině = Історія чехів в Україні / Чеська нац. рада України ; наук. керівник Я. Вацулик. – Київ : Нац. авіац. ун-т, 2013. – 599 с. : фот. – Текст чес., укр.
Ва779403